

РЕШЕНИЕ

29.03.2018

Зеленодольск
шәһәре

КАРАР

№279

Татарстан Республикасы
«Зеленодольск муниципаль
Районы» муниципаль
берәмлеге Уставын кабул итү
турында

«Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы һәм 2005 елның 21 июлендәге 97-ФЗ номерлы федераль законнары нигезендә, «Муниципаль берәмлекләр уставларын дәүләт теркәвенә алу турында» Татарстан Республикасы Законы, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән, Татарстан Республикасы «Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге Уставы проекты буенча гавами тыңлауларның нәтижэләрен исәпкә алып, Зеленодольск муниципаль Районы Советы **каرار кылды:**

1. Татарстан Республикасы «Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге Уставын кабул итәргә (кушымта).

2. Түбәндәгеләр үз көчен югалткан дип танырга:

- Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль Районы Уставы, Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль Районы Советының 2005 елның 14 декабрэндәге 18 номерлы карары белән кабул ителде;

- Зеленодольск муниципаль Районы Советының «Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль Районы Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү турында» 2006 елның 31 октябрэндәге 96 номерлы карары;

- Зеленодольск муниципаль Районы Советының «Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү турында» 2007 елның 9 июлендәге 190 номерлы карары;

- Зеленодольск муниципаль Районы Советының «Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү турында» 2008 елның 10 июнендәге 313 номерлы карары;

- Зеленодольск муниципаль Районы Советының «Татарстан Республикасы «Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль

берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү турында» 2008 елның 20 октябрдәгә 378 номерлы карары (Зеленодольск муниципаль Районы Советының 2006 елның 31 ноябрдәгә 96 номерлы, 2007 елның 9 июлдәгә 190 номерлы, 2008 елның 10 июндәгә 313 номерлы карарлары редакциясендә); муниципаль берәмлекнең 2005 елның 14 декабрдәгә 18 номерлы карары белән расланган Татарстан Республикасының «Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге (2006 елның 31 ноябрдәгә 96 номерлы, 2007 елның 9 июлдәгә 190 номерлы, 2008 елның 10 июндәгә 313 номерлы Зеленодольск муниципаль Районы Советы карарлары редакциясендә);

- Зеленодольск муниципаль Районы Советының «Муниципаль берәмлек вәкилләкле органының 2005 елның 14 декабрдәгә 18 номерлы карары белән расланган, Татарстан Республикасы «Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү турында» 2012 елның 15 мартындагы 134 номерлы карары (2006 елның 31 ноябрдәгә 96 номерлы, 2007 елның 9 июлдәгә 190 номерлы, 2008 елның 10 июндәгә 313 номерлы, 2008 елның 20 октябрдәгә 378 номерлы, 2010 елның 16 июндәгә 524 номерлы Зеленодольск муниципаль Районы Советы карарлары редакциясендә);

- Зеленодольск муниципаль Районы Советының «Муниципаль берәмлек вәкилләкле органының 2005 елның 14 декабрдәгә 18 номерлы карары белән расланган, Татарстан Республикасы «Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү турында» 2012 елның 29 декабрдәгә 223 номерлы карары (2006 елның 31 ноябрдәгә 96 номерлы, 2007 елның 9 июлдәгә 190 номерлы, 2008 елның 10 июндәгә 313 номерлы, 2008 елның 20 октябрдәгә 378 номерлы, 2010 елның 16 июндәгә 524 номерлы 2012 елның 15 мартындагы 134 номерлы Зеленодольск муниципаль Районы Советы карарлары редакциясендә);

- «Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге вәкилләкле органының 2005 елның 14 декабрдәгә 18 номерлы карары белән расланган Татарстан Республикасы «Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү турында» 2014 елның 21 февралдәгә 361 номерлы Зеленодольск муниципаль Районы Советы карары;

- «Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге вәкилләкле органының 2005 елның 14 декабрдәгә 18 номерлы карары белән расланган Татарстан Республикасы «Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү турында» 2015 елның 05 мартындагы 492 номерлы Зеленодольск муниципаль Районы Советы карары;

- «Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге вәкилләкле органының 2005 елның 14 декабрдәгә 18 номерлы карары белән расланган Татарстан

Республикасы «Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү турында» 2015 елның 28 августындагы 561 номерлы Зеленодольск муниципаль Районы Советы карары;

- «Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге вәкилләклә органының 2005 елның 14 декабрендәге 18 номерлы карары белән расланган Татарстан Республикасы «Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү турында» 2016 елның 15 февралендәге 61 номерлы Зеленодольск муниципаль Районы Советы карары;

- «Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге вәкилләклә органының 2005 елның 14 декабрендәге 18 номерлы карары белән расланган Татарстан Республикасы «Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү турында» 2016 елның 27 июнендәге 99 номерлы Зеленодольск муниципаль Районы Советы карары;

- «Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге вәкилләклә органының 2005 елның 14 декабрендәге 18 номерлы карары белән расланган «Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү турында» 2017 елның 14 февралендәге 169 номерлы Зеленодольск муниципаль Районы Советы карары;

- «Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү турында» 2017 елның 20 сентябрендәге 224 номерлы Зеленодольск муниципаль Районы Советы карары, 2005 елның 14 декабрендәге 18 номерлы Зеленодольск муниципаль Районы Советы карары белән кабул ителде;

3. Әлеге карарны законнарда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәвенә алу өчен жиберергә.

4. Әлеге карарны һәм аңа кушымтаны дәүләт теркәвенә алганнан соң «Зеленодольская правда» газетасында бастырып чыгарырга, шулай ук Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә Татарстан Республикасының (<http://pravo.tatarstan.ru>) хокукый мәгълүматрәсми порталында, Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләре порталы составындагы Зеленодольск муниципаль Районының (<http://zelenodolsk.tatarstan.ru>) сайтында урнаштырырга.

5. 2003 елның 6 октябрендәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Федераль законның 44 статьясындагы 8 өлеше нигезендә әлеге карар үз көченә керә дип билгеләргә.

6. Әлеге қарарның үтәлешен тикшереп торуны Зеленодольск муниципаль Районы Советының законлылық, хоқук тәртібе, регламент һәм депутат этикасы буенча даими комиссиясенә йөкләргә.

Зеленодольск муниципаль Районы

Башлығы, Совет рәисе

А. В. Тыгин

**Татарстан Республикасы
Зеленодольск муниципаль
Районы Советы карары белән
кабул ителде
2018 елның 29 марты, № 279**

**Зеленодольск муниципаль Районы
Башлыгы**

_____ **А. В. Тыгин**

Татарстан Республикасы
«Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлеге

У С Т А В Ы

I БҮЛЕК. ГОМУМИ НИГЕЗЛӘМӘЛӘР

1 статья. Муниципаль Район һәм аның статусы

1. «Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлегенә муниципаль Район статусы бирелгән.

2. Муниципаль берәмлекнең рәсми атамасы – Татарстан Республикасының «Зеленодольск муниципаль Районы» (Алга таба – текст буенча – Район), кыскартылган исеме - «Зеленодольск муниципаль Районы».

2 статья. Районның территориаль төзелеше

1. 1. Район территориясе составына түбәндәге жирлекләр керә: Зеленодольск шәһәре, Васильево шәһәр тибындагы поселогы, Карамалы Тау шәһәр тибындагы поселогы, Әйшә авыл жирлеге, Акъегет авыл жирлеге, Бишнә авыл жирлеге, Олы Ачасыр авыл жирлеге, Большие Ключи авыл жирлеге, Олы Карагужа авыл жирлеге, Олы Шырдан авыл жирлеге, Олы Жәке авыл жирлеге, Күгәй авыл жирлеге, Күгеш авыл жирлеге, Мамадыш-Әкил авыл жирлеге, Мулла Иле авыл жирлеге, Түбән Урысбага авыл жирлеге, Новополюский авыл жирлеге, Норлат авыл жирлеге, Октябрь авыл жирлеге, Осиново авыл жирлеге, Раифа авыл жирлеге, Рус Әжиле авыл жирлеге, Свияжск (Зөя) авыл жирлеге, Өтәшкә авыл жирлеге .

2. Районның административ үзәге булып Зеленодольск шәһәре тора.

3. Район чикләре ««Зеленодольск муниципаль Районы» муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләрнең территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында» 2005 елның 31 гыйнварындагы 24-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән.

4. Район чикләре жирлекара характердагы мәсьәләләргә хәл итү өчен Район жирле үзидарә органнары тарафыннан шартлар тудыру кирәклеген исәпкә алып, шулай ук Район территориясендә күрсәтелгән органнарга федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрне гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән.

5. Район чикләрен үзгәртү, аны үзгәртеп кору Татарстан Республикасы законы белән законнарда билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

3 статья. Районның рәсми символлары

1. Районның үз рәсми символлары-тарихи, мәдәни һәм башка жирле традицияләргә һәм үзенчәлекләргә чагылдыручы флаг һәм герб бар, шулай ук гимн булырга мөмкин.

2. Рәсми символларны тасвирлау, алардан файдалану тәртибе Район Советы раслаган Районның флагы һәм гербы турындагы нигезләмәләр белән билгеләнә.

3. Районның гербын редакция Район хакимиятенә матбугат, бланк һәм башка рәсми документларында, жирле үзидарә органнары фасадларында, Район Советының утырышлар залында, Район Башлыгының эш кабинетларында, Район Башкарма комитеты житекчесенә эш кабинетларында урнаштыра. Район гербын рәсми рәвештә яңадан бастыруның башка очраклары Район Советы карары белән билгеләнә.

4. Районның рәсми символлары федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәве узарга тиеш.

4 статья. Районда яшәүчеләрнең жирле үзидарәне гамәлгә ашыруга хокукы

1. Райондагы жирле үзидарә Россия Федерациясе гражданны тарафыннан жирле референдумнарда, муниципаль сайлауларда катнашу юлы белән, турыдан-туры ихтыяр белдерүнең башка рәвешләре ярдәмендә, шулай ук әлеге Уставта каралган сайлау һәм жирле үзидарәнең башка органнары аша гамәлгә ашырыла.

2. Гражданныр жирле үзидарәне гамәлгә ашыруга женесенә, расасына, милләтенә, теленә, чыгышына, мөлкәти һәм вазыйфаи хәленә, дингә, инануларына, ижтимагый берләшмәләргә каравына бәйсез рәвештә бертигез хокукларга ия.

Район территориясендә даими яисә Башлыча яшәүче чит ил гражданныр жирле үзидарәне гамәлгә ашырганда Россия Федерациясенәң халыкара килешүләре һәм федераль законнар нигезендә хокукларга ия.

3. Районның һәр кешесе жирле үзидарә органнарына һәм Район жирле үзидарәсенәң вазыйфаи затларына турыдан-туры мөрәжәгать итәргә, жирле үзидарә органнары эшчәнлегә турында мәгълүмат алырга хокуклы.

4. Районның жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары һәркемгә аның хокукларына һәм ирекләренә турыдан-туры кагыла торган документлар һәм материаллар белән танышу мөмкинлеген, шулай ук, законда башкасы каралмаган булса, гражданнырның Район жирле үзидарә органнары эшчәнлегә турында тулы һәм дөрес мәгълүмат алу мөмкинлеген тәмин итәргә тиеш.

5. 2009 елның 9 февралендәге «Дәүләт органнары һәм жирле үзидарә органнары эшчәнлегә турында мәгълүматтан файдалануны тәмин итү хакында» 8-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә, жирле үзидарә органнары массакүләм мәгълүмат чаралары аша һәм башка ысул белән халыкка шәһәр жирлеген һәм аның аерым территорияләрен үстерүнең иң мөһим мәсьәләләре, гомуми файдаланудагы транспорт, торак-коммуналь хужалык эше, халыкка төрле хезмәтләр күрсәтүче социаль-мәдәни һәм башка учреждениеләр һәм хезмәтләр чөлтәрен үстерү, социаль ташламалар, жәмәгать тәртибен саклауның торышы һәм табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр турында даими рәвештә хәбәр итәләр.

6. Гражданныр, оешмалар, әгәр аларның хокуклары һәм ирекләре бозылган дип санасалар, жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларның карарларына, гамәлләренә (гамәл кылмавына) карата судка шикәять белдерергә хокуклы.

5 статья. Районның жирле үзидарә органнары структурасы

1. Районның жирле үзидарә органнары структурасына Район Советы, Район Башлыгы, Районның Башкарма комитеты, Районның контроль-хисап палатасы, Районның Финанс-бюджет палатасы, Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы керә, алар шушы Устав нигезендә төзелә.

2. Районның жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртү әлеге Уставка үзгәрешләр кертү юлы белән гамәлгә ашырыла.

6 статья. Районның жирле әһәмияттәге мәсьәләләре

1. Районның жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә түбәндәгеләр керә:

- 1) Район бюджеты проектын төзү һәм карау, Район бюджетын раслау һәм үтәү, аның үтәлешен тикшереп тору, Район бюджеты үтәлеше турында хисап төзү һәм раслау;
- 2) Районның жирле салымнарын һәм жыемнарын билгеләү, үзгәртү һәм гамәлдән чыгару;

- 3) Районның муниципаль милкендәге мөлкәтне биләү, аннан файдалану һәм аның белән эш итү;
- 4) муниципаль Район чикләрендә Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә жирлекләргә электр һәм газ белән тәмин итүне оештыру;
- 5) Район чикләрендәге торак пунктлар чикләреннән тыш жирле эһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеге, жирле эһәмияттәге автомобиль юлларының Район чикләреннән читтә сакланышын муниципаль тикшереп торуну гамәлгә ашыру һәм аларда юл хәрәкәте куркынычсызлыгын тәмин итү, шулай ук автомобиль юлларыннан файдалану һәм юл эшчәнлеген гамәлгә ашыру өлкәсендә Россия Федерациясе законнары нигезендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыру;
- 6) Район чикләрендә халыкка транспорт хезмәте күрсәтү өчен шартлар тудыру һәм халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыру;
- 7) террорчылыкны һәм экстремизмны профилактикалауда, шулай ук Район территориясендә террорчылык һәм экстремизм чагылышлары нәтижәләрен минимальләштерүдә һәм (яисә) ликвидацияләүдә катнашу;
- 8) милләтара һәм конфессияара татулыкны ныгытуга, муниципаль Район территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниәтен үстерүгә, милли азчылыklarның хокукларын гамәлгә ашыруга, мигрантларның социаль һәм мәдәни жайлашуын тәмин итүгә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлтелгән чаралар эшләү һәм гамәлгә ашыру;
- 9) муниципаль Район территориясендә гадәттән тыш хәлләр нәтижәләрен кисәтүдә һәм юкка чыгаруда катнашу;
- 10) муниципаль милиция тарафыннан Районы территориясендә жәмәгать тәртибен саклауны оештыру;
- 11) Районның административ участогында эшләү өчен бинаны полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә бирү;
- 12) 2017 елның 1 гыйнварына кадәр полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына хезмәткәрнең күрсәтелгән вазыйфа буенча бурычларын үтәү чорына торак урыны бирү;
- 13) әйләнә-тирә мохитне саклау буенча жирлекара характердагы чараларны оештыру;
- 14) төп гомуми белем бирү оешмаларында төп гомуми белем бирү программалары буенча (федераль дәүләт белем бирү стандартлары нигезендә төп гомуми белем бирү программаларын гамәлгә ашыруны финанс ягыннан тәмин итү вәкаләтләреннән тыш), муниципаль мэгариф оешмаларында балаларга өстәмә белем бирүне оештыру (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары тарафыннан финанс ягыннан тәмин ителә торган балаларга өстәмә белем бирүдән тыш) муниципаль мэгариф оешмаларында балаларга өстәмә белем бирүне оештыру, муниципаль мэгариф оешмаларында балаларны карау һәм тәрбияләүне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру, шулай ук каникул вакытында балаларның ялын оештыруны тәмин итү буенча үз вәкаләтләре чикләрендә, аларның тормышын һәм сәламәтлеген тәмин итү чараларын да кертәп, гамәлгә ашыру;
- 15) территориясендә халыкка медицина ярдәме күрсәтү өчен шартлар тудыру (халыкка медицина ярдәме күрсәтү функцияләрен гамәлгә ашыручы федераль Башкарма хакимият органы карамагындагы медицина оешмаларында медицина ярдәме белән тәмин ителә торган территорияләргә Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан расланган исемлегенә кертелгән жирлекләрдән тыш) аерым территорияләр халкын санитар тәмин итүгә) гражданның түләүсез медицина ярдәме күрсәтүнең дәүләт гарантияләре территорияль программасы нигезендә;
- 16) Район территориясендә каты коммуналь калдыкларны жыю (шул исәптән аерым жыю), транспортровкалау, эшкәртү, утильләштерү, зарарсызландыру, күмү эшчәнлеген оештыруда катнашу;
- 17) Районны территорияль планлаштыру схемасын раслау, Районны территорияль планлаштыру схемасы нигезендә эзерләнгән территорияне планлаштыру документларын раслау, Район территориясендә гамәлгә ашырыла торган шәһәр төзелеше

эшчәнлеген тээмин итүнең мәгълүмат системасын алып бару, муниципаль ихтыяжлар өчен Район чикләрендә жир кишәрлекләрен резервлау һәм алу;

18) реклама конструкцияләрен урнаштыру схемасын, Район территориясендә реклама конструкцияләрен урнаштыруга һәм эксплуатациялүгә рөхсәтләр бирү, мондый рөхсәтләрне гамәлдән чыгару, муниципаль Район территориясендә «Реклама турында» 2006 елның 13 мартындагы 38-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба - «реклама турында» Федераль закон) нигезендә гамәлгә ашырыла торган үз белдеге белән билгеләнгән реклама конструкцияләрен күрсәтү турындагы күрсәтмәләр бирү схемасын раслау;

19) архивны булдыру һәм тоту, жирлекләренң архив фондларын саклауны да кертеп;

20) Район территориясендә жирлекара күмү урыннарын карап тоту, ритуаль хезмәтләр оештыру;

21) Район составына керүче жирлекләрне элементә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү хезмәтләре белән тээмин итү өчен шартлар тудыру;

22) жирлекара китапханәләр арасында халыкка китапханә хезмәте күрсәтүне оештыру, китапханә фондларын туплау һәм аларның сакланышын тээмин итү;

23) Район составына керүче жирлекләрне буш вакытны оештыру һәм мәдәният оешмалары хезмәт күрсәтүләре белән тээмин итү өчен шартлар тудыру;

24) Район составына керүче жирлекләрдә жирле традицион халык сәнгать ижатын үстерү өчен шартлар тудыру;

25) Район милкендәге мәдәни мирас объектларын (тарих һәм мәдәният ядкарьләрен) саклап калу, алардан файдалану һәм аларны популярлаштыру, Район территориясендә урнашкан жирле (муниципаль) эһәмияттәге мәдәни мирас объектларын (тарих һәм мәдәният ядкарьләрен) саклау;

26) Район составына керүче жирлекләренң бюджет тээмин ителеше дәрәжәсен Район бюджеты акчалары исәбеннән тигезләү;

27) территориаль оборона һәм гражданнар оборонасы, халыкны һәм территорияне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру;

28) Район территориясендә жирле эһәмияттәге дэвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларны булдыру, үстерү һәм саклауны тээмин итү, шулай ук жирле эһәмияттәге махсус сакланылучы табигать территорияләрен файдалану һәм саклау өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыру;

29) Район территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизацион эзерләү чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру;

30) су объектларында кешеләрнең куркынычсызлыгын тээмин итү, аларның гомерен һәм сәламәтлеген саклау чараларын гамәлгә ашыру;

31) жирлекләрдә авыл хужалыгы житештерүен үстерү өчен шартлар тудыру, авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтү, кече һәм урта эшкурарлыкны үстерүгә ярдәм итү, социаль юнәлештәге коммерциячел булмаган оешмаларга, хэйрия эшчәнлегенә һәм иреклеләр (волонтерлыкка) ярдәме күрсәтү;

32) Район территориясендә физик культураны, мәктәп спортын һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар тээмин итү, муниципаль Районның рәсми физкультура-савыктыру һәм спорт чараларын үткәрүне оештыру;

33) балалар һәм яшьләр белән эшлү буенча жирлекара характердагы чараларны оештыру һәм гамәлгә ашыру;

34) Россия Федерациясенң су законнарында билгеләнгән чикләрдә су объектлары милекчесенң вәкаләтләрен гамәлгә ашыру, шәхси һәм көнкүреш ихтыяжлары өчен гомуми файдаланудагы су объектларыннан файдалану кагыйдәләрен билгеләү, моңа гражданнарның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр полосаларына ирекле керүен тээмин итү дә керә;

35) муниципаль урман контролен гамәлгә ашыру;

36) муниципаль Район ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләрне башкаруны тээмин итү, федераль закон нигезендә ясалма жир

кишәрлеге булдыру турында шартнамә төзү хокукына ачык аукцион уздыру;

37) Район чикләрендә коррупциягә каршы көрәш чараларын гамәлгә ашыру;

38) адреслау объектларына адреслар бирү, адресларны үзгәртү, аннулировать итү, урам-юл челтәре элементларына (федераль эһәмияттәге автомобиль юлларыннан, региональ яисә муниципальара эһәмияттәге автомобиль юлларыннан тыш) исемнәр бирү, Районның авылара территориясә чикләрендә планлаштыру структурасы элементларына исемнәр бирү, мондый исемнәрне үзгәртү, аннулировать итү, мәгълүматны дәүләт адреслы реестрында урнаштыру;

39) Районның авылара территориясендә муниципаль жир контролен гамәлгә ашыру;

40) 2007 елның 24 июлендәге Федераль закон нигезендә оешма «Кадастр эшчәнлеге турында» 221-ФЗ номерлы комплекслы кадастр эшләре башкаруны һәм территориянең карта-планын раслау;

2. Районның жирле үзидарә органнары Район составына керүче аерым жирлекләренң жирле үзидарә органнары белән килешү төзәргә, аларга жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны Россия Федерациясә Бюджет кодексы нигезендә Район бюджетыннан тиешле жирлекләр бюджетларына бирелә торган бюджетара трансфертлар исәбеннән тапшыру турында килешүләр төзәргә хокуклы.

Күрсәтелгән килешүләр билгеле бер вакытка төзеләргә, аларның гамәлдә булуын туктату нигезләрен һәм тәртибен, шул исәптән әлеге өләштә күрсәтелгән бюджетара трансфертларның еллык күләмен билгеләү тәртибен, тапшырыла торган вәкаләтләренә гамәлгә ашыру өчен кирәк булган нигезләмәләрен, шулай ук килешүләренә үтәмәгән өчен финанс санкцияләрен күздә тотарга тиеш. Килешүләр төзү тәртибе Район Уставы һәм (яисә) Район Советының норматив хокукый актлары белән билгеләнә.

Күрсәтелгән килешүләр нигезендә тапшырылган вәкаләтләренә гамәлгә ашыру өчен жирле үзидарә органнары Район Советы карарында каралган очракларда һәм тәртиптә үз матди ресурсларын һәм финанс средстволарын өстәмә файдаланырга хокуклы.

3. Районның жирле үзидарә органнары аның составына керүче авыл жирлекләре территорияләрендә жирле эһәмияттәге түбәндәге мәсьәләләрне хәл итә:

1) Район составына керүче авыл жирлекләре чикләрендә (алга таба - авыл жирлекләре), халыкны электр, жылылык, газ һәм су белән тәмин итүне, су чыгаруны, халыкны ягулык белән тәмин итүне Россия Федерациясә законнарында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә оештыру;

2) авыл жирлекләренең торак пунктлары чикләрендә жирле эһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеге һәм юл иминлеген тәмин итүләрдә машина куя урыннары (парковка урыннары) төзүне һәм аларның эшчәнлеген тәмин итүне кертәп, хәрәкәтне, авыл жирлекләренең торак пунктлары чикләрендә жирле эһәмияттәге автомобиль юлларының сакланышын муниципаль тикшереп торуну гамәлгә ашыру, шулай ук автомобиль юлларыннан файдалану һәм юл эшчәнлеген Россия Федерациясә законнары нигезендә гамәлгә ашыру өлкәсендә башка вәкаләтләренә гамәлгә ашыру;

3) авыл жирлекләрендә яшәүчеләрне һәм аз керемле гражданның торак урыннарына мохтажларны торак урыннары белән тәмин итү, муниципаль торак фондын төзүне һәм карап тотуну оештыру, торак төзелеше өчен шартлар тудыру, муниципаль торак контролен гамәлгә ашыру, шулай ук жирле үзидарә органнарының торак законнары нигезендә башка вәкаләтләренә гамәлгә ашыру;

- күпфатирлы йортлардагы урыннар милекчеләренә капитал ремонт фондын төзү ысуллары, капитал ремонт фондын булдыру ысулын сайлау тәртибе турында мәгълүмат бирү;

- күпфатирлы йортларда гомуми мөлкәткә капитал ремонт үткәрүдә кичектергесез ихтыяж барлыкка килгәндә жирле бюджет акчалары исәбеннән кире кайтарып бирү һәм (яисә) кире кайтарылмый торган нигездә өстәмә ярдәм күрсәтү очракларының тәртибен һәм исемлеген раслау;

- күпфатирлы йорттагы урыннар милекчеләренә Россия Федерациясә Торак кодексының 170 статьясындагы 6 өләше нигезендә карар кабул ителмәгән булса, капитал ремонт фондын төзү һәм күпфатирлы йортта урыннар милекчеләренең гомуми

жыелышын сайлау ысулын сайлау турында карарлар кабул итмәү нәтижәләре хакында мәгълүмат бирү;

- йорт милекчеләре капитал ремонт фондын төзү турында карар кабул итү яки алар сайлаган ысул мондый йортта торак милекчеләренә кабул ителгән карар турында хәбәр итү, шул исәптән системаны Россия Федерациясе Торак кодексының 170 статьясындагы 7 өлеше нигезендә файдаланып, гамәлгә ашырылмаган һәм мондый йортта урыннар милекчеләренә хәбәр итү гамәлгә ашырылмаган;

- Россия Федерациясе Торак кодексының 189 статьясындагы 6 өлешендә каралган очракта, күпфатирлы йорттагы урыннар милекчеләренә кабул ителгән карар турында, шул исәптән системаны кулланып, региональ капитал ремонт программасы нигезендә капитал ремонт үткәрү турында карар кабул итү;

4) халыкка транспорт хезмәте күрсәтү өчен шартлар тудыру һәм авыл жирлекләре чикләрендә халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыру;

5) терроризм һәм экстремизмны профилактикалауда, шулай ук авыл жирлекләре чикләрендә террорчылык һәм экстремизм чагылышлары нәтижәләрен минимальләштерүдә һәм (яисә) юкка чыгаруда катнашу;

6) милләтара һәм конфессияара татулыкны ныгытуга, авыл жирлекләре территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятен саклап калуга һәм үстерүгә, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясенә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлдерелгән чараларны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

7) авыл жирлекләре чикләрендә гадәттән тыш хәлләрне кисәтү һәм алардан килгән зыяннарны бетерү эшендә катнашу;

8) халыкка китапханә хезмәте күрсәтүне оештыру, авыл жирлекләре китапханәләренә китапханә фондларын туплау һәм аларның сакланышын тәмин итү;

9) жирлек милкендәге мәдәни мирас объектларын (тарихи һәм мәдәни ядкарьләрен) саклап калу, алардан файдалану һәм аларны популярлаштыру; жирлек территориясендә урнашкан жирле (муниципаль) эһәмияттәге мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният ядкарьләре);

10) авыл жирлекләрендә жирле традицион халык сәнгать ижатын үстерү өчен шартлар тудыру, халык сәнгать һөнәрләрен саклап калуда, торгытуда һәм үстерүдә катнашу;

11) авыл жирлекләрендә яшәүчеләрнең күпләп ял итү өчен шартлар тудыру һәм халыкның күпләп ял итү урыннарын төзекләндерүне оештыру, моңа гражданнарның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр полсаларына иреккә керүен тәмин итү дә керә;

12) авыл жирлекләренә генераль планнарын, жирдән файдалану һәм төзелеш алып бару кагыйдәләрен раслау, территорияне планлаштыруның, төзелешкә рөхсәтләр бирүнең (Россия Федерациясе Шәһәр төзелеш кодексында, башка федераль законнарда каралган очрактан тыш) жирлекнең генераль планнары нигезендә эзерләнгән территорияне планлаштыру документларын раслау, авыл жирлекләре территориясендә урнашкан капитал төзелеш объектларын төзегәндә, реконструкцияләгәндә объектлар файдалануга кертүгә рөхсәтләр, авыл жирлекләрен шәһәр төзелешен проектлауның жирле нормативларын раслау, жирләргә резервлау һәм авыл жирлекләре чикләрендә муниципаль ихтыяжлар өчен жир кишәрлекләрен алу, авыл жирлекләре чикләрендә муниципаль жир контролен гамәлгә ашыру, Россия Федерациясе Шәһәр кодексында каралган очрактарда муниципаль жир контролен гамәлгә ашыру, биналарны, корылмаларны карау һәм аларның торышын карап тикшерү барышында ачылган хокук бозуларны бетерү турында тәкъдимнәр бирү очрактарыннан тыш;

13) Территория оборонасы һәм гражданнар оборонасы буенча чараларны оештыру һәм гамәлгә ашыру, жирлекләренә табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән халкын һәм территорияләргә саклау;

14) авыл жирлекләре территорияләрендә авария-коткару хезмәтләрен һәм (яисә) авария-коткару формирваниеләрен төзү, тоту һәм аларның эшчәнлеген оештыру;

15) авыл жирлекләре территорияләрендә урнашкан су объектларында кешеләрнең иминлеген тәмин итү, аларның торышын һәм сәламәтлеген саклау чараларын гамәлгә

ашыру;

16) авыл жирлекләре территорияләрендә жирле эһәмияттәге дөвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларны булдыру, үстерү һәм саклауны тәэмин итү, шулай ук жирле эһәмияттәге махсус сакланылучы табигать территорияләрен файдалану һәм саклау өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыру;

17) Россия Федерациясенә су законнарында билгеләнгән чикләрдә су объектлары милекчесенә вәкаләтләрен гамәлгә ашыру, алардан файдалануны чикләү турында халыкка мәгълүмат житкерү;

18) муниципаль урман контролен гамәлгә ашыру;

19) жирлекләренә хезмәт күрсәтә торган административ участокларында эшләү өчен полициянең участок уполномоченныйлары урынын биләүче хезмәткәрләргә бина бирү;

20) 2017 елның 1 гыйнварына кадәр полиция участок уполномоченныйлары вазыйфаларын биләүче хезмәткәрләргә һәм аларның гаиләләре әгъзаларына хезмәткәрләренә күрсәтелгән вазыйфа буенча бурычларын үтәү чорына торак урыннары бирү;

21) «Коммерциягә карамаган оешмалар турында» 1996 елның 12 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы Федераль законның 31.1 һәм 31.3 статьяларында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә социаль юнәлешле коммерциягә карамаган оешмаларга ярдәм күрсәтү;

22) авыл жирлекләре ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре төзү өчен кирәкле эшләргә башкаруны тәэмин итү, федераль закон нигезендә ясалма жир кишәрлеге төзү турында шартнамә төзү хокукына ачык аукцион уздыру;

23) авыл жирлекләре чикләрендә коррупциягә каршы көрәш чараларын гамәлгә ашыру; 2007 елның 24 июлендәге 221-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә катнашу «Кадастр эшчәнлегенә турында» жирлекләр территориясендә комплекслы кадастр эшләрен үтәүдә;

24) авыл хужалыгы житештерүен үстерүдә ярдәм итү, кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыру;

25) жирлекнең торак пунктлары чикләрендә урнашкан шәһәр урманнарыннан, махсус сакланылучы табигать территорияләрендәге урманнардан файдалануны, аларны саклауны, торгызуны оештыру;

26) «Жылылык белән тәэмин итү турында» 2010 елның 27 июлендәге 190-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә жылылык белән тәэмин итү системасының үсеше, ышанычлылыгын һәм энергетик нәтижәлелеген арттыру өчен кирәкле жылылык белән тәэмин итү объектларын төзү, реконструкцияләү һәм (яисә) модернизацияләү буенча бердәм жылылык белән тәэмин итүче оешма тарафыннан муниципаль контрольне жылылык белән тәэмин итүнең бәя зоналарында гамәлгә ашыру.

7 статья. Районның жирле эһәмияттәге мәсьәләләренә кертелмәгән мәсьәләләргә хәл итүгә Районның жирле үзидарә органнары хокуклары

1. Районның жирле үзидарә органнары түбәндәгеләргә хокуклы:

1) Район музейларын төзү;

2) опека һәм попечительлек эшчәнлегенә гамәлгә ашыруда катнашу;

3) Район территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләренә хокукларын гамәлгә ашыруга бәйле эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

4) Россия Федерациясә халыкларының милли-мәдәни үсешенә ярдәм күрсәтү һәм Район территориясендә миллиләтә мөнәсәбәтләр өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыру;

5) 2008 елның 31 декабрә торышы буенча алар карамагындагы югары белем бирү муниципаль мэгариф оешмаларын гамәлгә куючы функцияләрен гамәлгә ашыру;

б) туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;

7) кеше хокукларын тәэмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы һәм мәжбүри тоту урыннарындагы затларга булышлык күрсәтүче ижтимагый күзәтү комиссияләренә ярдәм күрсәтү;

8) «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 ноябрәдәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә оешмаларга инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук инвалидларның гомумроссия ижтимагый

берләшмәләре тарафыннан төзелгән оешмаларга ярдәм күрсәтү;

9) «Кан һәм аның компонентлары донорлыгы турында» 2012 елның 20 июлендәге 125-ФЗ номерлы Федераль законда каралган чараларны гамәлгә ашыру;

10) федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә һәм шартларда оешмаларга хезмәт күрсәтү шартларын бәйсез бәяләүне оештыру өчен шартлар тудыру, шулай ук ведомство буйсынуындагы оешмалар житәкчеләре эшчәнлеген бәяләгәндә оешмалар тарафыннан хезмәт күрсәтү шартларын бәйсез бәяләү нәтижәләрен куллану һәм оешмалар тарафыннан хезмәт күрсәтү шартларын бәйсез бәяләү нәтижәләре буенча ачыкланган житешсезлекләргә бетерү буенча федераль законнар нигезендә контрольдә тоту;

11) «Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында» 2016 елның 23 июнендәге 182-ФЗ номерлы Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыру;

2. инвалидларның, сәламәтлеге мөмкинлекләре чикләнгән затларның физик культурасын һәм спортын, жайлашу физик культурасын һәм жайлашу спортын үстерүгә ярдәм итү.

3. Районның жирле үзидарә органнары әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән мәсьәләләргә башка дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруда (федераль законда билгеләнгән тәртиптә аларга тапшырылмаган) катнашырга, әгәр бу федераль законнарда каралган булса, шулай ук башка муниципаль берәмлекләргә жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары компетенциясенә кертелмәгән һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары, жирле бюджетлар керемнәре исәбеннән, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан бирелгән бюджетара трансфертлардан һәм түләүләргә өстәмә нормативлары буенча салым керемнәре керемнәреннән тыш, башка мәсьәләләргә хәл итәргә хокуклы.

8 статья. Районның муниципальгара хезмәттәшлектә катнашуы

Районның муниципалитетгара хезмәттәшлектә катнашуы федераль законнар һәм жирле үзидарә турында Татарстан Республикасы законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

9 статья. Районның жирле үзидарә органнарына аерым дәүләт вәкаләтләрен бирү

Районның жирле үзидарә органнарына аерым дәүләт вәкаләтләрен бирү федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

Аерым дәүләт вәкаләтләрен үтәү, күрсәтелгән вәкаләтләргә тапшыруны жайга сала торган норматив хокукый акт белән башкасы билгеләнмәгән булса, Районның Башкарма комитеты тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Районның Башкарма комитеты, Районның башка жирле үзидарә органнары тапшырылган дәүләт вәкаләтләргә гамәлгә ашырган өчен шушы максатларга бүлеп бирелгән матди ресурслар һәм финанс чаралары чикләрендә тиешле федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә жаваплы булалар.

Тапшырылган вәкаләтләргә гамәлгә ашыру дәүләт контроле астында. Районның жирле үзидарә органнары тарафыннан аерым дәүләт вәкаләтләргә гамәлгә ашыруны тикшереп торы шартлары һәм тәртибе тиешенчә федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә. Район Советы үз вәкаләтләргә чикләрендә Районның жирле үзидарә органнары карамагындагы аерым дәүләт вәкаләтләргә башкару өчен үзләргә тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләргә гамәлгә ашыру өчен матди ресурслардан һәм финанс чараларыннан өстәмә файдалану очракларын һәм тәртибен билгеләргә хокуклы.

10 статья. Районның жирле үзидарә органнары белән дәүләт хакимияте органнары арасындагы багланышлар

Үзара мөнәсәбәтләр   органнар   жирле   үзидарә   Район   .

дәүләт хакимияте органнары түбәндәгеләр ярдәмендә

гамәлгә ашырыла:

- 1) Районның социаль-иқтисадый үсешенә юнәлтелгән дәүләт программаларын гамәлгә ашыруда Район жирле үзидарә органнарының катнашуы;
  - 2) Районның жирле үзидарә органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасында шартнамәләр (киләшүләр) төзү;
  - 3) даими яисә вакытлыча координацияләү, консультатив, киңәшмә һәм башка эшче органнары булдыру;
  - 4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында Район Советының закон чыгару инициативасы;
- 5) законда билгеләнгән башка хезмәттәшлек формалары.

11 статья. Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу

Районда муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу, муниципаль хезмәт вазыйфаларына таләпләрне, муниципаль хезмәткәрнең статусын билгеләүне, муниципаль хезмәтне узу шартларын һәм тәртибен кертәп, «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында» 2007 елның 02 мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль закон, «Муниципаль хезмәт турында» 2013 елның 25 июнендәге 50-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы кодексы, Район Советы тарафыннан расланган район Муниципаль хезмәт турында нигезләмә һәм Районның муниципаль хокукый актлары белән гамәлгә ашырыла.

II БҮЛЕК. ХАЛЫК ТАРАФЫННАН ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУ ҺӘМ ХАЛЫКНЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУДА КАТНАШУЫ

12 статья. Халык тарафыннан жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашу формалары

«Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы рәвешләре түбәндәгеләр:

- 1) жирле референдум;
- 2) муниципаль сайлаулар;
- 3) чикләренә үзгәртү, Районны үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү;
  - 4) муниципаль берәмлек чикләрен үзгәртү, муниципаль берәмлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү;
- 5) гражданнар жыены;
- 6) гражданнарның хокукый инициативасы;
- 7) территорияль ижтимагый үзидарә;
- 8) гавами тыңлаулар, ижтимагый фикер алышулар;
- 9) гражданнар жыелышы;
- 10) гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы);
- 11) гражданнарны сораштыру;
- 12) жирле үзидарә органнарына гражданнар мөрәжәгәте;
  - 13) Россия Федерациясе Конституциясенә, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законга, башка федераль законнарга һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка формалар.

13 статья. Жирле референдум

1. Жирле референдум турыдан-туры Район халкы тарафыннан жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә хәл итү максатларында уздырыла.

2. Жирле референдум районның бөтен территориясендә 2002 елның 12 июнендәге «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп

гарантияләре турында» гы 67-ФЗ номерлы Федераль закон һәм 2004 елның 24 мартындагы «Жирле референдум турында» 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә, 2003 елның 6 октябрдәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләрен исәпкә алып үткәрелә.

3. Жирле референдумда яшәү урыны Район чикләрендә урнашкан Россия Федерациясе гражданны катнашырга хокукы. Россия Федерациясенң халыкара шартнамәләре нигезендә һәм законда билгеләнгән тәртиптә Район территориясендә даими яшәүче чит ил гражданны жирле референдумда Россия Федерациясе гражданны кебек үк катнаша.

4. Жирле референдумны билгеләү турындагы карар Район Советы тарафыннан түбәндәге инициатива буенча кабул ителә:

- 1) жирле референдумда катнашу хокукына ия Россия Федерациясе гражданны;
- 2) уставларында сайлауларда һәм (яисә) референдумнарда катнашу каралган һәм федераль законда билгеләнгән тәртиптә һәм вакытларда теркәлгән сайлау берләшмәсенә, башка ижтимагый берләшмәнен;

5. Район Советы һәм Башкарма комитет житәкчесе алар тарафыннан бергә тәкъдим ителгән.

6. Әлеге статьяның 4 өлешендәге 2 пункттында күрсәтелгән гражданны, сайлау берләшмәләре, башка ижтимагый берләшмәләр инициативасы буенча жирле референдумны билгеләү шарты булып әлеге инициативаны хуплап имзалар жыю тора, аларның саны Район территориясендә теркәлгән референдумда катнашучылар санының биш процентын тәшкит итәргә тиеш, әмма кимендә 25 имза була алмый.

7. Район Советы һәм Район Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан чыгарылган референдум уздыру инициативасы Район Советы карары һәм Район Башкарма комитеты карары белән рәсмиләштерелә. Әлеге инициативаны күрсәтү тәртибе Район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

8. Район Советы жирле референдум билгеләнә торган документлар Район Советына кергән көннен алып 30 көн эчендә жирле референдумны билгели.

9. Референдумда тавыш бирүне уздыру датасы билгеләнгән тавыш бирү көненә 25 көннен дә соңга калмыйча Район Советы карары белән аны дәүләт хакимияте органнына яисә жирле үзидарә органнына билгеләнгән сайлауларда тавыш бирү көне йә башка билгеләнгән референдумда тавыш бирү көне белән бергә урнаштыру максатларында соңрак вакытка (әмма 90 көннен дә артмаска) күчерелергә мөмкин.

10. Тавыш бирү йомгаклары һәм жирле референдумда кабул ителгән карар рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

11. Жирле референдумда кабул ителгән карар Район территориясендә һичшиксез үтәлергә тиеш һәм дәүләт хакимиятенә һинди дә булса органны, аларның вазыйфай затлары яисә Районның жирле үзидарә органны тарафыннан раслануга мохтаж түгел.

12. Районның жирле үзидарә органны жирле референдумда кабул ителгән карарның үтәлешен әлеге Устав билгеләгән вәкаләтләр бүләшү нигезендә тәэмин ителәр.

13. Жирле референдум уздыру турындагы карарга, шулай ук жирле референдумда кабул ителгән карарга карата дәүләт хакимияте органны тарафыннан суд тәртибендә гражданны, жирле үзидарә органны, прокурор, федераль закон белән вәкаләтләр бирелгән прокурор тарафыннан шикаять бирелергә мөмкин.

14. Гражданнының жирле референдумда катнашу хокуклары гарантияләре, шулай ук жирле референдумны әзерләү һәм уздыру тәртибе «Россия Федерациясе гражданны сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль закон һәм Татарстан Республикасы Законы белән «Жирле референдум турында» 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнә.

14 статья. Чикләрне үзгәртү, Районны үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү

1. Чикләрне үзгәртү, Районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү халыкның әлеге үзгәрешкә ризалыгын алу, Районны үзгәртеп кору максатларында уздырыла.

2. Чикләрне үзгәртү, Районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән очракларда Районның бөтен территориясендә яисә аның территориясендә бер өлешендә уздырыла.

3. Район чикләрен үзгәртү, Районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү Район Советы тарафыннан билгеләнә һәм «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән үзенчәлекләрне исәпкә алып үткәрелә. Моның белән бергә «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль закон, «жирле референдум турында» 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм "жирле референдум турында" 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы нигезләмәләре, дәүләт органнары, жирле үзидарә органнары, дәүләт яки муниципаль вазыйфаларны биләүче затлар, шулай ук референдумда кабул ителгән карарның юридик көчөн билгели торган нигезләмәләр кулланылмый.

4. Районның чикләрен үзгәртү, Районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү, әгәр анда Район халкының яртысыннан күбрәге яисә Район сайлау хокукына ия өлешендә катнашса, узган дип санала. Район чикләрен үзгәртүгә халыкның ризалыгы, Районны үзгәртеп кору, күрсәтелгән үзгәрешләр өчен Район халкының яртысыннан күбрәге яисә Район Башлыгының өлеше тавыш биргән очракта, алынган дип санала.

5. Чикләрне үзгәртү, Районны үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү йомгалары һәм кабул ителгән карарлар рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

15 нче статья. Халык жыены

1. 2003 елның 6 октябрэндәге 6 номерлы Федераль законда каралган очракларда «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы гражданның жыены түбәндәгечә үткәрелергә мөмкин:

1) составында күрсәтелгән торак пункт күрсәтелгән торак пункт башка муниципаль Район территориясендә кертелә торган Район чикләрен үзгәртү мәсьәләсе буенча торак пунктта;

2) жирлек составына керә торган йә Район чикләрендә авылара территориядә урнашкан торак пунктта әлеге торак пункт территориясендә гражданның үзара салым акчаларын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча.

2. Әлеге статьяда каралган гражданның жыены ,анда торак пунктта яшәүчеләрнең сайлау хокукына ия яртысыннан артыгы катнашканда хокуклы. Әгәр гражданның жыенында катнашучыларның яртысыннан артыгы аның өчен тавыш бирсә, мондый жыен карары кабул ителгән дип санала.

16 нчы статья. Гражданның хокукый акт чыгару инициативасы

1. Гражданның әлеге Устав билгеләгән тәртиптә хокукый акт чыгару инициативасына хокуклы.

2. Хокукый акт чыгару инициативасы белән сайлау хокукына ия гражданның инициатив төркеме Район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнгән тәртиптә Район халкы санының өч процентыннан артмаган санда чыгыш ясарга мөмкин.

3. Хокукый акт чыгару инициативаны гамәлгә ашыру максатларында гражданның түбәндәгеләргә хокукы:

яшәү (эшләү) урыны буенча гражданның жьелышларын һәм хокукый акт чыгару инициативасы турында фикер алышу һәм тәкъдим итү буенча башка күмәк чаралар оештырырга һәм уздырырга;

хокукый акт чыгару инициативасын тәкъдим итүгә ярдәм итү өчен имзалар жыю буенча инициативалы төркемнәр булдырырга;

Район халкына имзалар жыю һәм законнарға каршы килми торган юллар белән хокукый акт чыгару инициативасын тәкъдим итү өчен агитация алып барырга.

4. Районның жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары гражданның хокукый акт чыгару инициативаны гамәлгә ашыруда ярдәм күрсәтергә тиеш.

5. Гражданның хокукый акт чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибидә кертелгән муниципаль хокукый акт проекты Район Советы тарафыннан аның ачык утырышында, Район Башлыгы яки Район Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан әлегә Уставта билгеләнгән актны кабул итү компетенциясенә кертелгән көннән алып өч ай эчидә һичшиксез каралырга тиеш.

6. Гражданның хокукый акт чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибидә кертелгән муниципаль хокукый акт проекты караганда гражданның инициатив төркеме вәкилләренә үз позицияләрен баян итү мөмкинлегенә тәмин ителергә тиеш.

7. Гражданның хокукый акт чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибидә кертелгән муниципаль хокукый акт проекты карау процедурасы Район Советы Регламенты, Район Башлыгының, Район Башкарма комитетының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

8. Гражданның хокукый акт чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибидә кертелгән муниципаль хокукый акт проекты карау нәтижеләре буенча кабул ителгән нигезле карар рәсми рәвештә язма рәвештә аны керткән гражданның төркеменә житкерелергә тиеш.

17 статья. Территориаль ижтимагый үзидарә

Районда территориаль ижтимагый үзидарәләр Район шәһәр һәм авыл жирлекләре законнары һәм уставлары нигезидә төзелергә мөмкин.

18 статья. Гавами тыңлаулар, жәмәгатьчелек белән фикер алышулар

1. Район Советы, Район Башлыгы катнашында жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль хокукый актлар проектлары буенча фикер алышу өчен гавами тыңлаулар үткәрелергә мөмкин.

2. Халык, Район Советы яки Район Башлыгы инициативасы белән үткәрелә торган гавами тыңлаулар. Халык яки Район Советы инициативасы буенча үткәрелгән гавами тыңлауларны Район Советы, ә Район Башлыгы инициативасы буенча Район Башлыгы билгели.

3. Гавами тыңлауларга түбәндәгеләр чыгарылырга тиеш:

1) Район уставы проекты, шулай ук әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт проекты, Уставка, Район Уставына әлегә уставны әлегә норматив хокукый актларга туры китерү максатларында Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, конституция (устав) яисә Россия Федерациясе субъекты законнары нигезләмәләрен төгәл кабатлау рәвешидә үзгәрешләр кертү очракларыннан тыш;

2) жирле бюджет проекты һәм аның үтәләше турында хисап;

3) муниципаль берәмлекнең социаль-икътисадый үсеш стратегиясе проекты;

4) “Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясы нигезендә, Районны үзгәртеп кору өчен тавыш бирү юлы белән яисә гражданнар жыеннарында белдерелгән Район халкының ризалыгын алу таләп ителгән очраклардан тыш, Районны үзгәртеп кору мәсьәләләре.

4. Гавами тыңлаулар уздыру турында карар, әгәр законда башкасы каралмаган булса, тиешле орган яисә Районның вазыйфаи заты тарафыннан муниципаль норматив хокукый акт проекты карау көненә кадәр 20 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

5. Күрсәтелгән гавами тыңлаулар уздыру турында карар һәм аларны үткәру вакытын һәм урынын күрсәтеп, гавами тыңлауларга чыгарыла торган тиешле муниципаль норматив хокукый акт проекты гавами тыңлаулар уздырылган көнгә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш, әгәр гамәлдәге законнарда башкасы каралмаган булса.

6. Гавами тыңлаулар уздыру турында карар басылып чыккан көннән алып, аларны үткәру көненә кадәр Район халкы Район Башлыгына гавами тыңлауларга чыгарыла торган мәсьәлә буенча язма тәкъдимнәр һәм искәرمәләр жибәерергә хокуклы, шул исәптән муниципаль норматив хокукый актны гавами тыңлауларга чыгарыла торган проектка төзәтмәләр һәм башка тәкъдимнәр. Район Башлыгы килгән тәкъдимнәрне һәм кисәтүләрне гомумиләштерүне оештыра. Күрсәтелгән тәкъдимнәр һәм искәرمәләр гавами тыңлауларда катнашучыларга житкерелә.

7. Гавами тыңлаулар, гамәлдәге законнарда башкасы каралмаган булса, муниципаль норматив хокукый акт проекты карау көненә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча уздырыла. Гавами тыңлаулар белгечләр, экспертлар, кызыксынган затлар чакыруы белән уздырыла. Гавами тыңлауларда Районның теләсә кайсы кешесе катнашырга хокуклы.

8. Гавами тыңлаулар үткәру нәтижәләре буенча, компетенциясенә гавами тыңлауларга чыгарылган муниципаль хокукый акт проекты кабул итү кертелгән жирле үзидарә органнары һәм районның вазыйфаи затлары, мәжбүри каралырга тиешле тәкъдимнәрне кабул итә.

9. Гавами тыңлауларның нәтижәләре, кабул ителгән карарларның дәлилләнгән нигезләмәсен дә кертәп, гавами тыңлаулар уздырганнан соң 5 көннән дә соңга калмыйча бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

10. Әлеге статьяның 3 өлешендә күрсәтелгән проектлар һәм мәсьәләләр буенча гавами тыңлауларны оештыру һәм уздыру тәртибе Район Советының норматив хокукый актлары белән билгеләнә һәм Район халкына гавами тыңлаулар уздыру вакыты һәм урыны турында алдан хәбәр итүне, муниципаль хокукый акт проекты белән алдан таныштыруны, муниципаль берәмлек халкының гавами тыңлауларында катнашуны, гавами тыңлауларның нәтижәләрен бастырып чыгаруны (халыкка житкерүне) тәэмин итә торган башка чараларны күздә тотарга тиеш.

11. Генераль планнар проектлары, жирдән файдалану һәм төзелеш алып бару кагыйдәләре проектлары, территорияне планлаштыру проектлары, территорияне ызанлау кагыйдәләре проектлары, территорияләрне төзекләндерү кагыйдәләре проектлары, күрсәтелгән расланган документларның берсенә үзгәрешләр кертүне күздә тоткан проектлар, жир кишәрлегеннән яисә капитал төзелеш объекттыннан файдалануның шартлыча рөхсәт ителгән төренә яисә рөхсәт бирү турындагы карарлар проектларына, рөхсәт ителгән төзелешнең иң чик параметрларынан читкә тайпылуга, капитал төзелеш объектларын реконструкцияләүгә рөхсәт бирү турындагы карарларның проектларына, жир кишәрлекләреннән һәм капитал төзелеш объектларынан рөхсәт ителгән файдалануның бер төрен башка төргә үзгәртү мәсьәләләре буенча

жирдән файдалану һәм төзелеш алып баруның расланган кагыйдәләре булмаганда, жәмәгать фикер алышулары яисә гавами тыңлаулар үткәрелә, аларны оештыру һәм үткәрү тәртибе, шәһәр төзелеше эшчәнлегенә турындагы законнар нигезләмәләрен исәпкә алып, Район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

19 статья. Гражданнар жыелышы

1. Жирле әһәмияткәгә мәсьәләләр турында фикер алышу, халыкка жирле үзидарә органнарының һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затларының эшчәнлегенә турында мәгълүмат бирү, Район территориясенә бер өлешендә территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру өчен гражданнар жыелышлары үткәрелергә мөмкин. Гражданнарның жыелышлары Район микррайоннары, торак массивлары, кварталлары, урамнары, торак йортлары, торак пунктлары буенча чакырыла.

2. Гражданнар жыелышы халык инициативасы, Район Советы, Район Башлыгы инициативасы белән, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставында каралган очрақларда үткәрелә.

3. Район Советы яки Район Башлыгы инициативасы белән үткәрелә торган гражданнар жыелышы Район Советы яки Район Башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Халык инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар жыелышы Территориаль ижтимагый үзидарә органнарының, тиешле территориядә яшәүче һәм шушы территорияләрдә урнашкан предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар житәкчеләре жыелышында катнашу хокукына ия халык төркемнәренә кимендә 10 процентындагы гражданнар төркеменә язма тәкъдиме буенча Район Советы тарафыннан билгеләнә.

Гражданнар жыелышын үткәрү турындагы тәкъдимдә аны карап тикшерүгә чыгарыла торган мәсьәләләр исемлегенә, жыелышны үткәрү вакыты һәм урыны булырга тиеш. Тәкъдим вәкаләтле затлар тарафыннан имзаланырга тиеш, ә жыелышны үткәрү инициативасы белән бер төркем гражданнар – бу гражданнар мөрәжәгать итсә, аларның һәркайсының фамилиясен, исемнән, атасының исемнән, туган көннән, яшәү урынын күрсәтеп.

Район Советы үзенең якындагы утырышында гражданнар жыелышын үткәрү турында тәкъдим кертте.

Район Советы гражданнарның жыелышын үткәрүдән аның мәгънәсезлегенә мотивлары буенча баш тартырга хокуклы түгел.

5. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру максатларында гражданнар жыелышын билгеләү һәм үткәрү тәртибенә территориаль ижтимагый үзидарә Уставы белән билгеләнә.

6. Гражданнар жыелышын уздыру вакыты һәм алар турында фикер алышуга кертелә торган мәсьәләләр турында тиешле территориядә яшәүчеләр жыелыш үткәрү көннән кадәр жиде көннән дә соңга калмыйча массакуләм мәгълүмат чараларын, почта хәбәрләрен, квартал саен (хужалык) йөрү, игълан итү һәм башка мөмкин булган чараларны файдаланып хәбәр ителә.

Гражданнар жыелышын әзерләүне һәм уздыруны Районның Башкарма комитеты тәәмин итә.

7. Жыелышлар эшендә әлегә территориядә яшәүче, сайлау хокукына ия 18 яшькә житкән гражданнар катнашырга хокуклы. Жыелышта катнашырга хокуклы гражданнарның гомуми саны Россия Федерациясә гражданнарының яшәү урынын һәм яшәү урынын буенча теркәү исәбенә алу күрсәткечләренә нигезендә билгеләнә.

Гражданнар жыелышы жыелышта катнашырга хокуклы гражданнар саныннан кимендә өчтән бер өлешенә катнашса, хокуклы дип санала.

Жыелыш карарлары жыелышта катнашкан гражданның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

8. Гражданның жыелышы Районның жирле үзидарә органнарына һәм жирле үзидарәнең вазыйфай затларына мөрәжәгатьләр кабул итәргә, шулай ук Район жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарәнең вазыйфай затлары белән үзара мөнәсәбәтләрдә гражданның жыелышын тәкъдим итәргә вәкаләтле затларны сайларга мөмкин.

9. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча үткәрелә торган гражданның жыелышы үз компетенциясенә территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән кертелгән мәсьәләләр буенча карар кабул итә.

10. Гражданның жыелышы кабул иткән мөрәжәгатьләр үз компетенцияләренә мөрәжәгатьләрдәге мәсьәләләргә хәл итү кертелгән жирле үзидарә органнары һәм Район жирле үзидарәсенә вазыйфай затлары тарафыннан язма жавап жибереләп һичшиксез каралырга тиеш.

11. Гражданның жыелышын билгеләү һәм уздыру тәртибе, шулай ук гражданның жыелышының вәкаләтләре федераль закон, әлегә Устав һәм Район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

12. Гражданның жыелышы йомгалары рәсми басылып чыгарга (халыкка житкереләргә) тиеш.

20 статья. Гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы)

1. Гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу һәм Район халкының фикерен ачыклау зарурлыгы очрагында уздырыла. Район территориясендә яшәүче кешеләр арасынан гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданның жыелышын чакыру кыенлашкан очракларда уздырыла.

2. Гражданның конференциясен (делегатлар жыелышын) билгеләү һәм үткәрү, делегатлар сайлау тәртибе әлегә Устав һәм (яисә) Район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

3. Гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданның жыелышы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.

4. Гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) халык, Район Советы, Район Башлыгы инициативасы белән уздырыла. Район Советы яки Район Башлыгы инициативасы белән уздырыла торган гражданның конференциясе Район Советы яки Район Башлыгы тарафыннан билгеләнә. Халык инициативасы белән уздырыла торган гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) Район Советы тарафыннан билгеләнә.

5. Әгәр анда сайланган делегатларның яртысыннан артыгы катнашса, гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) хокуклы дип санала. Конференция карарлары (делегатлар жыелышлары) конференциядә катнашучы делегатларның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданның конференциясе, әгәр анда уналтынчы яшкә житкән Тиешле территориядә яшәүчеләргә кимендә өчтән икесе катнашса, хокуклы дип санала.

6. Гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) нәтижеләре рәсми басылып чыгарга (халыкка житкереләргә) тиеш.

21 статья. Гражданның кабул итү

1. Гражданның сорау бөтен территориядә яисә Район территориясенә бер өлешендә, жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затлары, шулай ук дәүләт хакимияте органнары карарлар кабул иткәндә, халык фикерен ачыклау һәм аны исәпкә алу өчен үткәрелә.

Сораштыру нәтижеләре тәкъдим итү характерына ия.

2. Гражданнардан сораштыруда сайлау хокукына ия Район халкы катнашырга хокуклы.
3. Гражданнардан сорау түбәндәге инициатива белән үткәрелә:
  - 1) Район Советы яки Район Башлыгы жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча;
    - 2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары - республика һәм регионара әһәмияттәге объектлар өчен Район жирләренең максатчан билгеләнешен үзгәртү турында карарлар кабул иткәндә гражданнарның фикерен исәпкә алу өчен.
  4. Гражданнардан сорашып белешүне билгеләү һәм үткәрү тәртибе Район Уставы һәм (яисә) Район Советының норматив хокукый актлары белән билгеләнә.
  5. Гражданнардан сорашып белешүне билгеләү турындагы карар Район Советы тарафыннан кабул ителә. Район Советының гражданнардан сорашып белешүне билгеләү турындагы карарында түбәндәгеләр билгеләнә:
    - 1) сораштыру уздыру датасы һәм сроклары;
      - 2) сораштыру үткәргәндә тәкъдим ителә торган (тәкъдим ителә торган) сорауны (соруларны) формулировкалау;
    - 3) сораштыру үткәрү методикасы;
    - 4) сораштыру кәгазенең формасы;
    - 5) сораштыруда катнашучы Район халкының минималь саны.
  6. Район халкы гражданнардан сораштыру үткәрү турында аны үткәрү алдыннан кимендә 10 көн кала хәбәр ителергә тиеш.
  7. Гражданнардан сорашып белешү эзерләүгә һәм уздыруга бәйле чараларны финанслау түбәндәгечә гамәлгә ашырыла:
    - 1) Районның жирле үзидарә органнары инициативасы буенча сораштыру уздырганда - Район бюджеты акчалары исәбеннән;
    - 2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары инициативасы белән сораштыру уздырганда - Татарстан Республикасы бюджеты чаралары исәбеннән.
  8. Сораштыру нәтижеләре аны уздырганнан соң бер ай эчендә басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш. Сораштыру нәтижеләре белән Районның теләсә кайсы кешесе танышырга хокуклы. Районның жирле үзидарә органнары тарафыннан тиешле карарлар кабул ителгәндә сорашып белешү нәтижеләре мәжбүри исәпкә алынырга тиеш.

22 статья. Жирле әһәмияттәге аеруча мөһим мәсьәләләр буенча халык фикер алышуы

1. Муниципаль норматив хокукый актлар проектларын һәм жирле әһәмияттәге башка аеруча мөһим мәсьәләләрне халык фикер алышуына чыгару турындагы карар Район Советы тарафыннан үз инициативасы буенча яисә тиешле территориядә яшәүче гражданнар таләбе буенча Район Советы билгеләгән тәртиптә кабул ителә.
2. Муниципаль норматив хокукый акт проекты тексты һәм халык фикер алышуына чыгарыла торган мәсьәләләр буенча башка материаллар аларны халык фикер алышуына чыгару турында карар кабул ителгәннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча массакүләм мәгълүмат чараларында бастырып чыгарыла, Район халкына жибәрелә, халыкка танышу өчен мөмкин булган урыннарда урнаштырыла, башка ысуллар белән халыкка житкерелә.
3. Район Советы халык фикер алышуына сорау чыгару белән бер үк вакытта фикер алышу барышында керә торган тәкъдимнәрне һәм искәртмәләрне карау буенча эшне оештыру срогын һәм тәртибен билгели, күрсәтелгән максат өчен махсус комиссия төзи.
4. Район Советы үзе чыгара торган муниципаль норматив хокукый актлар проектлары һәм жирле әһәмияттәге башка мөһим мәсьәләләр буенча фикер алышуны тәэмин итә, моның өчен кирәкле шартлар тудыра.
5. Халык фикер алышуына чыгарылган мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм искәртмәләр Район Советына жибәрелә.

6. Муниципаль норматив хокукий актлар проектлары һәм жирле әһәмияттәге башка мөһим мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм искәрмәләр Район Советы тарафыннан карала.
7. Халык фикер алышуы йомгаклары турында халыкка бер ай вакыт эчендә хәбәр ителә.

23 статья. Гражданнарның Районның жирле үзидарә органнарына мөрәжәгатьләре

1. Гражданнар Районның жирле үзидарә органнарына индивидуаль һәм коллектив мөрәжәгатьләргә хокуклы.

2. Гражданнар мөрәжәгатьләре 2006 елның 2 маендагы «Россия Федерациясе гражданнары мөрәжәгатьләрен карау тәртибе турында» 59-ФЗ номерлы Федераль закон һәм 2003 елның 12 маендагы «Татарстан Республикасында гражданнар мөрәжәгатьләре турында» 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда каралырга тиеш.

3. Гражданнарның мөрәжәгатьләрен карау тәртибен һәм срокларын бозган өчен жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары Россия Федерациясе законнары нигезендә җаваплы булалар.

24 статья. Районның ижтимагый (консультатив) советлары

1. Гражданнарның һәм жирле үзидарә органнарының үзара хезмәттәшлеген тәмин итү өчен, жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча карарлар эзерләгәндә һәм гамәлгә ашырганда халык ихтыяжларын һәм мәнфәгатьләрен исәпкә алу, жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә җәмәгать контролен гамәлгә ашыру максатларында Районның Ижтимагый советы төзелергә мөмкин.

2. Районның ижтимагый советы аның эшчәнлегендә Район халкының, ижтимагый берләшмәләр һәм коммерциягә карамаган башка оешмалар вәкилләренә ирекле катнашуына нигезләнәп төзелә.

3. Районның Ижтимагый советын төзү тәртибе, аның утырышларын үткәру һәм карарлар кабул итү тәртибе, Районның жирле үзидарә органнарының Район Ижтимагый советы эшчәнлегенә ярдәм итүнең мәгълүмат, консультация бирү һәм башка мәсьәләләре, аны тарату процедурасы, шулай ук аны оештыруның һәм аның эшчәнлегенә башка мәсьәләләре Район Советы тарафыннан раслана торган нигезләмә белән билгеләнә.

4. Башка ижтимагый (консультатив) советлар Район жирле үзидарә органнары каршында аларның карарлары нигезендә төзелергә мөмкин.

5. Ижтимагый (консультатив) советларда эш җәмәгать башлангычларында гамәлгә ашырыла.

25 статья Жирле үзидарә халкы тарафыннан турыдан-туры гамәлгә ашырылу һәм аны гамәлгә ашыруда катнашуның башка формалары

1. Әлеге Уставта каралган рәвешләр белән беррәттән халык жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыруның һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуының федераль закон нигезендә гражданнар Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка рәвешләрдә жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашырга хокуклы.

2. Халык тарафыннан жирле үзидарәне турыдан-туры тормышка ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы законлылык, иреклелек принципларына нигезләнә.

Жирле үзидарэ органнары һәм жирле үзидарэнең вазыйфаи затлары халыкка турыдан-туры жирле үзидарэне гамәлгә ашыруда һәм халыкның жирле үзидарэне гамәлгә ашыруда катнашуында ярдәм итәргә тиеш.

III БҮЛЕК. РАЙОН СОВЕТЫ

26 статья. Район Советы - Районның жирле үзидарэ вәкаләтле органы

1. Район Советы - жирле үзидарэнең даими эшләүче коллегиаль вәкиллеке органы.
2. Район Советының рәсми исеме - «Зеленодольск муниципаль районы Советы».
3. Район Советының вәкаләтләр чоры - 5 ел.
4. Район Советы Район халкына хисап тотта.
5. Район Советының мөһере, Район гербы төшерелгән бланклары һәм үз исеме бар.
6. Район Советы эшчәнлеген тәэмин итүгә чыгымнар Район бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.
7. Район Советы юридик зат хокукларына ия.

27 статья. Район Советы составы

1. Район Советы 48 депутаттан тора.
2. Район Советы аның составына Район Советының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән ике депутатны сайлаганда хокуклы була.
3. Район Советы жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү өчен Район Советы депутатлары арасыннан Район Советы Президиумын сайлый. Район Советы Президиумы Район Советы органы булып тора һәм аның алдында хисап тотта. Совет Президиумы эшен формалаштыру тәртибе Район Советы Регламенты белән билгеләнә.

28 статья. Район Советы депутатларын сайлау тәртибе

1. Район Советы составына Район составына керүче жирлекләр Башлыклары һәм әлеге жирлекләрнең вәкиллеке органнары депутатлары, жирлек халкы санына бәйсез рәвештә, һәр жирлектән бер вәкил күләмендә жирлекнең вәкиллеке органнары тарафыннан үз составыннан сайланган вәкиллеке органнары вәкаләтләре керә.
2. Жирлекнең вәкиллеке органы депутатлары арасыннан сайлана торган Район Советы депутаты яңа чакырылыш тиешле жирлекнең вәкиллеке органының тулы хокуклы составында беренче утырыштан кимендә бер ай эчендә сайланырга тиеш, шул исәптән әлеге чакырылыш органы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта да.
3. Район Советы депутаты жирлекнең вәкиллеке органы депутатлары арасыннан яшерен тавыш бирү юлы белән күрсәтелә һәм күрсәтелгән орган карары белән рәсмиләштерелә.
4. Жирлек Башлыгын сайлау һәм жирлекнең вәкиллеке органы депутатын Район Советы депутаты итеп сайлау турындагы карар өч көн эчендә Район Советына жиһәрелә.

29 статья. Район Советы депутаты статусы

1. Район Советы депутаты вәкәләтләре жирлек Башлыгы яисә Район Советы депутаты итеп жирлекнең вәкиллеке органы депутатлары арасыннан сайланган көннән башлана һәм Район Советы эшли башлаган көннән туктатыла.

2. Район Советы депутаты, әлеге Уставта билгеләнгән очраклардан тыш, депутат эшчәнлеген төп эш урыны буенча хезмәт һәм хезмәт бурычларын үтәгән килеш бергә алып бара.

3. Район Советы депутаты статусына бәйле чикләүләр федераль законнар белән билгеләнә.

4. Район Советы депутатына законнар, әлеге Устав, Район Советы карарлары нигезендә үз вәкәләтләрен тоткарлыксыз гамәлгә ашыру өчен шартлар тәэмин ителә.

5. Район Советы депутаты Район Советы тарафыннан расланган Депутат этикасы кагыйдәләрен үтәргә, шул исәптән түбәндәге йөкләмәләргә үтәргә тиеш:

1) шәхсэн яисә якын туганнарына кагылышлы мәсьәләләргә хәл иткәндә жирле үзидарә органнары эшендә катнашудан һәм жирле үзидарә органнары, оешмалар, вазыйфалар затлар, муниципаль хезмәткәрләр һәм гражданныр эшчәнлегенә йогынты ясау өчен депутат статусын файдаланмау;

2) депутат бурычларын объектив башкаруда шик тудырырлык үз-үзенә тотыштан тыелырга, шулай ук аның абруена яисә Район Советы абруена зыян китерергә сәләтле конфликтлы хәлләрдән качарга;

3) мәнфәгатьләр конфликты барлыкка килү куркынычы булганда - шәхси кызыксыну (турыдан-туры яисә читләтеп) депутат бурычларын тиешенчә, объектив, өзлексез үтәүгә йогынты ясый торган яисә йогынты ясый торган вәзгыять - бу хакта Район Советына хәбәр итәргә һәм аның әлеге конфликтны булдырмауга яисә жайга салуга юнәлдерелгән карарын үтәргә;

4) Район Советында билгеләнгән гавами чыгышлар кагыйдәләрен үтәргә;

5) депутат эшчәнлегенә бәйле булмаган максатларда конфиденциаль характердагы белешмәләргә кертелгән, депутат вазыйфаларын үтәүгә бәйле рәвештә аңа мәгълүм булган белешмәләргә фаш итмәскә һәм файдаланмаска;

6) депутат бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә физик һәм юридик затлардан бүләкләүләр (бүләкләр, акчалата бүләкләү, судлар, хезмәтләр, күңел ачу, ял итү, транспорт чыгымнары өчен түләү һәм башка бүләкләүләр) алынмаска.

6. Район Советы депутаты 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы «Коррупциягә каршы тору турында» гы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләргә, тыюларны үтәргә, бурычларны үтәргә тиеш. «Коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы «Коррупциягә каршы тору турында» Федераль законда, 2012 елның 3 декабрәндәге 230-ФЗ номерлы «Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында» Федераль законда, «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясә территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр) ачуны һәм счетлары (кертемнәре) булуны, акча һәм (яисә) чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында» 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләргә, тыюларны, бурычларны үтәмәгән очракта вакытыннан алда туктатыла.

7. Район Советы депутаты коррупциягә каршы тору турындагы Россия Федерациясә законнары нигезендә тапшырыла торган керемнәр, чыгымнар, мөлкәт һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләр турында белешмәләргә дәрәсләген һәм тулылыгын тикшерү Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә Татарстан Республикасы Президенты карары буенча уздырыла.

8. Әлеге статьяның 7 өлеше нигезендә үткәрелгән тикшерү нәтижәсендә, 2008 елның 25 декабрендәге «Коррупциягә каршы көрәш турында» 273-ФЗ номерлы Федераль закон, 2012 елның 3 декабрендәге 230-ФЗ номерлы «Дәүләт вазыйфаларын биләүче затлар һәм башка затлар чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп торы турында» Федераль закон, 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон, «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертәмләр) ачуны һәм счетлары (кертәмләр) булуны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында» Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләрне, тыюларны, йөкләмәләрне үтәмәү фактларын ачыклаганда, Татарстан Республикасы Президенты Район Советы депутаты вәкаләтләрне вакытыннан алда туктату турында гариза белән тиешле карар кабул итәргә вәкаләтле Район Советына яки судка мөрәжәгать итә.

9. Муниципаль вазыйфаларны биләүче затлар тарафыннан тапшырылган керемнәр, чыгымнар, мөлкәт һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләр турында белешмәләр Район сайтында «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштырыла һәм (яисә) массакүләм мәгълүмат чараларына муниципаль хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә бастырып чыгару өчен бирелә.

10. Депутатның сайлаучылар белән очрашулары биналарда, махсус билгеләнгән урыннарда, шулай ук йорт эчендәге территорияләрдә уздырыла. Бу очракта аларны үткәрү тормыш-яшәешне тәэмин итү, транспорт яисә социаль инфраструктура, элемент объектлары эшчәнлегенә бозылуга, жәяүлеләр һәм (яисә) транспорт чаралары хәрәкәтенә комачаулар булдыруга йә гражданның торак урыннарына яисә транспорт яисә социаль инфраструктура объектларына керүенә китермәскә тиеш. Мондый очрашулар турында Татарстан Республикасы Башкарма хакимияте органнарына яисә жирле үзидарә органнарына хәбәр итү таләп ителми. Монда депутат күрсәтелгән органнарда аларны үткәрү датасы һәм вакыты турында алдан хәбәр итәргә хокукы.

11. Жирле үзидарә органнары депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын уздыру өчен махсус бүлеп бирелгән урыннарны билгеләләр, шулай ук жирле үзидарә органнары депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын уздыру өчен бирелә торган биналарның исемлеген һәм аларны бири тәртибен билгеләләр.

12. Депутатның гавами чара рәвешендә сайлаучылар белән очрашулары жыелышлар, митинглар, демонстрацияләр, урам йөрешләре һәм пикетлар турындагы Россия Федерациясе законнары нигезендә үткәрелә.

13. Жыелышлар, митинглар, демонстрацияләр, урам йөрешләре һәм пикетлар турында Россия Федерациясе законнарында билгеләнә торган гавами чара рәвешендә депутат сайлаучылар белән очрашуларны оештыруга яисә уздыруга каршылык күрсәтү Россия Федерациясе законнары нигезендә административ жаваплылыкка китерә.

30 статья. Район Советы депутаты белән Районның үзара мөнәсәбәте

1. Район Советы депутаты Район халкы, предприятие, оешма, дәүләт органнары һәм Район территориясендә урнашкан башка органнар белән элементдә тора.

2. Район Советы депутаты үзенең вәкиле булган жирлектә яшәүчеләргә елына кимендә бер тапкыр үз эше турында хисап тоты, аларга Район Советы эше турында даими мәгълүмат бирә, шулай ук аена кимендә бер тапкыр халык кабул итә.

3. Район Советы депутаты Район халкының законлы хокукларын, ирекләрен һәм мәнфәгатьләрен тәэмин итү буенча законнарда каралган чаралар күрергә, шул исәптән алардан кергән тәкъдимнәрне, гаризаларны, шикаятьләрне карарга, аларда булган мәсьәләләрне дәрәс һәм үз вакытында хәл итәргә тиеш.

31 статья. Яңа сайланган Район Советы эшен оештыру

1. Яңа чакырылыш Район Советы беренче сессиягә Район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән икесе сайланган көннән алып 30 көн эчендә жыела. Район Советының сайлаулардан соң беренче сессиясен Район Башлыгы чакыра һәм эзерли, ул Район Советы исемнән сайланган, ә ул булмаганда - Район Башкарма комитеты житәкчесе.

2. Район Башлыгын сайлаганчы, Район Советының беренче сессиясен Районның яше буенча иң өлкән депутаты ача һәм алып бара.

32 статья. Район Советы компетенциясе

1. Район Советы компетенциясендә:

- 1) Район Уставын кабул итү һәм аңа үзгәреشلәр һәм өстәмэләр кертү;
- 2) Район территориясендә гомуммәжбүри кагыйдәләр билгеләү;
- 3) Район бюджетын һәм аның үтәләше турындагы хисапны раслау;
  - 4) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә жирлекләр бюджетларына федераль, региональ һәм жирле салымнардан һәм жыемнардан, бюджет законнары, салымнар һәм жыемнар турындагы законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә күчерелергә тиешле махсус салым режимнарында каралган салымнардан муниципаль Районнар бюджетларына чигерүләрнең нормативларын билгеләү, жирле салымнарны һәм жыемнарны үзгәртү һәм гамәлдән чыгару;
- 5) Районның социаль-икътисадый үсеш стратегиясен раслау;
- 6) чикләргә үзгәртү, Районны үзгәртү турындагы инициативаны күрсәтү;
- 7) жирле референдумны билгеләү;
- 8) Район Башлыгын сайлау;
- 9) Район Башлыгы урынбасарын сайлау;
  - 10) жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затларына, жирле үзидарәнең сайланулы органнары эгъзаларына, муниципаль берәмлекләрнең вәкиллекле органнары депутатларына, муниципаль хезмәткәрләргә һәм муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләренә һөнәри белем һәм өстәмә һөнәри белем бирүне оештыру;
- 11) Башкарма комитет житәкчесе итеп Районны билгеләү;
  - 12) Район Башкарма комитеты структурасын раслау, аның хезмәткәрләренең иң чик санын билгеләү;
  - 13) Башкарма комитет житәкчесе вазыйфасын биләүгә конкурс үткәрү тәртибен билгеләү, конкурс комиссиясе эгъзаларын билгеләү;
  - 14) Районның контроль-хисап палатасы турындагы нигезләмәне, Районның финанс-бюджет палатасы турындагы нигезләмәне һәм Районның мөлкәти һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы турындагы нигезләмәне раслау;
  - 15) Район Башлыгы тәкъдиме буенча Районның контроль-хисап палатасы рәисе, Районның финанс-бюджет палатасы житәкчесе, Районның мөлкәти һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы житәкчесе итеп билгеләп кую һәм аларның отставкасын кабул итү, Район сайлау комиссиясе эгъзаларын билгеләү;
- 16) чикләргә үзгәртү, Районны үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирүне билгеләү;
  - 17) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында закон чыгару инициативасы хокукын гамәлгә ашыру;
  - 18) Районның муниципаль милкендәге мөлкәткә идарә итү һәм аның белән эш итү тәртибен, шул исәптән федераль законнар нигезендә аны хосусыйлаштыру тәртибен һәм шартларын билгеләү; читләштерү Район Советы тарафыннан килештереп яисә расланганнан соң гамәлгә ашырыла торган муниципаль мөлкәт төрләре исемлеген билгеләү;

- 19) муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне төзү, үзгәртеп оештыру һәм бетерү турында карарлар кабул итү тәртибен, шулай ук, федераль законнарда башкасы каралмаган булса, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәтләренә тарифлар билгеләү тәртибен билгеләү һәм аларны билгеләү;
- 20) Районның муниципальара хезмәттәшлек оешмаларында катнашу тәртибен билгеләү;
- 21) Районның жирле үзидарә органнары эшчәнлеген матди-техник һәм оештыру ягынан тәмин итү тәртибен билгеләү;
- 22) жирле үзидарә органнарының һәм жирле үзидарәнең вазыйфай затларының Районның жирле әһәмияткә мәсьәләләренә хәл итү вәкаләтләрен үтәвен тикшереп тору;
- 23) Районны һәм авыл жирлекләрен территорияль планлаштыру документларын, Районның һәм авыл жирлекләренәң жирдән файдалану һәм төзелешләр кагыйдәләрен, Район һәм авыл жирлекләрен шәһәр төзелешен проектлауның жирле нормативларын раслау;
- 24) гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен финанс һәм матди ресурсларның жирле резервларын булдыру һәм алардан файдалану тәртибен билгеләү;
- 25) жирлекләренәң бюджет тәмин ителеше дәрәжәсен тигезләү өчен Район бюджетыннан кирәкле акчаларны бүлөп бирү шартларын һәм тәртибен билгеләү;
- 26) автономияле коммерциягә карамаган оешмалар һәм фондлар рәвешендә коммерциягә карамаган оешмалар төзү турында карарлар кабул итү;
- 27) үз массакүләм мәгълүмат чараларын гамәлгә ашыру;
- 28) Район Уставы һәм Район Советы карарлары аңлатмасы;
- 29) Район Советы регламентын һәм үз эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча башка карарлар кабул итү;
- 30) Район Советы аппараты турындагы нигезләмәне раслау;
- 31) Район Башлыгын отставкага чыгару турында карар кабул итү;
- 32) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән муниципаль Районнарның вәкиллеке органнарын алып баруга кертелгән башка вәкаләтләр, шулай ук әлегә Устав тарафыннан Район Советы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләр.
2. Район Советы Район Башлыгының, Районның Башкарма комитеты житәкчесенәң Район Башлыгының эшчәнлекләре нәтижәләре һәм башка ведомствого буйсынучы жирле үзидарә органнары турында, шул исәптән Район Советы куйган мәсьәләләренә хәл итү турындагы еллык отчетларын тыңлый.

33 статья. Район Советының эш тәртибе

1. Район Советының эш тәртибе әлегә Устав һәм Район Советы Регламенты белән билгеләнә.
2. Район Советы эшенәң төп формасы Район Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр хәл ителә торган сессияләр.
3. Район Советы сессиясе анда Район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән икесе катнашса, хокуклы.
4. Район Советының чираттагы сессияләре кирәк саен, эмма кимендә өч айга бер тапкыр уздырыла.
5. Совет сессияләрен Район Башлыгы чакыра. Район Советы депутатлары һәм чакырылган затлар чираттагы сессиянең вакыты, урыны һәм көн тәртибе турында биш көннән дә соңга калмыйча, ә чираттан тыш сессиягә - аны үткәргүгә кадәр бер көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә.
6. Район Советы сессияләре ачык һәм хәбәрдар рәвештә үткәрелә.

Регламентта каралган очрақларда Район Советы ябык сессия уздыру турында карар кабул итэргэ хокуклы, анда бары тик Район Советы тарафыннан чакырылган затлар, шулай ук сессиядэ законнар нигезендэ катнашырга хокукы булган затлар гына катнаша ала.

7. Район Советының һәр сессиясе теркәлә. Сессия беркетмәсенә сессияне уздыру датасы, урыны һәм вакыты турындагы белешмәләр кертелә, карала торган барлык мәсьәләләр санап чыгарыла һәм, тавыш бирү йомгаларын күрсәтеп, барлык кабул ителгән карарлар теркәлә. Район Советы сессиясе сессиясе беркетмәсен имзалаганнан соң Район Башлыгы белән Районның теләсә кайсы кешесе таныша ала.

8. Район Советы сессияләрендә һәр депутат бер тавышка ия. Район Советы депутаты шәхсән үзе тавыш бирү хокукын гамәлгә ашыра. Район Советы сессияләрендә тавыш бирү ачык һәм яшерен булырга мөмкин. Тавыш бирүнең һәр төрөн куллану очрақлары әлеге Устав, Район Советы Регламенты белән билгеләнә.

9. Район Советы карарларын кабул иткәндә Район Башлыгы тавышы Район Советы депутаты тавышы буларак исәпкә алына.

10. Район Президиумы эшен оештыру Район Советы Регламентында билгеләнә.

34 статья. Район Советы эшчәнлеген оештыру

1. Район Советы эшчәнлеген Район Башлыгы оештыра.

2. Район Советы Регламенты нигезендә, Район Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләргә алдан карау һәм эзерләү өчен, депутатлар арасынан, Район Башлыгынан һәм аның даими нигездә эшләүче (ана) урынбасарынан тыш, Район Советы эшчәнлегенә төп юнәлешләре буенча даими комиссияләр төзелә, шулай ук вакытлы комиссияләр төзелергә мөмкин. Депутат ике даими комиссиядә дә эшләргә хокуклы.

3. Муниципаль программаларны, Район Советы карарлары проектларын эзерләү, Район Советы карамагындагы мөһим мәсьәләләр буенча фикер алышу өчен Район Советы каршында депутатлар, Район Башкарма комитеты, ижтимагый берләшмәләр, оешмалар һәм предприятиеләр, белгечләр, экспертлар һәм Район халкы составында эшлекле, эксперт һәм башка киңешмә төркемнәре төзелергә мөмкин.

4. Район Советы эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди-техник һәм башка төрле тәэмин итүне Район Советы аппараты башкара.

35 статья. Район Советының контроль функцияләрен гамәлгә ашыру

1. Район Советы Район территориясендә әлеге Устав нигезләмәләренә үтәлешен, Район бюджетының үтәлешен, бюджеттан тыш фондлардан, Районны үстерү программаларын, Район Башкарма комитеты һәм аның житәкчесе эшчәнлеген тикшереп тора.

2. Районның жирле үзидарә органнары һәм аларның вазыйфай затлары закон, әлеге Устав һәм башка муниципаль хокукый актларны бозулар фактлары ачыкланган очракта, Район Советы, Район Башлыгы карары белән депутатлар арасынан күрсәтелгән фактларны тикшерү өчен вакытлы контроль комиссияләре төзелергә мөмкин.

3. Район Советы, Район Башлыгы карары нигезендә Район бюджеты акчаларынан максатчан файдалануга, муниципаль мөлкәттән файдалануның нәтижәлегенә, шулай ук Район Башкарма комитетының финанс-хужалык эшчәнлегенә башка мәсьәләләргә тикшерүләр (ревизияләр) үткәрелергә мөмкин. тикшерүләр (ревизияләр) үткәргә билгеләнгән тәртиптә бәйсез аудиторлар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре жәлеп ителергә мөмкин.

4. Районның Башкарма комитеты, аның житәкчесе, предприятиеләре, учреждениеләре, оешмалары, вазыйфай затлары, эгәр закон белән башкасы билгеләнмәгән булса, Район Советы, аның контроль комиссияләре депутаты Район Советы мөрәжәгәте буенча Район Советы карамагындагы мәсьәләләр буенча соратып алына торган мәгълүмат бирергә, ә законнарны, муниципаль хокукый актларны бозуга күрсәтелгән очракта, хокук бозуларны бетерү һәм гаепле затларны жаваплылыкка тарту

өчен кичекмәстән чаралар күрергә тиеш.

5. Район Советы, контроль функцияләрен башкарганда, Район Башкарма комитетының финанс-хужалык һәм Башкарма-күрсәтмә эшчәнлегенә тыкшынырга хокуклы түгел.

36 статья. Район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Район Советы вәкаләтләре «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 73 статьясында каралган тәртиптә һәм нигезләрдә вакытыннан алда туктатылырга мөмкин. Район Советы вәкаләтләре шулай ук түбәндәге очрақларда туктатыла:

1) Район Советы үз-үзен таркату турында карар кабул итте. Шулай ук вакытта үз-үзен тарату турындагы карар Район уставында билгеләнгән тәртиптә кабул ителә;

2) Район Советы депутатларының әлеге составының хокуксызлыгы турында Татарстан Республикасы Югары суды карары үз көченә кәргәндә, шулай ук исәптән депутатларның үз вәкаләтләрен туктатуына бәйлә рәвештә;

3) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясындагы 4, 6 өлешләре нигезендә гамәлгә ашырыла торган Районны, шулай ук Район бетерелгән очрақта, үзгәртеп кору;

4) Район чикләре үзгәргә бәйлә рәвештә Район сайлаучыларының саны 25 проценттан артыгракка арткан.

2. Район Советы вәкаләтләренә вакытыннан алда туктатылуы аның депутатларының вәкаләтләрен вакытыннан алда туктатуга китерә.

3. Район Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очрақта, жирлекләренә вәкилләкле органнары бер ай дәвамында Район Советы составына башка депутатларны сайларга тиеш.

37 статья. Район Советының үз-үзен таркату турында карар кабул итү тәртибе

1. Район Советының үз-үзен таркату турындагы карарны Район Башлыгы яки депутатлар төркеме инициативасы белән Район Советы депутатларының билгеләнгән санының кимендә яртысы күләмендә кабул итәргә мөмкин.

2. Үз-үзен таркату турында карар кабул итү инициативасы тәкъдим ителә алмый:

1) Район Советы сайланганнан соң беренче ел дәвамында;

2) Район бюджетын кабул итү һәм аның үтәләше турында хисап раслау чорында;

3) Район Башлыгының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очрақта, яңа Район Башлыгын сайлаганчы.

3. Районның үз-үзен таркату турындагы язма тәкъдимендә үз-үзен тарату мотивлары булырга тиеш, шулай ук аңа рәхсәтнең сәбәпләрен нигезләүче башка материаллар да өстәлгә мөмкин.

4. Район Советы карары белән депутатлар арасынан үз-үзен тарату турындагы мәсьәләне алдан карау өчен комиссия төзелә. Район Советы яки Район Башлыгы карары буенча Район Советының үз-үзен тарату мәсьәләсе халык алдында тыңлауларга чыгарылырга мөмкин.

5. Район Советының үз-үзен тарату турындагы мәсьәләне карауның дәвамлылыгы Район Советы депутатлары һәм Район халкы тарафыннан үз-үзләрен тарату инициативасын һәръяклап һәм объектив фикер алышу мөмкинлеген гарантияләргә тиеш. Үз-үзен таркату турында карар, үз-үзен таркату турындагы инициативаны тәкъдим иткән көннән, ике ай узгач кабул ителергә мөмкин.

6. Район Советының үз-үзен таркату турындагы карар Район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан яшерен тавыш бирү юлы белән өчтән ике тавыш белән кабул ителә.

7. Советның үз-үзен таркату турындагы тәкъдиме кире кагылган очракта, үз-үзен таркату турындагы кабат инициатива үз-үзен таркату турындагы мәсьәлә буенча тавыш биргән көннән бер елдан да иртәрәк күрсәтелергә мөмкин.

38 статья. Район Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Район Советы депутаты вәкаләтләре түбәндәге очракларда вакытыннан алда туктатыла:

- 1) үлем;
- 2) үз теләге белән отставка;
- 3) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яисә чикләнгән эшчән дип тану;
- 4) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип тану яки вафат булган дип игълан итү;
- 5) аңа карата судның гаепләү карары закон көченә керүе;
- 6) Россия Федерациясеннән читкә даими яшәү урынына чыгу;

7) Россия Федерациясе гражданлыгын туктату, чит ил гражданлыгын туктату - аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланырга, аларга чит ил гражданлыгын алырга яисә аларга Россия Федерациясе гражданының Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы булмаган чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы чит ил гражданы яисә башка документ алу хокукына ия, аның нигезендә чит ил гражданы булган Россия Федерациясе гражданы чит ил дәүләте гражданлыгы булган Россия Федерациясе гражданы, жирле үзидарә органнарына сайланырга хокукы;

8) жирлекнең тиешле вәкилләкә органы депутаты буларак сайлаучыларны чакыртып алу. Район Советы депутатын, шул исәптән Район Башлыгын, чакыртып алуның нигезләре булып, тиешле жирлек сайлаучыларының ышанычын шик астына куя торган һәм Район Башлыгының депутат бурычларын яки бурычларын үтәмәүдә, депутат, Район Башлыгы статусына туры килми торган гамәлләр кылуда һәм Россия Федерациясе Конституциясенә, Татарстан Республикасы законнарының һәм Татарстан Республикасының, әлегә Уставының һәм башка норматив хокукый актларының бүтән хокук бозуларында расланучы конкрет хокукка каршы чышелешләр яисә гамәлләр (гамәл кылмау) тора. Чакыртып алу процедурасы тиешле жирлек уставы белән билгеләнә;

9) тиешле жирле үзидарә органы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату;

10) хәрби хезмәткә чакырылу яки аны алыштыручы альтернатив граждан хезмәтенә жибәрү;

11) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән башка очракларда.

2. Район Советының район Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турындагы карары вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килгән көннән 30 көннән дә соңга калмыйча, ә әгәр бу нигез Район Советы сессияләре арасында барлыкка килгән булса, мондый нигез барлыкка килгән көннән өч айдан да соңга калмыйча кабул ителә..

Татарстан Республикасы Президентының Район Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турындагы гаризасы белән мөрәжәгать иткән очракта, вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килгән көн элекке гаризаның Район Советына кергән көне була.

3. Элекке статьяның 1 пунктының 1-7, 10 һәм 11 бүлекләрендә күрсәтелгән очракларда Район Советы депутаты вәкаләтләрен туктату турында Район Советы карарында Район Советы депутаты вәкаләтләрен туктату көне билгеләнә.

4. Элекке статьяның 1 пунктының 8 бүлегендә каралган очракта, Район Советы депутаты вәкаләтләре чакыртып алу буенча тавыш бирү нәтижеләре рәсми басылып чыккан көннән тиешле жирлек вәкилләклә органы депутаты туктатыла.

5. Элекке статьяның 1 пунктының 9 бүлегендә каралган очракта, Район Советы депутаты вәкаләтләре Район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктаткан йә жирлек Башлыгы яисә жирлек вәкилләклә органы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктаткан көннән туктатыла.

6. Район Советы депутаты вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, тиешле жирлекнең вәкилләклә органы депутатлары арасынан күрсәтелгән орган бер ай эчендә Район Советы составына башка депутатны сайларга тиеш.

IV БҮЛЕК. РАЙОН БАШЛЫГЫ

39 нче статья. Район Башлыгы - Районның иң югары вазыйфаи заты

1. Район Башлыгы Районның иң югары вазыйфаи заты.
  2. Район Башлыгы район Советы тарафыннан сайлана һәм аның рәисе вәкаләтләрен башкара.
  3. Район Башлыгының рәсми исеме – Зеленодольск муниципаль районы Башлыгы.

40 статья. Район Башлыгын сайлау тәртібе

1. Район Башлыгы Район Советы депутатлары арасынан яңа сайланган Район Советының беренче утырышында Район Советы вәкаләтләре чорына яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана. Район Башлыгын сайлау Район Советы депутатлары тәкъдим иткән кандидатлар арасынан, шул исәптән Район составына керүче жирлекләренң вәкилләклә органнары, Район халкы, ижтимагый берләшмәләр, Татарстан Республикасы Президенты тәкъдимнәре нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Район Советы депутаты Район Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысыннан күбрәге сайланса, Район Башлыгы булып санала.

Сайланганнан соң район Башлыгы түбәндәге антны бирә:

«Район Башлыгының үземә йөкләнгән югары вазифаларын башкарганда, Россия Федерациясе Конституциясен һәм законнарын, Татарстан Республикасы Конституциясен һәм законнарын, район Уставын үтәргә, район халкының тормыш дәрәжәсен тәэмин итү өчен, кеше һәм граждан хокукларын һәм ирекләрен яклау өчен белемне һәм бөтен көчемне куярга ант итәм».

41 статья. Район Башлыгы статусы

1. Район Башлыгы даими нигездә эшли.
  2. Район Башлыгы үз эшчәнлегендә Район халкына федераль закон һәм элекке Устав нигезендә контрольлек итә һәм хисап тотта.

3. Район Башлығы елга бер тапкыр Район Советы каршында үз эшчәнлеге турында хисап тотта.

4. Район Башлығы «Коррупциягә каршы көрәш турында» 2008 елның 25 декабрендәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «Дәүләт вазыйфаларын биләүче затлар һәм аларның керемнәренә башка затлар чыгымнарының туры килүен тикшереп торы турында» 2012 елның 3 декабрендәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертмнәр) ачуны һәм счетлары (кертмнәре) булуны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны тыю турында» 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында» 2012 елның 3 декабрендәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләргә, тыюларны, бурычларны үтәргә тиеш.

5. Район Башлығы түбәндәгеләргә хокуклы түгел:

1) эшкуарлык эшчәнлеге белән шәхсән яисә ышанычлы затлар аша шөгыйльләнергә, коммерция оешмасы идарәсендә яисә коммерциягә карамаган оешма идарәсендә (Россия Федерациясе субъекты муниципаль берәмлекләре советы, муниципаль берәмлекләргә башка берләшмәләре идарәсендә, сәяси партиядә катнашудан, башка ижтимагый оешма, торак, торак-төзелеш, гараж кооперативлары, бакчачылык, яшелчәчелек, дача кулланучылар кооперативлары съездында (конференциясендә) яисә гомуми жыелышында катнашудан тыш), федераль законнарда каралган очрактардан тыш, һәм оешма идарәсендә катнашу жирле үзидарә органы исемнән Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашырыла торган очрактардан тыш;

2) Укытучы, фәнни һәм башка ижади эшчәнлектән тыш, башка түләүле эшчәнлек белән шөгыйльләнергә. Бу очракта, эгәр Россия Федерациясенә халыкара килешүе яки Россия Федерациясе законнары белән башкасы каралмаган булса, укыту эшчәнлеге, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек чит дәүләт, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданны һәм гражданды булмаган затлар акчалары хисабына финанслана алмый;

3) Россия Федерациясенә халыкара шартнамәсендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, попечительләр яисә күзәтү советлары, коммерциячел булмаган хөкүмәтнеке булмаган чит ил оешмалары һәм Россия Федерациясе территориясендә аларның структур бүлекчәләре составына керергә.

42 статья. Район Башлығының вәкаләтләре

Район Башлығы:

- 1) Районны башка муниципаль берәмлекләргә жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары, гражданны һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә, ышанычнамәсез Район исемнән эш итә;
- 2) Район Советы эшен оештыра, Район Советы сессиясен, Президиум утырышларын чакыра һәм аларда рәислек итә;
- 3) Район Советының чираттан тыш утырышын чакыруны таләп итәргә хокуклы;
- 4) әлеге Устав белән билгеләнгән тәртиптә Район Советы кабул иткән хокукый актларга кул куя һәм халыкка житкерә;
- 5) үз вәкаләтләре чикләрендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләр һәм Район Советы эшчәнлеген оештыру буенча хокукый актлар чыгара;
- 6) Район Башкарма комитеты житәкчесе белән контракт төзи;
- 7) Район Советы эшендә жәмәгәтчелек фикерен ачуны һәм исәпкә алуны тәмин итү чараларын күрә;
- 8) гражданны кабул итүне, аларның мөрәжәгәтләрен, гаризаларын һәм шикаятләрен карауны оештыра;
- 9) Район Советы сессиясе, Район Президиумы утырышлары беркетмәләренә кул куя;

- 10) Район Советы аппараты эше белән житәкчелек итә;
- 11) Район Советының контроль вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны координацияли;
- 12) Район Советының эшчәнлеген тәмин итүгә һәм аның бюджетында каралган чыгымнар буенча күрсәтмә бирүче булып тора;
- 13) закон һәм әлеге Устав нигезендә гражданның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру буенча Район Советының хокукый актын кабул итүне оештыра;
- 14) Район жирле үзидарә органнарының федераль Башкарма хакимият органнарының территориаль органнары, башка федераль органнар, Татарстан Республикасының Район территориясендә гамәлдә булган дәүләт хакимияте органнары белән үзара хезмәттәшлеген тәмин итә;
- 15) Район исемненән икътисадый һәм социаль-мәдәни өлкәләрдә хезмәттәшлек турында дәүләт хакимияте органнары, башка муниципаль берәмлекләренң жирле үзидарә органнары белән шартнамәләр һәм килешүләр, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән үзара хезмәттәшлек итү һәм гамәлләрне координацияләү турында килешүләр төзи;
- 16) финанс органы турындагы Нигезләмәгә нигезләнеп, бюджетның агымдагы үтәләшен тикшереп тора;
- 17) жирле үзидарә органнары тарафыннан жирле эһемияттәге мәсьәләләргә һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәмин итә;
- 17) муниципаль-хосусый партнерлык проектын гамәлгә ашыру турында муниципаль-хосусый партнерлык өлкәсендә карар кабул итә, әгәр гавами партнер муниципаль берәмлек булса йә муниципаль берәмлек катнашында уртак конкурс уздыру планлаштырылса (Россия Федерациясе катнашында, Россия Федерациясе субъекты катнашында уртак конкурс уздыру планлаштырылган очрактан тыш), шулай ук «Россия Федерациясендә дәүләти-хосусый партнерлык, муниципаль-хосусый партнерлык һәм Россия Федерациясенң аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында» 2015 елның 13 июлендәге 224-ФЗ номерлы Федераль законда, Россия Федерациясенң башка федераль законнарында һәм норматив хокукый актларында, Россия Федерациясе субъектларының норматив хокукый актларында, Уставында, Район һәм норматив хокукый актларда каралган башка вәкаләтләргә гамәлгә ашыру;
- 17.1) «Россия Федерациясендә дәүләти-хосусый партнерлык, муниципаль-хосусый партнерлык турында һәм Россия Федерациясенң аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хақында» 2015 елның 13 июлендәге 224-ФЗ номерлы Федераль законның 18 статьясындагы 2 өлешендә каралган вәкаләтләргә гамәлгә ашыруга вәкаләтле жирле үзидарә органын билгели;
- 17.2) Татарстан Республикасы Башкарма хакимияте органына проектынң нәтижәләлеген бәяләүне уздыру һәм «Россия Федерациясендә дәүләти-хосусый партнерлык, муниципаль-хосусый партнерлык һәм Россия Федерациясенң аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында» 2015 елның 13 июлендәге 224-ФЗ номерлы Федераль законның 9 статьясындагы 2 - 5 өлешләргә нигезендә аның чагыштырма өстенлеген билгеләү өчен муниципаль-хосусый партнерлык проектын жиберә;
- 18) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән муниципаль Районнар Башлыклары карамагына кертелгән башка вәкаләтләргә, шулай ук әлеге Устав тарафыннан кертелгән башка вәкаләтләргә Район Советы карарлары белән Район Башлыгы компетенциясенә кертә.

43 статья. Район Башлыгы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Район Башлыгының вәкаләтләргә түбәндәге очракта вакытыннан алда туктатыла:

- 1) үлем;
  - 2) үз теләге белән отставка;
  - 3) 2003 елның 6 октябрэндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74.1 статьясы нигезендә отставкага жибергәндә;
  - 4) 2003 елның 6 октябрэндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында » 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74 статьясы нигезендә вазыйфадан читләшкәндә
  - 5) суд тарафыннан хокуктан файдалануга сәләтсез яисә хокуктан файдалану сәләте чикләнгән дип танылганда;
  - 6) хәбәрсез югалган дип танылганда йә ул закон көченә кергән суд карары нигезендә вафат булган дип игълан ителгәндә;
  - 7) ана карата судның гаепләү карары закон көченә керүе;
  - 8) Россия Федерациясеннән читкә даими яшәү урынына чыгу;
  - 9) Россия Федерациясе гражданлыгын туктату, чит ил гражданлыгын туктату - аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланырга, аларга чит ил гражданлыгын алырга яисә аларга Россия Федерациясе гражданының Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы булмаган чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы чит ил гражданы яисә башка документ алу хокукына ия, аның нигезендә чит ил гражданы булган Россия Федерациясе гражданы чит ил дәүләте гражданлыгы булган Россия Федерациясе гражданы, жирле үзидарә органнарына сайланырга хокуклы;
  - 10) сайлаучылар тарафыннан жирлекнең тиешле вәкилләклә органы депутаты буларак чакыртып алганда;
  - 11) сәламәтлеге торышы буенча суд тәртибендә шәһәр жирлегә Башлыгының вәкаләтләрен гамәлгә ашырырга сәләтсез булуында билгеләнгәндә;
  - 12) 2003 елның 6 октябрэндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясындагы 4,6 өлешләре нигезендә, Районны үзгәртеп корганда, шулай ук Район бетерелгән очракта;
  - 13) Район чикләрен үзгәртү нәтижәсендә муниципаль районы сайлаучылары санының 25 проценттан артып киткәндә
  - 14) 2003 елның 6 октябрэндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Федераль законда һәм башка федераль законнарда билгеләнгән чикләүләргә үтәмәгәндә..
2. Район Башлыгы вәкаләтләре шулай ук “Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр) ачуны һәм счетлары (кертемнәре) булуны, акча һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында” 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән тыю очрагында Россия Федерациясе Президентының, аның хатынының һәм балигы булмаган балаларының ышанычын югалтуына бәйле рәвештә туктатыла.
3. Район Башлыгының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, әлеге статьяның 1 өлешендәге 1-10 пунктларында күрсәтелгән нигезләрдә яисә суд карары белән аны сак астына алу яисә вазыйфасыннан вакытлыча читләштерү рәвешендә процессуаль мәжбүр итү чаралары кулланылган очракта, Район Советының якындагы сессиясендә Район Башлыгын сайлау гамәлгә ашырыла.
- Район Башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган яисә суд карары белән сак астына алу рәвешендә процессуаль мәжбүр итү чаралары кулланылган яисә вазыйфасыннан вакытлыча читләштерелгән очракта, аның вәкаләтләрен вакытлыча жирле үзидарәнең вазыйфаи заты яисә Район Уставы нигезендә билгеләнә торган Район Советы депутаты башкара.

4. Район Башлыгының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, Район Советы тарафыннан үз составыннан сайланучы Район Башлыгын сайлау вәкаләтләре шул рәвешле туктатылган көннән алып алты айдан да соңга калмыйча гамәлгә ашырыла.

Район Советының вәкаләтләр чоры тәмамланганчы алты айдан кимрәк вакыт калган булса, Район Башлыгын Район Советы составыннан сайлау Район Советының беренче утырышында башкарыла.

5. Район Башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда Татарстан Республикасы Президентының Район Башлыгы вазыйфасыннан баш тарту турындагы хокукый акты нигезендә йә Район Башлыгын отставкага чыгару турындагы Район Советы карары нигезендә әлеге хокукый актка яисә суд тәртибендә карарга шикаять биргән очракта, Район Советы Район Башлыгын үз составыннан яисә конкурс комиссиясе тәкъдим иткән кандидатлар арасынан сайланган Район Башлыгын законлы көченә керткәнче сайлау турында карар кабул итәргә хокуксыз.

44 статья. Район Башлыгының отставкага китүе

1. 2003 елның 6 октябрәндәге 3-ТРЗ номерлы Федераль закон нигезендә Район Советы «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Татарстан Республикасы Президенты Район Башлыгын Район Советы депутатлары инициативасы белән яисә Татарстан Республикасы Президенты инициативасы белән отставкага жиберергә хокуклы.
2. Район Башлыгын отставкага чыгару өчен нигез булып түбәндәгеләр тора:
  - 1) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 75 статьясындагы 1 өлешенә 2 һәм 3 пунктларында каралган нәтижеләргә китергән (йогынты ясаган) Район Башлыгы карарлары, гамәлләре (гамәл кылмавы);
  - 2) жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә хәл итү, жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дөүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәмин итү буенча өч ай дәвамында һәм аннан да артыграк вакыт дәвамында вазыйфалар үтәмәү;
  - 3) Район Башлыгының Район советы эшчәнлегенә, аның ел саен Район Советы алдында ясаган хисабы нәтижеләре буенча, канәгатьләнәрлек булмаган бәя бирү;
  - 4) «Коррупциягә каршы көрәш турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «Дөүләт вазыйфаларын биләүче затлар һәм аларның керемнәренә башка затлар чыгымнарының туры килүен тикшереп торы турында» 2012 елның 3 декабрәндәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертәмләр) ачуны һәм булдыруны, акчалар һәм кыйммәтле эйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында» 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләргә, тыюларны, бурычларны үтәмәү;
  - 5) Район Башлыгы, Районның Башкарма комитеты, башка органнары һәм жирле үзидарә органнарының вазыйфалары затлары һәм ведомство карамагындагы оешмалар тарафыннан расасына, милләтенә, теленә, диненә һәм башка шартларга карап кеше һәм граждандар хокуклары һәм ирекләре тигезлегенә дөүләт гарантияләрен массакуләм бозуга китерү, раса, милли, тел яки дини билгеләргә буенча хокукларны чикләү һәм дискриминацияләү, әгәр дә бу милләтара һәм динара татулыкны бозуга китереп чыгарса, милләтара (этникара) һәм конфессияара конфликтлар килеп чыгуга китерсә.
3. Район Башлыгын отставкага жиберү турында район Советы депутатларының, район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән бер тәкъдим ителгән инициативасы, район Советына кертелә торган мөрәжәгать рәвешендә рәсмиләштерелә. Күрсәтелгән мөрәжәгать район Башлыгын отставкага жиберү турында район Советы карары проекты белән бергә кертелә. Әлеге инициативаны тәкъдим итү турында, район Советына күрсәтелгән мөрәжәгать кертелгән көннән соң килүче көннән дә соңга калмыйча, Район Башлыгы һәм Татарстан Республикасы Президенты хәбәр ителә.

4. Район Башлыгын отставкага чыгару турында Район Советы депутатлары инициативасын карау Татарстан Республикасы Президенты фикерен исәпкә алып гамәлгә ашырыла.

5. 2003 елның 6 октябрдәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Федераль законның 75 статьясындагы 1 өлешенә 2 һәм 3 пунктларында каралган, әгәр Район Советы депутатларының Район Башлыгын отставкага чыгару турындагы инициативасын караган очракта, жирле үзидарә органнары тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыруны тәмин итүгә һәм (яисә) хәл ителешә нәтижеләренә китергән Район Башлыгының гамәлләренә (гамәл кылмавына) кагылышлы мәсьәләләренә карау күздә тотылса, Район Башлыгын отставкага жиберү турында карар бары тик Татарстан Республикасы Президенты ризалыгы белән генә кабул ителергә мөмкин.

6. Татарстан Республикасы Президентының Районны отставкага чыгару турындагы инициативасы Район Советының тиешле карары проекты белән бергә Район Советына кертелә торган мөрәҗәгать рәвешендә рәсмиләштерелә. Район Башлыгы әлегә инициативаны күрсәтү турында әлегә мөрәҗәгать күрсәтелгән мөрәҗәгатьне Район Советына кертелгән көннән иртәгесеннән дә соңга калмыйча хәбәр итә.

7. Район Советы яки Татарстан Республикасы Президентының Район Башлыгын отставкага чыгару турындагы инициативаларын карау тиешле мөрәҗәгать кертелгән көннән бер ай эчендә Район Советы тарафыннан гамәлгә ашырыла.

8. Район Башлыгын отставкага чыгару турындагы Район Советы карары, әгәр аның өчен Район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән икесе тавыш бирсә, кабул ителгән дип санала.

9. Район Башлыгының Районны отставкага чыгару турындагы карары Район Советы утырышында депутат тарафыннан имзаланә.

10. Район Башлыгын отставкага чыгару турында Совет карары каралганда һәм кабул ителгәндә түбәндәгеләр тәмин ителергә тиеш:

1) тиешле утырышны уздыру датасы һәм урыны турында аларга алдан хәбәр алу, шулай ук Район Советы депутатларының яисә Татарстан Республикасы Президентының мөрәҗәгәтә һәм Район Советының аны отставкага чыгару турындагы карары проекты белән танышу;

2) Аңа Район Советы депутатларына отставкага чыгару өчен нигез буларак тәкъдим ителә торган хәлләргә карата аңлатмалар бирү мөмкинлегә бирү.

11. Район Башлыгы Район Советы карары белән аны отставкага чыгару турында килешмәсә, ул үзенә аерым фикерен язма рәвештә бәян итәргә хокуклы.

12. Район Башлыгын отставкага чыгару турындагы карар кабул ителгән көннән биш көннән дә соңга калмыйча рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш. Район Башлыгы язма рәвештә аны отставкага чыгару мәсьәләсә буенча үзенә аерым фикерен белдергән очракта, ул Район Советы карары белән бер үк вакытта басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

13. Район Советы депутатларының яки Татарстан Республикасы Президентының Район Башлыгын отставкага чыгару турындагы инициативасы Район Советы тарафыннан кире кагылган очракта, Район Башлыгын отставкага чыгару турындагы мәсьәлә Район Советы утырышы узган көннән ике айдан да иртәрәк булмаган вакытта чыгарылырга мөмкин.

45 статья. Муниципаль вазыйфаларны биләүче затларга салына торган чикләүләр һәм вазыйфалар

1. Район Башлығы, Район Башлығы урынбасары вазыйфасын биләүгә дөгъва кылучы гражданнар һәм Район Башлығы урынбасарын, Район Башлығы урынбасарын биләүче затлар үз керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында, шулай ук хатынының (иренен) һәм балигъ булмаган балаларының керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында Татарстан Республикасы Законында билгеләнгән тәртиптә белешмәләр тапшыра.

2. Район Башлығы, Район Башлығы урынбасарының, Район Башлығы урынбасарының керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында белешмәләр Районның мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштырыла һәм (яисә) массакуләм мәгълүмат чараларына муниципаль хокукий актларда билгеләнгән тәртиптә бастырып чыгару өчен бирелә.

3. Әлеге статьяның 1 өлеше нигезендә тапшырыла торган керемнәр, чыгымнар, мөлкәт турында һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләр хақында белешмәләрнең дөреслеген һәм тулылыгын тикшерү Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә Татарстан Республикасы Президенты карары буенча гамәлгә ашырыла.

4. Әлеге статьяның 3 өлеше нигезендә үткәрелгән тикшерү нәтижәсендә Район Башлығы, Район Башлығы урынбасары вазыйфаларын биләүче зат тарафыннан 2008 елның 25 декабрәндәге «Коррупциягә каршы тору турында» 273-ФЗ номерлы Федераль законда, 2012 елның 3 декабрәндәге « Дәүләт вазыйфаларын биләүче затлар һәм башка затлар чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында » гы 230-ФЗ номерлы Федераль законда, 2013 елның 7 маендагы « Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр) ачуны һәм булдыруны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында» 79-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләренә, тыюларны, йөкләмәләренә үтәмәве ачыкланганда, Татарстан Республикасы Президенты Район Башлығы, Район Башлығы урынбасары вазыйфаларын биләүче затның вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турында яисә аңа карата башка дисциплинар чара күрү турында гариза белән вәкаләтле район Советына яисә судка мөрәжәгать итә.

46 статья. Район Башлығы урынбасары

1. Район Башлығы тәкъдиме белән Район Башлығы урынбасары Район депутатлар арасынан сайлана.

Район Башлығы урынбасары ачык тавыш бирү юлы белән сайлана.

2. Район Советы депутаты Район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан ыргысыннан күбрәге сайланса, Район Башлығының сайланган урынбасары булып санала.

3. Район Башлығы урынбасары Район Советы регламентында билгеләнгән вазыйфаларны бүлү нигезендә вазыйфаларны үти, Район Башлығының йөкләмәләрен үти, вакытлыча булмавы (авыруга яисә отпускка бәйле) яисә үз бурычларын үтәү мөмкинлегенә булмау йә вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату очрагында Район Башлығы вазыйфаларын башкара.

4. Район Башлығы Район советына азатлык нигезендә бер урынбасарны сайларга тәкъдим итәргә хокуклы.

5. Район Башлығы урынбасары вәкаләтләре әлеге Уставның 38 статьясында каралган нигезләрдә вакытыннан алда туктатыла.

6. Район Башлыгы урынбасары Район Башлыгы инициативасы буенча кабул ителә торган Район Советы карары яисә депутатлар төркеме таләбе буенча Район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән бере күләмдә үз вазыйфасыннан теләсә кайсы вакытта чакыртып алынырга мөмкин. Район Башлыгы урынбасарларын чакыртып алу турындагы карар Район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән кабул ителә.

7. Даими нигездә эшләүче Район Башлыгы урынбасары түбәндәгеләргә хокуклы түгел:

1) эшқуарлык эшчәнлегә белән шәхсән яисә ышанычлы затлар аша шөгыльләнәргә, коммерция оешмасы идарәсендә яисә коммерциягә карамаган оешма идарәсендә (Россия Федерациясе субъекты муниципаль берәмлекләре советы, муниципаль берәмлекләрнең башка берләшмәләре идарәсендә, сәяси партиядә катнашудан, башка иҗтимагый оешма, торак, торак-төзелеш, гараж кооперативлары, бакчачылык, яшелчәчелек, дача кулланучылар кооперативлары съездында (конференциясендә) яисә гомуми жылышында катнашудан тыш), федераль законнарда каралган очрақлардан тыш, һәм оешма идарәсендә катнашу жирле үзидарә органы исемнән Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашырыла торган очрақлардан тыш;

2) укытучы, фәнни һәм башка ижади эшчәнлектән тыш, башка түләүле эшчәнлек белән шөгыльләнәргә. Бу очрақта, әгәр Россия Федерациясенә халыкара килешүе яки Россия Федерациясе законнары белән башкасы каралмаган булса, укыту эшчәнлегә, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек чит дөүләт, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданны һәм гражданлыгы булмаган затлар акчалары хисабына финанслана алмый;

3) Россия Федерациясенә халыкара шартнамәсендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, попечительлар яисә күзәтү советлары, коммерциячел булмаган хөкүмәтнеке булмаган чит ил оешмалары һәм Россия Федерациясе территориясендә аларның структур бүлекчәләре составына керергә.

Район Башлыгының даими нигездә вәкаләтләр башкаручы урынбасары гражданлык яки жинаять эше буенча яки административ хокук бозу турындагы эш буенча яклаучы яки вәкил (законлы вәкиллек очрақларыннан тыш) сыйфатында катнаша алмый.

8. Район Башлыгы урынбасары 2008 елның 25 декабрәдәге «Коррупциягә каршы тору турында» 273-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләргә, тыюларны, йөкләмәләргә үтәргә тиеш.

Вәкаләтләр 2008 елның 25 декабрәдәге «Коррупциягә каршы тору турында» 273-ФЗ номерлы Федераль законда, 2012 елның 3 декабрәдәге « Дөүләт вазыйфаларын биләүче затлар һәм башка затлар чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында » гы 230-ФЗ номерлы Федераль законда, 2013 елның 7 маендагы «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертәмнәр) ачуны һәм булдыруны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында» 79-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләргә, тыюларны, йөкләмәләргә үтәмәве ачыкланганда туктатыла.

9. Район Башлыгы урынбасары вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләргә әлегә Устав тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә билгеләнә.

10. Район Башлыгы урынбасары Район Башлыгы инициативасы белән кабул ителгән Район Советы карары буенча яки Район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән бер өлеше депутатлар булган төркеме таләбе буенча да вазифадан теләсә кайсы вакытта кире чакыртып алынырга мөмкин. Район Башлыгы урынбасарларын кире чакыртып алу турындагы карар Район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан күпчелек тавышы белән кабул ителә.

V БҮЛЕК. ЫШАНЫЧ ЮГАЛТУ БӘЙЛЕ РӘВЕШТӘ, РАЙОНДА МУНИЦИПАЛЬ ВАЗЫЙФАЛАРНЫ БИЛӘҮЧЕ ЗАТЛАРНЫ ЭШТӘН ЧЫГАРУ (ВАЗЫЙФАДАН АЗАТ ИТҮ)

47 статья Ышаныч югалтуга бәйле рәвештә, муниципаль вазыйфаларны биләүче затларны эштән азат итү (вазыйфадан азат итү)

1. Муниципаль вазыйфаны биләүче зат федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында, муниципаль норматив хокукый актларда каралган тәртиптә ышанычны югалткан очракта эштән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш:

1) яклар арасындагы мәнфәгатьләр конфликтын булдырмау һәм (яки) жайга салу буенча чаралар күрмәве;

2) үз керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында, шулай ук хатынының (иренен) һәм балигы булмаган балаларының керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында белешмәләрне тапшырмау йә белә торып дәрәс булмаган яисә тулы булмаган белешмәләр тапшыру;

3) федераль законда билгеләнгән очраклардан тыш, затның коммерция оешмасының идарә органы эшчәнлегендә түләүле нигездә катнашуы;

4) эшкуарлык эшчәнлеген башкару;

5) әгәр Россия Федерациясенә халыкара шартнамәсендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, затның идарә органнары, попечительләр яисә күзәтү советлары, чит ил коммерциячел булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларының һәм Россия Федерациясе территориясендә гамәлдә булган структур бүлекчәләренә башка органнары составына керүе.

2. Үзенә буйсынган затның мәнфәгатьләр конфликтна китерә торган яисә китерергә мөмкин булган шәхси кызыксынуы барлыкка килү турында билгеле булган муниципаль вазыйфаны биләүче зат ышанычын югалтуга бәйле рәвештә эштән чыгарылырга (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш, шулай ук муниципаль вазыйфаны биләүче зат муниципаль вазыйфаны танымаган очракта, яклар аңа буйсынган зат булган мәнфәгатьләр конфликтын булдырмау һәм (яисә) жайга салу чаралары.

3. Коррупциячел хокук бозу кылган өчен ышанычны югалтуга бәйле рәвештә, затка, муниципаль вазыйфага куллану, эштән азат итү (вазыйфасыннан азат итү) рәвешендә түләтүләр жирле үзидарә органы тарафыннан кертелә, анда әлеге зат тиешле вазыйфаны биләгән, 2008 елның 25 декабрәндәге 15 статьясында каралган ышанычны югалтуга бәйле рәвештә эштән азат ителгән затлар реестрына кертелә.

№ 273-ФЗ «Коррупциягә каршы тору турында».

VI БҮЛЕК. РАЙОН БАШКАРМА КОМИТЕТЫ

48 статья . Район Башкарма комитеты – район жирле үзидарәсенә башкарма-боеру органы

1. Районның Башкарма комитеты жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен әлеге Устав тарафыннан жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләре һәм вәкаләтләр бирелгән Район жирле үзидарәсенә Башкарма-күрсәтмә органы булып тора.

2. Районның Башкарма комитеты муниципаль контрольне гамәлгә ашыручы вәкаләтле орган булып тора. Муниципаль контрольне гамәлгә ашыручы вәкаләтле орган буларак Район Башкарма комитетының оештыру структурасы, вәкаләтләре, функцияләре һәм эшчәнлек тәртибе, күрсәтелгән вәкаләтле органның вазыйфаи затлары исемлеген һәм аларның вәкаләтләрен билгеләү Районның муниципаль хокукый актлары нигезендә гамәлгә ашырыла.
3. Районның Башкарма комитеты 2 статьяның 2 өлешендәге өченче абзацы нигезендә «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2006 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 34 статьясы Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль Районының «Зеленодольск шәһәре» муниципаль берәмлеге жирле үзидарәсенә Башкарма-күрсәтмә органы (алга таба - шәһәр жирлеге) вәкаләтләрен башкара.
- Районның Башкарма комитеты шәһәр жирлеге жирле үзидарәсенә Башкарма-боеру органы вәкаләтләрен үтәгәндә шәһәр жирлеге Башкарма комитетының хокук варисы булып тора.
4. Башкарма комитетның рәсми исеме - Район Башкарма комитеты.
5. Районның Башкарма комитеты Район Советы, Район Башлыгы һәм Район халкы алдында хисап тотта.
6. Районның Башкарма комитеты шәһәр жирлеге советына, шәһәр жирлеге мэрына һәм шәһәр жирлегендә яшәүчеләргә шәһәр жирлегенә Башкарма-боеру органы вәкаләтләрен үтәү өлешендә хисап тотта һәм аның контролендә була.
7. Районның Башкарма комитетына гражданлык хәле актларын дәүләт теркәвенә алу өчен тапшырылган вәкаләтләргә гамәлгә ашыру өчен Район гербы төшерелгән мөһер, бланклар һәм үз исеме, шулай ук Россия Федерациясе гербы төшерелгән түгәрәк мөһер бар.
8. Район Башкарма комитеты эшчәнлеген тәмин итүгә чыгымнар Район бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

49 статья. Районның Башкарма комитеты структурасы

1. Башкарма комитет структурасы Башкарма комитет житәкчесе тәкъдиме буенча Район Советы тарафыннан раслана.
2. Район Башкарма комитеты структурасына Район Башкарма комитеты житәкчесе, аның урынбасарлары, тармак (функциональ) һәм (яисә) башка органнар керә.
3. Районның Башкарма комитеты органнары Район Советы раслый торган нигезләмәләр нигезендә эш итә.
4. Район Башкарма комитеты эшчәнлегендә ярдәм күрсәтү, жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә аның компетенциясенә кертелгән мәсьәләләргә хәл итү буенча килешенгән карар кабул итү өчен Районның Башкарма комитеты карары белән Башкарма комитет житәкчесе карары белән координацион, эксперт һәм башка киңәшү органнары төзелергә мөмкин. Күрсәтелгән органнар Район Башкарма комитеты структурасына керми. Аларда эш жәмәгать башлангычларында алып барыла.

50 статья. Район Башкарма комитеты вәкаләтләре

1. Районның Башкарма комитеты:

1) планлаштыру, бюджет, финанс һәм исәпкә алу өлкәсендә:

- Район бюджеты проектын (бюджет проектын һәм уртача сроклы финанс планын) төзүне тәмин итә;
- Район Советы раславына кирәкле документлар һәм материаллар белән Район бюджеты проектын (бюджет проектын һәм уртача сроклы финанс планы) кертә;
- Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә бюджетара трансфертларны бүлү методикасын һәм (яисә) бирү тәртибен эшли һәм раслый;
- Район бюджетының үтәлешен һәм бюджет хисабы төзүне тәмин итә, Район Советы раславына Район бюджетының үтәлеше турында хисап тапшыра;
- муниципаль бурыч белән идарә итүне тәмин итә;
- районның социаль-икътисади үсеше стратегиясен эшләүне һәм гамәлгә ашыруны тәмин итә;
- Район бюджетының үтәлешен оештыра;
  - Районның социаль-икътисади үсеше стратегиясен үтәү турында хисаплар эзерләүне тәмин итә;
  - Районның икътисады һәм социаль өлкәсе торышын характерлаучы статистик күрсәткечләр жыюны оештыра һәм күрсәтелгән дәүләт хакимияте органнарына Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә мәгълүмат бирүне оештыра;
  - жирлекләрнең бюджет тәмин ителеше дәрәжәләрен Район бюджеты акчалары исәбеннән тигезләүне тәмин итә;
  - Район Советы карарлары нигезендә муниципаль бурыч алулар, муниципаль кыйммәтле кәгазьләр чыгару, кредитлар алу, муниципаль гарантияләр бирү юлы белән гамәлгә ашыра һәм муниципаль мөлкәтне сала;

2) Район территориясендә муниципаль милеккә идарә итү, предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәтләр өлкәсендә:

- Районның муниципаль милкендәге мөлкәт белән идарә итә, муниципаль милек объектларын төзү, сатып алу, алардан файдалану, кушу һәм арендау мәсьәләләрен хәл итә;
- Район Советы карары белән билгеләнә торган очракларда Район Советының килештерүенә (раславына) муниципаль мөлкәтне читләштерү турында тәкъдимнәр кертә, шул исәптән аны хосусыйлаштыру турында да;
  - муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзи, аларның эшчәнлек максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, муниципаль казна учреждениеләрен финанслауны тәмин итә, муниципаль учреждениеләрне һәм предприятиеләрне үзгәртеп оештыру һәм бетерү мәсьәләләрен хәл итә, контракт нигезендә билгели һәм аларның житәкчеләрен биләгән вазыйфасыннан азат итә;
  - муниципаль милектәге предприятиеләр, оешмалар белән Районның икътисади һәм социаль үсешендә хезмәттәшлек турында килешүләр төзи; Район территориясендә халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә төрле милек рәвешләрендәге предприятиеләр төзүгә ярдәм итә;
  - муниципаль заказны төзи һәм урнаштыра, Районның үз матди һәм финанс чараларын кулланып, Район ихтыяжлары өчен эшләр заказчысы булып тора;
  - бюджет һәм автоном муниципаль учреждениеләр тарафыннан муниципаль биремне үтәүне финанс белән тәмин итә;
  - муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәткәрләренең хезмәт өчен түләү күләмнәрен һәм шартларын билгели;
  - Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы законнары нигезендә муниципаль учреждениеләр һәм предприятиеләр тарафыннан Район Советы билгеләгән тәртиптә күрсәтелә торган хезмәтләргә тарифларны билгели һәм жайга сала;

- коммуналь инфраструктура системасына тоташтыру тарифларын, коммуналь комплекс оешмаларының тарифларын тоташтыруга, коммуналь комплекс оешмалары товарларына һәм хезмәтләренә тарифларга өстәмәләренә, кулланучылар өчен бәяләргә (тарифларга) өстәмәләренә жайга сала;
- Районның административ участогында эшләү өчен бинаны полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә бирә;
- 2017 елның 1 гыйнварына кадәр полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гайлә эгзаларына хезмәткәрнең күрсәтелгән вазыйфа буенча бурычларын үтәү чорына торак урыны бирә;
- жирлекнең административ участогында эшләү өчен бина полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә бирә;
- 3) территориаль планлаштыру, жирдән һәм башка табигый ресурслардан файдалану, әйләнә-тирә табигать мохитен саклау өлкәсендә:
  - Районны территориаль планлаштыру документлары, Районның жирдән файдалану һәм төзелешләр кагыйдәләре, Район шәһәр төзелешен проектлауның жирле нормативлары проектларын эшли һәм аны Район Советы раславына кертә һәм гамәлгә ашыруны тәмин итә;
  - Район территориясендә гамәлгә ашырыла торган шәһәр төзелешә эшчәнлеген тәмин итүнең мәгълүмат системаларын алып бара;
  - Район муниципаль милкендәге жирләрдән рациональ файдалануны һәм саклауны планлаштыра һәм оештыра;
  - Район территориясендә законнарда билгеләнгән тәртиптә жир кишәрлекләре бирә һәм ала;
  - халыкка экологик хәл турында хәбәр итә, табигатьтән файдалану турындагы законнарны бозучы әйләнә-тирә мохиткә куркыныч тудыручы предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар гамәлләре турында тиешле органнарга хәбәр итә;
  - әйләнә-тирә мохитне саклау буенча жирлекара характердагы чараларны оештыра;
- көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын утильләштерүне һәм эшкәртүне оештыра;
  - Район территориясендә жирле әһәмияттәге дөвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларны төзи, үстерә һәм саклауны тәмин итә, жирле әһәмияттәге махсус сакланылучы табигать территорияләрен файдалану һәм саклау өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыра;
  - авыл жирлекләре территориясендә жирле әһәмияттәге дөвалау-савыктыру жирлекләрен һәм жирле әһәмияттәге курортларны төзи, үстерә һәм саклауны тәмин итә, шулай ук жирле әһәмияттәге махсус сакланылучы табигать территорияләрен файдалану һәм саклау өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыра;
  - Россия Федерациясенәң су законнарында билгеләнгән чикләрдә, су объектлары милекчесенәң вәкаләтләрен гамәлгә ашыра, шәхси һәм көнкүреш ихтыяжлары өчен гомуми файдаланудагы су объектларыннан файдалану кагыйдәләрен билгели, моңа гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр полосуларына иреккә керүен тәмин итү дә керә;
- муниципаль урман контролен гамәлгә ашыра;
  - муниципаль Район ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләренә башкаруны тәмин итә, федераль закон нигезендә ясалма жир кишәрлеге төзү турында шартнамә төзү хокукына ачык аукцион үткәрә;
  - авыл жирлекләре ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләренә башкаруны тәмин итә, федераль закон нигезендә ясалма жир кишәрлеге төзү турында шартнамә төзү хокукына ачык аукцион үткәрә;

- «Кадастр эшчәнлеге турында» 2007 елның 24 июлендәге 221-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә комплекслы кадастр эшләрән башкаруны һәм территория планы картасын раслауны оештыра;
  - «Кадастр эшчәнлеге турында» 2007 елның 24 июлендәге 221-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә жирлек территориясендә комплекслы кадастр эшләрән башкаруны оештыра;
  - Район территориясен планлаштыру документларын, авыл жирлекләре территорияләренә карата территорияне планлаштыру документларын раслый, төзелешкә рөхсәт (Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексында, башка федераль законнарда каралган очрактан тыш), авыл жирлекләре территориясендә урнашкан капитал төзелеш объектларын төзгәндә, реконструкцияләгәндә объектларны эксплуатациягә кертүгә рөхсәт бирә, жирләргә резервлы һәм авыл жирлекләре чикләрендә муниципаль ихтияжлар өчен жир кишәрлекләре ала, авыл жирлекләре чикләрендә жир контролен гамәлгә ашыра, Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексында каралган очрактан тыш, мондый хокук бозуларны карау барышында ачыкланган биналарны, корылмаларны карап чыгу һәм бетерү турында тәкъдимнәр бирү белән гамәлгә ашыра;
  - жирлекнең торак пунктлары чикләрендә урнашкан шәһәр урманнарыннан, махсус сакланылучы табигать территорияләрендәге урманнардан файдалануны, саклауны, яклауны, аларны торгызуны оештыру.
- 4) төзелеш, транспорт һәм элемент өлкәсендә:
- Район территориясендә торак төзелеш өчен шартлар тудыруны тәмин итә;
  - Район чикләрендә торак пунктлар чикләреннән тыш жирле эһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген гамәлгә ашыруны тәмин итә, жирле эһәмияттәге автомобиль юлларының Район чикләреннән читтә сакланып калуына муниципаль контрольне гамәлгә ашыра, аларда юл хәрәкәте иминлеген, шулай ук автомобиль юлларыннан файдалану һәм юл эшчәнлеген Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашыру өлкәсендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыруны тәмин итә;
  - халыкка транспорт хезмәте күрсәтү өчен шартлар тудыра һәм муниципаль транспорт оешмаларын төзү яисә шартнамә башлангычларында хосусый һәм башка транспорт предприятиеләрен һәм оешмаларын транспорт белән тәмин итү юлы белән Район чикләрендә жирлекләр арасында халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыруны тәмин итә;
  - Район чикләрендә торак пунктлар арасында халыкка хезмәт күрсәтүче ижтимагый транспорт тукталышлары маршрутларын, хәрәкәт графигын, урыннарын раслый яисә килештерә;
  - Район чикләрендә торак пунктлар чикләреннән тыш жәмәгать транспорты тукталышлары өчен бирелгән урыннарны төзекләндерүне тәмин итә;
- жирлекләргә элемент хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыра;
- авыл жирлекләрендә яшәүче һәм аз керемле гражданның торак урынына мохтаж булган торак урыннарын тәмин итә, муниципаль торак фондын төзүне һәм карап тотуны оештыра, торак төзелеш өчен шартлар тудыра, муниципаль торак контролен гамәлгә ашыра, шулай ук жирле үзидарә органнарының торак законнары нигезендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра;
  - халыкка транспорт хезмәте күрсәтү һәм авыл жирлекләре чикләрендә халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыру өчен шартлар тудыра;
- 5) торак-коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә, шулай ук төзекләндерү һәм авыл хужалыгы өлкәсендә:

- энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру өлкәсендә муниципаль программалар гамәлгә ашыра;
- Район чикләрендә муниципаль торак фонды төзи торган күпфатирлы йортларга энергетика тикшерүен уздыруны оештыра; энергияне сак тоту турындагы һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру турындагы законнарда каралган башка чараларны оештыра һәм үткәрә;
- Район чикләрендә жирлекләрне электр һәм газ белән тәэмин итүне оештыра;
  - «Су белән тәэмин итү һәм су бүлеп бирү турында» 2011 елның 7 декабрендәге 416-ФЗ номерлы Федераль законда каралган су белән тәэмин итү һәм су бүлеп бирү өлкәсендәге вәкаләтләрне гамәлгә ашыра;
  - «Жылылык белән тәэмин итү турында» 2010 елның 27 июлендәге 190-ФЗ номерлы Федераль законда каралган жылылык белән тәэмин итүне оештыру вәкаләтләрне гамәлгә ашыра;
  - Район составына керүче жирлекләрне жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыра;
    - жирлекара китапханәләр арасында халыкка китапханә хезмәте күрсәтүне, китапханә фондларын туплауны һәм аларның сакланышын тәэмин итүне оештыра;
    - ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыра һәм жирлекара күмү урыннарын карап тотуны тәэмин итә;
    - муниципаль Район составына керүче жирлекләрдә жирле традицион халык сәнгать ижатын үстерү өчен шартлар тудыра;
    - муниципаль Район составына керүче жирлекләрне ял итүне оештыру һәм мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыруны тәэмин итә;
    - жирлекләрдә авыл хужалыгы житештерүен үстерү өчен шартлар тудыра, авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтү, кече һәм урта эшкүарлыкны үстерүгә ярдәм итә;
    - Район территориясендә физик культура һәм массакүләм спорт үсешен тәэмин итә, Районның рәсми физкультура-савыктыру һәм спорт чараларын уздыруны оештыра;
    - реклама конструкцияләрен урнаштыру схемаларын раслый, муниципаль Район территориясендә реклама конструкцияләрен урнаштыруга рөхсәт бирә, мондый рөхсәтләрне юкка чыгара, муниципаль Район территориясендә үз белдеге белән яңа куелган реклама конструкцияләрен демонтажлау турында күрсәтмәләр бирә;
    - халыкка китапханә хезмәте күрсәтүне, авыл жирлекләре китапханәләренең китапханә фондларын туплауны һәм аларның сакланышын тәэмин итүне оештыра;
    - авыл жирлекләре милкәндәге мәдәни мирас объектларын (тарих һәм мәдәният ядкарьләрен) саклап кала, файдалана һәм популярлаштыра, күрсәтелгән жирлекләр территориясендә урнашкан жирле (муниципаль) әһәмияттәге мәдәни мирас объектларын (тарих һәм мәдәният ядкарьләрен) саклай;
    - жирле халык сәнгать ижатын үстерү өчен шартлар тудыра, авыл жирлекләрендә халык сәнгать һөнәрләрен саклап калуда, торгызуда һәм үстерүдә катнаша;
    - каты коммуналь калдыкларны жыю (шул исәптән аерым жыю), транспортировкалау, эшкәртү, утильләштерү, зарарсызландыру, күмү эшчәнлеген оештыруда катнашу;
    - күпфатирлы йортлардагы урыннар милекчеләренә капитал ремонт фондын төзү ысуллары, капитал ремонт фондын булдыру ысулын сайлау тәртибе турында мәгълүмат бирү;
    - күпфатирлы йортларда гомуми мөлкәткә капитал ремонт үткәрүдә кичектергесез ихтыяж барлыкка килгәндә жирле бюджет акчалары исәбеннән кире кайтарып бирү һәм (яисә) кире кайтарылмый торган нигездә өстәмә ярдәм күрсәтү очракларының тәртибен һәм исемлеген раслай;

- күпфатирлы йорттагы урыннар милекчеләренә Россия Федерациясе Торак кодексының 170 статьясындагы 6 өлеше нигезендә карар кабул ителмәгән булса, капитал ремонт фондын төзү һәм күпфатирлы йортта урыннар милекчеләренәң гомуми жылышынын сайлау ысулын сайлау турында карарлар кабул итмәү нәтижеләре хакында мәгълүмат бирә

- - милекчеләре капитал ремонт фондын формалаштыру ысулын сайлаган яки алар сайлаган ысул гамәлгә ашырылмаган, күпфатирлы йортка карата капитал ремонт фондын формалаштыру турында карар кабул итү, һәм әлеге йорттагы биналарның милекчеләренә кабул ителгән карар турында, шул исәптән Россия Федерациясе Торак кодексының 170 статьясындагы 7 өлеше нигезендә системаны кулланып хәбәр итү;

- Россия Федерациясе Торак кодексының 189 статьясындагы 6 өлешендә каралган очракта, күпфатирлы йорттагы урыннар милекчеләренә кабул ителгән карар турында, шул исәптән системаны кулланып, региональ капитал ремонт программасы нигезендә капитал ремонт үткәру турында карар кабул итү;

б) мәгариф һәм сәламәтлек саклау өлкәсендә:

- төп гомуми белем бирү программалары буенча һәркем өчен мөмкин булган һәм түләүсез башлангыч гомуми, төп гомуми, урта (тулы) гомуми белем бирүне оештыра, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләренә кертелгән белем бирү процессын финанс ягыннан тәмин итү вәкаләтләреннән тыш;

- балаларга өстәмә белем бирүне (төбәк эһәмиятендәге учреждениеләрдә балаларга өстәмә белем бирүдән тыш) һәм Район территориясендә һәркем өчен мөмкин булган, түләүсез мәктәпкәчә белем бирүне оештыра, шулай ук каникул вакытында балаларның ялын оештыра;

- муниципаль Район территориясендә халыкка медицина ярдәме күрсәтү өчен шартлар тудыра (халкы Башкарма хакимиятнең аерым территорияләр халкын медик-санитар тәмин итү функцияләрен гамәлгә ашыручы федераль органы буйсынуындагы медицина оешмаларында медицина ярдәме белән тәмин ителә торган территорияләрнең Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан расланган исемлегенә кертелгән жирлекләр территорияләреннән тыш) гражданның медицина ярдәме күрсәтүнең дәүләт гарантияләренәң территориаль программасы нигезендә;

- балалар һәм яшьләр белән эшләр буенча жирлекар характердагы чаралар оештыра һәм гамәлгә ашыра;

7) гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклау, законлылыкны тәмин итү, халыкны һәм территорияне гадәттән тыш хәлләрдән яклау өлкәсендә:

- Район территориясендә законнарның, дәүләт хакимияте органнары һәм жирле үзидарә органнары актларының үтәлешен, гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклауны тәмин итә;

- билгеләнгән тәртиптә, шул исәптән судта яисә арбитраж судта, жирле үзидарә органнарының һәм дәүләт вазыйфай затларының, предприятиеләрнең, учреждениеләрнең, оешмаларның хокукларын боза торган актларына шикаять бирә;

- федераль закон нигезендә муниципаль милициянең жәмәгәт тәртибен саклауны оештыруны тәмин итә;

- Район чикләрендә гадәттән тыш хәлләр нәтижеләрен кисәтүдә һәм бетерүдә катнаша;

- гражданның оборонасы, халыкны һәм Район территориясен табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау чараларын оештыра һәм гамәлгә ашыруны тәмин итә; гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен финанс һәм матди ресурсларның жирле резервларын булдыруны тәмин итә;

- Район территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизация эзәрләү чараларын оештыра һәм гамәлгә ашыра;
  - үз вәкаләтләре чикләрендә һәм билгеләнгән тәртиптә гадәттән тыш хәлләр барлыкка килү куркынычы яисә барлыкка килү турында халыкка вакытында хәбәр итүне һәм халыкка мәгълүмат бирүне тәмин итә;
  - су объектларында кешеләрнең куркынычсызлыгын тәмин итү, аларның гомерен һәм сәламәтлеген саклау чараларын гамәлгә ашыруны тәмин итә;
  - жирле референдумны эзәрләүне һәм уздыруны, Район чикләрен үзгәртү, Районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне оештыру һәм матди-техник тәмин итүне гамәлгә ашыра;
  - милләтара һәм конфессияара татулыкны ныгытуга, Район территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятен үстерүгә, милли азчылыklarның хокукларын гамәлгә ашыруга, мигрантларның социаль һәм мәдәни жайлашуын тәмин итүгә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлтелгән чараларны эшләүне һәм гамәлгә ашыруны тәмин итә;
  - үз вәкаләтләре чикләрендә муниципаль Район территориясендә террорчылыкны һәм экстремизмны профилактикалау, шулай ук террорчылык һәм экстремизм чагылышлары нәтижеләрен минимальләштерү һәм (яисә) юкка чыгару буенча чаралар күрүне тәмин итә;
- Террорчылыкны профилактикалауда, шулай ук аның нәтижеләрен минимальләштерүдә һәм (яисә) юкка чыгаруда катнашу буенча жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл иткәндә Районның Башкарма комитеты:
- 1) террорчылыкны профилактикалау, шулай ук аның нәтижеләрен минимальләштерү һәм (яисә) юкка чыгару өлкәсендә муниципаль программалар эшли һәм гамәлгә ашыра;
  - 2) муниципаль берәмлекләрдә террорчылыкның асылын һәм аның ижтимагый куркынычын аңлату, шулай ук граждандарда террорчылык идеологиясен кабул итмәү, шул исәптән мәгълүмати материаллар, басма продукция тарату, аңлату эше һәм башка чаралар үткөрү юлы белән, мәгълүмати-пропаганда чаралары оештыра һәм үткәрә;
  - 3) террорчылыкны профилактикалау, шулай ук федераль Башкарма хакимият органнары һәм (яисә) Татарстан Республикасы Башкарма хакимияте органнары тарафыннан оештырыла торган аның чагылышларын минимальләштерү һәм (яисә) бетерү чараларында катнаша;
  - 4) муниципаль милектәге яисә жирле үзидарә органнары карамагындагы объектларның террорчылыктан сакланышына карата таләпләрнең үтәлешен тәмин итә;
  - 5) терроризмны профилактикалауда, шулай ук аның нәтижеләрен киметүдә һәм (яки) бетерүдә катнашу мәсьәләләре буенча Татарстан Республикасы Башкарма хакимият органнарына тәкъдимнәр жибәрә;
  - 6) террорчылыкны профилактикалауда катнашу, шулай ук аның нәтижеләрен минимальләштерүдә һәм (яисә) юкка чыгаруда катнашу буенча жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү буенча башка вәкаләтләрен гамәлгә ашыра;
- Район чикләрендә коррупциягә каршы көрәш чараларын күрә;
  - авыл жирлекләре чикләрендә гадәттән тыш хәлләрне кисәтүдә һәм алардан килгән зыяннарын бетерүдә катнаша;
  - территорияль оборона һәм граждандар оборонасы, авыл жирлекләре халкын һәм территорияләрен табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау чараларын оештыра һәм гамәлгә ашыра;
  - авыл жирлекләре территорияләрендә авария-коткару хезмәтләре һәм (яисә) авария-коткару формираниеләре барлыкка китерә, үз эченә ала һәм эшчәнлеген оештыра;
  - авыл жирлекләре территорияләрендә урнашкан су объектларында кешеләрнең иминлеген тәмин итү, аларның тормышын һәм сәламәтлеген саклау чараларын күрә;
  - авыл жирлекләре чикләрендә коррупциягә каршы көрәш чараларын гамәлгә ашыра;

8) Районның жирле үзидарэ органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән башкару өлкәсендә:

- федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә Районның жирле үзидарэ органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыра;

- дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыру өчен тапшырылган матди һәм финанс чараларының исәбен алып бара һәм алардан тиешенчә файдалануны тәмин итә;

- тиешле федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә тапшырылган дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыру турында хисаплар тапшыра;

- Район Советы карарлары нигезендә үзләренә тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыру өчен Районның жирле үзидарэ органнары карамагындагы матди ресурслардан һәм финанс чараларынан өстәмә файдалануны тәмин итә;

- Россия Федерациясенә су законнарында билгеләнгән чикләрдә, Район чикләрендә урнашкан су объектлары милекчесенә вәкаләтләрән гамәлгә ашыра.

9) башка вәкаләтләр:

- муниципаль максатчан программаларны раслый;

- адреслар бирү, адресларны үзгәртү, гамәлдән чыгару, урам-юл челтәре элементларына (федераль эһәмияттәге автомобиль юлларынан, региональ яисә муниципаль ара эһәмияттәге автомобиль юлларынан тыш) исемнәр бирү, муниципаль Районның авылара территориясе чикләрендә планлаштыру структурасы элементларына исемнәр бирү, мондый исемнәрне үзгәртү, аннулировать итү, мәгълүматны дәүләт адреслы реестрында урнаштыру;

- муниципаль хезмәтләр реестрын төзү һәм алып бару тәртибен билгели;

- муниципаль архив эшчәнлеген тәмин итә;

- үз вәкаләтләре чикләрендә федераль законнар нигезендә халыкара һәм тышкы икътисадый элементләрне гамәлгә ашыра;

- Районның жирле эһәмияттәге мәсьәләләре буенча башка вәкаләтләрне, законнарда, әлеге Устав тарафынан кертелгән вәкаләтләрдән тыш, Район Советы карарлары белән Район Советы, Район Башлыгы яисә Районның башка жирле үзидарэ органнары компетенциясенә кертә.

2. Башкарма комитет Районның жирле эһәмияттәге мәсьәләләренә кертелмәгән мәсьәләләренә хәл итү буенча түбәндәге вәкаләтләрне гамәлгә ашыра:

- Район музейларын төзи;

- опека һәм попечительлек эшчәнлеген гамәлгә ашыруда катнаша;

- Район территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләренә хокукларын гамәлгә ашыруга бәйле эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыра;

- Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм Район территориясендә милләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм итә;

- 2008 елның 31 декабренә торышы буенча югары белем бирүче муниципаль мәгариф оешмаларын гамәлгә куючы функцияләрен башкара;

- туризмны үстерү өчен шартлар тудыра;

- кеше хокукларын тәмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы һәм мәжбүри тоту урыннарындагы затларга булышлык күрсәтә.

- 1995 елның 24 ноябрәндәге «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә, инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук гомумроссия инвалидлар ижтимагый берләшмәләренә оештырылган оешмаларга ярдәм күрсәтә;

- «Кан һәм аның компонентлары донорлыгы турында» 2012 елның 20 июлендәге 125-ФЗ номерлы Федераль законда каралган чараларны гамәлгә ашыра;
- «Коммерциягә карамаган оешмалар турында» 1996 елның 12 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы Федераль законның 31.1 һәм 31.3 статьяларында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә социаль юнәлешле коммерциягә карамаган оешмаларга ярдәм күрсәтә;
- «Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында» 2016 елның 23 июнендәге 182 номерлы Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыра.
- инвалидларның, сәламәтлеге мөмкинлекләре чикләнгән затларның физик культурасын һәм спортын, жайлашу физик культурасын һәм жайлашу спортын үстерүгә ярдәм итү.

3. Районның Башкарма комитеты, законнарда, әлеге Уставта каралган вәкаләтләрдән тыш, Район Советы карарлары белән Районның жирле эһәмияттәге мәсьәләләре буенча башка вәкаләтләрне дә гамәлгә ашыра.

51 статья. Муниципаль контрольне гамәлгә ашыручы вәкаләтле орган буларак Район Башкарма комитеты вәкаләтләре

Районның Башкарма комитеты муниципаль контрольне гамәлгә ашыруга вәкаләтле орган булып тора.

Районның муниципаль контроль өлкәсендәге Башкарма комитеты вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә:

- 1) тиешле территориядә муниципаль контрольне оештыру һәм гамәлгә ашыру;
- 2) жирле үзидарә органнарына вәкаләтләр бирелгән региональ дәүләт контролен (күзәтчелеген) оештыру һәм гамәлгә ашыру;
- 3) эшчәнлекнең тиешле өлкәләрендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыруның административ регламентларын эшләү. Күрсәтелгән административ регламентларны эшләү һәм кабул итү Татарстан Республикасы норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла;
- 4) эшчәнлекнең тиешле өлкәләрендә муниципаль контроль нәтижәлеген мониторинглауны оештыру һәм уздыру, аның күрсәткечләрен һәм методикасын Россия Федерациясе Хөкүмәте раслый;
- 5) федераль законнарда, законнарда һәм Татарстан Республикасының башка норматив хокукый актларында каралган вәкаләтләрне гамәлгә ашыра.

Муниципаль контрольне турыдан-туры гамәлгә ашыру функцияләре Район Башкарма комитеты органнарына мондый органнарның статусын билгеләүче хокукый актлар нигезендә салынырга мөмкин.

Юридик затларга, индивидуаль эшмәкәрләргә муниципаль контрольне гамәлгә ашыруга, тикшерүләренә оештыруга һәм уздыруга бәйле мөнәсәбәтләргә карата 2008 елның 26 декабрендәге «Дәүләт контролен (күзәтчелеген) һәм муниципаль контрольне гамәлгә ашырганда юридик затларның һәм индивидуаль эшмәкәрләренң хокукларын яклау турында» 294-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләре кулланыла.

52 статья. Шәһәр жирлеге Башкарма комитеты вәкаләтләре

1. Район Башкарма комитеты компетенциясенә шәһәр җирлеге Башкарма-боеру органының түбәндәге вәкаләтләрен гамәлгә ашыру керә:

1) планлаштыру, бюджет, финанс һәм исәпкә алу өлкәсендә:

- шәһәр җирлеге бюджеты проекты эшли;
- шәһәр җирлегенә социаль-икътисади үсеш стратегиясен эшли һәм тормышка ашыра;
- шәһәр җирлеге бюджетының үтәләшен тәмин итә;
  - шәһәр җирлеге бюджетының үтәләше турында хисап, шәһәр җирлегенә социаль-икътисади үсеш стратегиясен үтәү турында хисаплар эзерли;
  - шәһәр җирлегенә икътисади һәм социаль өлкәсе торышын чагылдыра торган статистик күрсәткечләргә җыюны оештыра һәм әлеге күрсәткечләргә дүләт хакимияте органнарына Россия Федерациясә Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә тапшыра;
  - шәһәр җирлеге бюджеты акчалары исәбеннән гамәлгә ашырыла торган озак сроклы максатчан программаларны (ярдәмче программаларны) раслый, аларны гамәлгә ашыру срокларын билгели, озак сроклы максатчан программалар эшләү һәм аларны формалаштыру һәм гамәлгә ашыру турында карарлар кабул итү тәртибен билгели;

2) шәһәр җирлеге территориясендә муниципаль милеккә идарә итү, предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәтләр өлкәсендә:

- шәһәр җирлегенә муниципаль милкендәге мөлкәт белән идарә итә, муниципаль милек объектларын төзү, сатып алу, алардан файдалану, кушу һәм арендау мәсьәләләрен хәл итә;

- шәһәр җирлеге Советы карары белән билгеләнә торган очракларда шәһәр җирлеге Советының килештерүенә (раславына) муниципаль мөлкәтне читләштерү турында, шул исәптән аны хосусыйлаштыру турында тәкъдимнәр эзерли һәм кертә;

- муниципаль милектәге предприятиеләр, оешмалар белән шәһәр җирлегенә икътисади һәм социаль үсешендә хезмәттәшлек турында шартнамәләр төзи; шәһәр җирлеге территориясендә халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә төрле милек рәвешләрендәге предприятиеләр төзүгә ярдәм итә;

- билгеләнгән тәртип нигезендә муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзи, аларның максатларын, шартларын һәм эшчәнлек тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, муниципаль казна учреждениеләре эшчәнлеген финанс белән тәмин итүне һәм муниципаль биремне үтәүне финанс белән тәмин итүне гамәлгә ашыра, муниципаль учреждениеләргә һәм предприятиеләргә үзгәртеп оештыру һәм бетерү мәсьәләләрен хәл итә, контракт нигезендә билгели һәм аларның җитәкчеләрен үз вазыйфасыннан азат итә;

- муниципаль заказны төзи һәм урнаштыра; шәһәр җирлеген төзекләндерү, халыкка коммуналь хезмәт күрсәтү, социаль инфраструктура объектларын төзү һәм ремонтлау, продукция житештерү, халыкның көнкүреш һәм социаль-мәдәни ихтыяжларын канәгатьләндерү өчен кирәкле хезмәт күрсәтү эшләренә заказчы булып тора, шәһәр җирлегенә үз матди һәм финанс чараларыннан файдаланып, башка эшләргә башкаруга;

3) территорияль планлаштыру, җирдән һәм башка табигый ресурслардан файдалану, әйләнә-тирә табигать мохитен саклау өлкәсендә:

- шәһәр җирлеге советы раславына шәһәр җирлегенә генераль планы проекты һәм шәһәр җирлегенә башка шәһәр төзелеше документациясә проектларын эшли һәм кертә, аларны гамәлгә ашыруны тәмин итә;

- шәһәр җирлеге советы раславына шәһәр җирлегенә генераль планы нигезендә эзерләнгән территорияне планлаштыру документларын эзерли һәм кертә;

- шәһәр жирлеге советы раславына шәһәр жирлеген шәһәр төзелешен проектлауның жирле нормативларын кертә;
  - шәһәр жирлеге советы раславына жирдән файдалану һәм төзелеш алып бару кагыйдәләре проектын эшли һәм кертә, шул исәптән мондый кагыйдәләргә үзгәрешләр кертә;
  - шәһәр жирлеге территориясендә урнашкан капитал төзелеш объектларын гамәлгә ашырганда, реконструкцияләгәндә объектларны файдалануга тапшыруга рөхсәт бирә (Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексында, башка федераль законнарда каралган очрактан тыш);
  - муниципаль милектәге жирләрдән рациональ файдалануны һәм саклауны планлаштыра һәм оештыра;
  - жирләрне резервлый һәм законнарда билгеләнгән тәртиптә муниципаль ихтыяжлар өчен шәһәр жирлеге чикләрендә жир кишәрлекләре ала;
  - шәһәр жирлеге чикләрендә муниципаль жир контролен гамәлгә ашыра;
  - Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексында каралган очрактарда, биналарны, корылмаларны карауны һәм мондый карау барышында ачыкланган хокук бозуларны бетерү турында тәкъдимнәр бирүне тәмин итә;
  - халыкка экологик хәл турында хәбәр итә, табигатьтән файдалану турындагы законнарны бозучы әйләнә-тирә мохиткә куркыныч тудыручы предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар гамәлләре турында тиешле органнарга хәбәр итә;
  - шәһәр жирлеге территориясендә жирле әһәмиятгә дөвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларны үстерүне һәм саклауны, шулай ук жирле әһәмиятгә махсус сакланылучы табигать территорияләрен файдалану һәм саклау өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыруны тәмин итә;
  - Россия Федерациясенә су законнарында билгеләнгән чикләрдә су объектлары милекчесенә вәкаләтләрен гамәлгә ашыра, халыкка алардан файдалануның чикләүләре турында хәбәр итә;
  - муниципаль урман контролен гамәлгә ашыра;
  - шәһәр жирлеге ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләргә башкаруны тәмин итә, федераль закон нигезендә ясалма жир кишәрлеге төзү турында шартнамә төзү хокукына ачык аукцион үткәрә;
  - 2007 елның 24 июлендәге Федераль закон нигезендә катнашуны тәмин итә «Кадастр эшчәнлеге турында» 221-ФЗ номерлы комплекслы кадастр эшләрен башкаруда;
  - шәһәр жирлегеннән файдалануның һәм төзүнең расланган кагыйдәләре булган очракта, дүрләт милке чикләнмәгән һәм шәһәр жирлеге территориясендә урнашкан жир кишәрлекләре белән эш итү мәсьәләләрен хәл итә;
- 4) төзелеш, транспорт һәм элемент өлкәсендә:
- муниципаль торак фондын төзүне һәм карап тотуны оештыра, аның исәбен алып бара, шәһәр жирлеге территориясендә торак төзелеше өчен шартлар тудыруны тәмин итә;
  - социаль наем шартнамәләре буенча бирелә торган торак урыннарга мохтажлар буларак билгеләнгән тәртиптә гражданның исәпкә ала;
  - торак биналарны торак булмаган биналарга һәм торак булмаган биналарга күчерү турында билгеләнгән тәртиптә карар кабул итә, торак урыннарын яңадан урнаштыруны һәм яңадан планлаштыруны килештерә, билгеләнгән тәртиптә муниципаль торак фондын торак урыннарын яшәү өчен яраксыз дип таный;
  - шәһәр жирлегендә яшәүче һәм торак шартларын яхшыртуга мохтаж аз керемле гражданның, торак законнары нигезендә торак урыннары белән тәмин итә;

- муниципаль торак фондыннан файдалануны һәм аны саклауны, әлеге фондның торак урыннарының билгеләнгән санитария һәм техник кагыйдәләргә һәм нормаларга, законнарның башка таләпләренә туры килүен тикшереп тора;
  - шәһәр жирлегә чикләрендә жирле әһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген гамәлгә ашыра һәм аларда юл хәрәкәте куркынычсызлыгын тәэмин итә, парковкалар (парковка урыннары) эшчәнлеген булдыруны һәм тәэмин итүне дә кертеп, шәһәр жирлегә чикләрендә жирле әһәмияттәге автомобиль юлларының сакланышын муниципаль тикшереп тора, шулай ук автомобиль юлларыннан файдалану һәм юл эшчәнлеген гамәлгә ашыру өлкәсендә Россия Федерациясә законнары нигезендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра;
  - халыкка транспорт хезмәте күрсәтү өчен шартлар тудыра һәм муниципаль транспорт оешмаларын төзү яисә шартнамә башлангычларында хосусый һәм башка транспорт предприятиеләрен һәм оешмаларын транспорт белән тәэмин итү юлы белән шәһәр жирлегә чикләрендә халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыруны тәэмин итә;
  - шәһәр жирлегә территориясендә гамәлдә булган ижтимагый транспорт маршрутларын, хәрәкәт графигын, тукталыш урыннарын раслый һәм (яисә) килештерә;
  - жәмәгать транспорты тукталышы өчен бирелгән урыннарны төзекләндерүне тәэмин итә;
- халыкны элементә хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыруны тәэмин итә;
- 5) торак-коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм халыкка башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә:
- шәһәр жирлегә чикләрендә Россия Федерациясә законнарында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә халыкны электр, жылылык, газ һәм су белән тәэмин итүне, су чыгаруны, халыкны ягулык белән тәэмин итүне оештыра;
  - шәһәр жирлегенә коммуналь инфраструктурасы системаларын комплекслы үстерү программаларын, шәһәр жирлегенә транспорт инфраструктурасы системаларын комплекслы үстерү программасын, таләпләрне Россия Федерациясә Хөкүмәте билгели торган шәһәр жирлегенә социаль инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программасын эшли, раслый һәм гамәлгә ашыра, шулай ук шәһәр жирлегә советына аларның үтәләше турында хисаплар кертә;
  - халыкны жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыра; базарлар һәм ярминкәләр оештыра;
  - халыкка китапханә хезмәте күрсәтүне оештыра, шәһәр жирлегә китапханәләренә китапханә фондларын туплау һәм саклауны тәэмин итә;
  - ял вакытын оештыру һәм халыкны мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыра;
  - шәһәр жирлегә территориясендә физик культураны, мәктәп спортын һәм массакуләм спортны үстерү өчен шартлар тәэмин итә, шәһәр жирлегә территориясендә спорт объектлары төзелешен стимуллаштыру чараларын күрә, муниципаль торак фонды йортлары янындагы территориядә спорт майданчыкларын төзүне һәм карап тотуны, башка муниципаль спорт корылмаларын төзүне һәм карап тотуны тәэмин итә, шәһәр жирлегенә рәсми физкультура-савыктыру һәм спорт чараларын уздыруны оештыра;
  - халыкның күпләп ял итүе өчен шартлар тудыра һәм халыкның күпләп ял итү урыннарын төзекләндерә, моңа гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр полосаларына ирекле керүен тәэмин итү дә керә;
  - шәһәр жирлегендә балалар һәм яшыләр белән эшләр чараларын оештыруны һәм гамәлгә ашыруны тәэмин итә;
  - ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыра һәм күмү урыннарын карап тотуны тәэмин итә;

- күпфатирлы йортлардагы урыннар милекчеләренә капитал ремонт фондын төзү ысуллары, капитал ремонт фондын булдыру ысулын сайлау тәртибе турында мәгълүмат бирә;

- күпфатирлы йортларда гомуми мөлкәткә капитал ремонт үткәрүдә кичектергесез ихтыяж барлыкка килгәндә жирле бюджет акчалары исәбеннән кире кайтарып биру һәм (яисә) кире кайтарылмый торган нигездә өстәмә ярдәм күрсәтү очракларының тәртибен һәм исемлеген раслый;

- күпфатирлы йорттагы урыннар милекчеләренә Россия Федерациясе Торак кодексының 170 статьясындагы 6 өлеше нигезендә карар кабул ителмәгән булса, капитал ремонт фондын төзү һәм күпфатирлы йортта урыннар милекчеләренә гомуми жылышын сайлау ысулын сайлау турында карарлар кабул итмәү нәтижеләре хақында мәгълүмат бирә;

- милекчеләре капитал ремонт фондын төзү ысулын сайлаган яки алар сайлаган ысул гамәлгә ашырылмаган йортка карата капитал ремонт фондын формалаштыру турында карар кабул итә һәм элге йортта биналарның милекчеләренә кабул ителгән карар турында, шул исәптән Россия Федерациясе Торак кодексының 170 статьясындагы 7 өлеше нигезендә системаны кулланып хәбәр итә;

- Россия Федерациясе Торак кодексының 189 статьясындагы 6 өлешендә каралган очракта, күпфатирлы йорттагы урыннар милекчеләренә кабул ителгән карар турында, шул исәптән системаны кулланып, региональ капитал ремонт программасы нигезендә капитал ремонт үткәрү турында карар кабул итә;

б) төзекләндерү өлкәсендә:

- шәһәр жирлеге территориясендә каты коммуналь калдыкларны жыю (шул исәптән аерым-аерым жыю) һәм транспортировкалау эшчәнлеген оештыруда катнаша;

- шәһәр жирлеге советына шәһәр жирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслауга, аларның үтәлешен тикшереп торуну гамәлгә ашыруга, күрсәтелгән кагыйдәләр нигезендә шәһәр жирлеге территориясен төзекләндерүне оештыруга, шулай ук жирлекнең торак пунктлары чикләрендә урнашкан шәһәр урманнарыннан, махсус сакланылучы табигать территорияләре урманнарыннан файдалануны, аларны саклауны, торгызуны оештыруга кертә;

- адреслау объектларына адреслар тапшыра, адресларны үзгәртә, аннулировать итә, мәгълүматны дүлэт адреслар реестрында урнаштыра;

7) гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклау, законлылыкны тәмин итү, халыкны һәм территорияне гадәттән тыш хәлләрдән яклау өлкәсендә:

- шәһәр жирлеге территориясендә законнарның, дүлэт хакимияте органнары һәм жирле үзидарә органнары актларының үтәлешен, гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклауны тәмин итә;

- дүлэт хакимияте органнарының һәм дүлэт вазыйфай затларының, предприятиеләрнең, учреждениеләрнең, оешмаларның жирле үзидарә хокукларын боза торган актларына билгеләнгән тәртиптә, шул исәптән судта яисә арбитраж судта шикаять бирә;

- шәһәр жирлеге чикләрендә гадәттән тыш хәлләр нәтижеләрен кисәтүдә һәм бетерүдә катнаша;

- шәһәр жирлеге чикләрендә беренчел янғын куркынычсызлыгы чараларын үткәрүне тәмин итә;

- территориаль оборона һәм гражданның оборонасы, халыкны һәм шәһәр жирлеге территориясен табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау чараларын оештыра һәм гамәлгә ашыруны тәмин итә; гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен финанс һәм матди ресурсларның жирле резервларын булдыруны тәмин итә;

- үз вәкаләтләре чикләрендә һәм билгеләнгән тәртиптә гадәттән тыш хәлләр барлыкка килү куркынычы яисә барлыкка килү турында халыкка вакытында хәбәр итүне һәм халыкка мәгълүмат бирүне тәмин итә;

- шәһәр жирлеге территориясендә һәлакәттән коткару хезмәтләренең һәм (яисә) авария-коткару формованиеләренең эшчәнлеген булдыруны, аның эчтәлеген һәм оештырылуын тәмин итә;

- су объектларында кешеләрнең куркынычсызлыгын тәмин итү, аларның гомерен һәм сәламәтлеген саклау чараларын гамәлгә ашыруны тәмин итә;

- шәһәр жирлеге милкендәге мәдәни мирас объектларын (тарих һәм мәдәният ядкарьләрен) саклап калуны, алардан файдалануны һәм аларны популярлаштыруны, шәһәр жирлеге территориясендә урнашкан жирле (муниципаль) эһәмияттәге мәдәни мирас объектларын (тарих һәм мәдәният ядкарьләрен) саклауны гамәлгә ашыра;

- жирле халык сәнгать ижатын үстерү, шәһәр жирлегендә халык сәнгать һөнәрләрен саклап калуда, торгытуда һәм үстерүдә катнашу өчен шартлар тудыра;

- шәһәр жирлеге депутаты муниципаль сайлауларны, жирле референдумны, чакыртып алу буенча тавыш бирүне эзерләүне һәм уздыруны, шәһәр жирлеге чикләрен үзгәртү, шәһәр жирлеген үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне оештыру һәм матди-техник тәмин итүне гамәлгә ашыра;

- жыелышлар, митинглар, урам йөрешләре, демонстрацияләр һәм пикетлар үткәргүгә, спорт, тамаша кылу һәм башка массакүләм ижтимагый чараларны оештыруга бәйле законнарда каралган чараларны гамәлгә ашыра;

- шәһәр жирлеге территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятен саклап калуга һәм үстерүгә, милли азчылыкларның хокукларын гамәлгә ашыруга, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясен тәмин итүгә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлдерелгән чаралар эшли һәм гамәлгә ашыра;

8) шәһәр жирлеге территориясендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыру өлкәсендә:

- шәһәр жирлеге территориясендә муниципаль контрольне оештыра һәм гамәлгә ашыра;

- шәһәр жирлеге жирле үзидарәсенә Башкарма-күрсәтмә органына вәкаләтләр бирелгән региональ дәүләт контроле (күзәтчелек) оештыра һәм гамәлгә ашыра;

- эшчәнлекнең тиешле өлкәләрендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыруның административ регламентларын эшли. Күрсәтелгән административ регламентларны эшләү һәм кабул итү Татарстан Республикасы норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла;

- эшчәнлекнең тиешле өлкәләрендә муниципаль контроль нәтижәләгән мониторинглауны оештыра һәм үткәрә, аны үткәрү күрсәткечләре һәм методикасы Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан раслана;

9) хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендә:

- хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендә муниципаль хокукый актлар кабул итә;

- хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендә координация органнары төзи;

- хокук бозуларны кылуга китерә торган сәбәпләрне һәм шартларны бетерү чараларын күрә;

- муниципаль берәмлек территориясендә хокук бозуларны профилактикалауда катнашучы затларның үзара хезмәттәшлеген тәмин итә;

2016 елның 23 июнендәге «Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында» 182-ФЗ номерлы Федераль законның 17 статьясындагы 1 өлешенә 1, 7-10 пунктларында каралган хокук бозуларны профилактикалауны гамәлгә ашыра;

- хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендә башка хокукларны гамәлгә ашыра;

10) террорчылыкны профилактикалауда катнашу буенча жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл иткәндә, шулай ук аның нәтижәләрен минимальләштергәндә һәм (яисә) юкка чыгарганда:

- террорчылыкны профилактикалау, шулай ук аның нәтижәләрен минимальләштерү һәм (яисә) юкка чыгару өлкәсендә муниципаль программалар эшли һәм гамәлгә ашыра;

- шәһәр жирлегендә террорчылыкның асылын һәм аның ижтимагый иминлеген аңлату буенча мәгълүмати-пропаганда чаралары оештыра һәм үткәрә, шулай ук граждандарда террорчылык идеологиясен кабул итмәү, шул исәптән мәгълүмати материаллар, басма продукция тарату, аңлату эшләре һәм башка чаралар үткәрү юлы белән.

- террорчылыкны профилактикалау, шулай ук федераль Башкарма хакимият органнары һәм (яисә) Татарстан Республикасы Башкарма хакимияте органнары тарафыннан оештырыла торган аның чагылышларын минимальләштерү һәм (яисә) бетерү чараларында катнаша;

- муниципаль милектәге яисә жирле үзидарә органнары карамагындагы объектларның террорчылыктан сакланышына карата таләпләрнең үтәлешен тәэмин итә;

- терроризмны профилактикалауда, шулай ук аның нәтижәләрен киметүдә һәм (яки) бетерүдә катнашу мәсьәләләре буенча Татарстан Республикасы Башкарма хакимият органнарына тәкъдимнәр жиберә;

- террорчылыкны профилактикалауда катнашу, шулай ук аның нәтижәләрен минимальләштерүдә һәм (яисә) юкка чыгаруда катнашу буенча жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра;

11) башка вәкаләтләр:

- жирлекнең архив фондларын формалаштыруны тәэмин итә;

- үз вәкаләтләре чикләрендә федераль законнар нигезендә халыкара һәм тышкы икътисадый элементләрне гамәлгә ашыра;

- авыл хужалыгы житештерүен үстерүгә ярдәм итә;

- кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыра;

-2003 елның 6 октябрендәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 131 - ФЗ номерлы Федераль законның 14 статьясындагы 1 өлешенә 7.1-9, 15 һәм 19 пунктларында каралган шәһәр жирлегенә жирле әһәмияткә ия мәсьәләләрен хәл итү максатларында граждандарны шәһәр жирлеге өчен социаль әһәмиятле эшләренә (шул исәптән дежур торунны) ирекле нигездә башкаруга жәлеп итү турында карар кабул итә һәм аларны үткәрүне оештыра.

Социаль әһәмиятле эшләргә махсус һөнәри эзерлек таләп итми торган эшләр генә кертелергә мөмкин.

Социаль әһәмиятле эшләренә башкаруга төп эштән яки укудан буш вакытта өч айга бер тапкырдан да ким булмаган буш вакытта шәһәр жирлегенә эшкә яраклы балигъ булмаган кешеләре жәлеп ителә ала. Шулай ук вакытта социаль әһәмияткә ия эшләрнең давамлылыгы дүрт сәгать рәттән тәшкил итә алмый.

- шәһәр жирлегенә административ участогында эшләү өчен бинаны полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә бирә;

- 2017 елның 1 гыйнварына кадәр полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына хезмәткәрнең күрсәтелгән вазыйфа буенча бурычларын үтәү чорына торак урыны бирә;

- жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы граждандарга һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтүне, халык дружиналары эшчәнлеген өчен шартлар тудыруны тәэмин итә;

- «Коммерциягә карамаган оешмалар турында» 1996 елның 12 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы Федераль законның 31.1 һәм 31.3 статьяларында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә социаль юнәлешле коммерциягә карамаган оешмаларга ярдәм күрсәтүне тәмин итә;
  - шәһәр жирлегә чикләрендә коррупциягә каршы көрәш чараларын гамәлгә ашыра;
  - Зеленодольск шәһәре Советы карарларын, Район Башкарма комитеты карарларын һәм күрсәтмәләрен башкара;
  - Зеленодольск шәһәре Башкарма комитетының Зеленодольск шәһәре Башкарма комитетын бетерүгә кадәр кабул ителгән хокукый актларын үти;
  - шәһәр жирлегенәң жирле үзидарә Башкарма-күрсәтмә органының федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында һәм башка норматив хокукый актларында каралган башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра.
- 2. Башкарма комитет шәһәр жирлегенәң жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә кертелмәгән мәсьәләләренә хәл итү буенча түбәндәге вәкаләтләренә гамәлгә ашыра:
  - шәһәр жирлегә музейларын төзү;
    - шәһәр жирлегендә нотариус булмаган очракта, законнарда каралган нотариаль гамәлләр кылу;
  - опека һәм попечительлек эшчәнлеген гамәлгә ашыруда катнашу;
    - шәһәр жирлегә территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләренәң хокукларын гамәлгә ашыруга бәйлә эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;
    - шәһәр жирлегә территориясендә милли-мәдәни үсешенә һәм чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм күрсәтү;
    - шәһәр жирлегә территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләренә һәм учреждениеләренә мобилизацияләү чараларын оештыруда һәм гамәлгә ашыруда катнашу;
  - муниципаль янғын сагы булдыру;
  - туризмны үстерү өчен шартлар тудыру.
    - кеше хокукларын тәмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы һәм мәжбүри тоту урыннарындагы затларга булышлык күрсәтүче ижтимагый күзәтү комиссияләренә ярдәм күрсәтү;
    - «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә оешмаларга инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук инвалидларның гомумроссия ижтимагый берләшмәләре тарафыннан төзелгән оешмаларга ярдәм күрсәтү.
    - торак законнары нигезендә социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарына наем шартнамәләре буенча муниципаль торак фондыннан гражданнарга торак урыннары бирү;
    - шәһәр жирлегә территориясендә яшәүче хужасыз йорт хайваннарын аулау һәм асрау чараларын күрү;
    - «Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында» 2016 елның 23 июнендәге 182-ФЗ номерлы Федераль закон белән каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыру;
    - инвалидларның, сәламәтлеге мөмкинлекләре чикләнгән затларның физик культурасын һәм спортын, жайлашу физик культурасын һәм жайлашу спортын үстерүгә ярдәм итү.

53 статья. Район Башкарма комитеты житәкчесе

1. Башкарма комитетны Район Башкарма комитеты житәкчесе Район житәкли.

2. Район Башкарма комитеты житәкчесе әлеге вазыйфага контракт буенча билгеләнүче Район жирле үзидарәсенәң вазыйфаи заты булып тора.

3. Район Башкарма комитеты житәкчесе үз вәкаләтләрен даими нигездә башкара.

4. Район Башкарма комитеты житәкчесе, укытучылар, фәнни һәм башка ижади эшчәнлектән тыш, эшкуарлык, шулай ук башка түләүле эшчәнлек белән шөгыйльләнергә хокуксыз. Шул ук вакытта мөгаллимлек, фәнни һәм башка ижат эшчәнлегә, Россия Федерациясә халыкара шартнамәсендә яисә Россия Федерациясә законнарында башкасы каралмаган булса, бары тик чит дәүләтләр, халыкара һәм чит дәүләт оешмалары, чит дәүләт гражданны һәм гражданлыгы булмаган затларның акчалары исәбеннән генә финанслана алмый. Районның Башкарма комитеты житәкчесе, әгәр Россия Федерациясенәң халыкара шартнамәсендә яисә Россия Федерациясә законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, попечительлек яки күзәтү советлары, чит ил коммерциячел булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларның һәм Россия Федерациясә территориясендә эшләүче аларның структур бүлекчәләренәң башка органнары составына керергә хокуксыз.

5. Башкарма комитет житәкчесе «Коррупциягә каршы көрәш турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «Дәүләт вазыйфаларын биләүче затлар һәм аларның керемнәренә башка затлар чыгымнарының туры килүен тикшереп тору турында» 2012 елның 3 декабрәндәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясә территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр) ачуны һәм счетлары (кертемнәр) булуны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында» 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләренә, тыюларны, бурычларны үтәргә тиеш.

6. Аерым оештыру-күрсәтмә функцияләрен гамәлгә ашыру өчен Район Башкарма комитеты житәкчесе урынбасарларга ия. Район Башкарма комитеты житәкчесе вакытлыча булмаганда (авыруы яки отпускы белән бәйле) яки аның вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, үз вазыйфаларын башкару мөмкинлегә булмаса, Район Башкарма комитеты житәкчесенәң урынбасарларының берсе вазифаларын билгеләнгән вәкаләтләр нигезендә башкара.

7. Башкарма комитет житәкчесе Район:

1) шәһәр жирлегенәң Башкарма комитетына йөкләнгән Башкарма-боеру органы вәкаләтләрен үтәү өлешендә Район Советы, шулай ук шәһәр жирлегә Советы контролендә һәм хисап тота;

2) Район советына Район Башкарма комитетының эшчәнлегә һәм эшчәнлегә нәтижәләре турында, шул исәптән Район Советы куйган мәсьәләләренә хәл итү турында еллык отчетлар тәкъдим итә, шулай ук Зеленодольскшәһәрә Советына шәһәр жирлегә Башкарма комитетының Башкарма комитетына йөкләнгән Башкарма-күрсәтмә органы вәкаләтләрен үтәү өлешендә үз эшчәнлегә һәм эшчәнлегә нәтижәләре турында, шул исәптән шәһәр жирлегә Советы куйган мәсьәләләренә хәл итү турында еллык отчетлар тапшыра;

3) жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә һәм жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен хәл итү буенча Районның Башкарма комитеты тарафыннан вәкаләтләренә гамәлгә ашыруны тәэмин итә.

54 статья. Башкарма комитет житәкчесен билгеләү тәртибе

1. Район Башкарма комитеты житәкчесе вазифасын конкурс нигезендә башкара.
2. Район Башкарма комитеты житәкчесе өчен контракт шартлары Район Советы тарафыннан жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрән гамәлгә ашыруга кагылышлы өлешендә һәм Татарстан Республикасы законы белән жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыруга кагылышлы өлешендә раслана.
3. Район Башкарма комитеты житәкчесе вазифасына кандидатларның түбәндәгеләре булырга тиеш:
  - югары белем;
    - муниципаль хезмәт стажы кимендә ике ел яисә белгечлек, әзерлек юнәлеше буенча кимендә биш ел эш стажы;
    - житәкче, оешма житәкчесе урынбасарының, милек рәвешенә бәйсез рәвештә, дәүләт органы, жирле үзидарә органы вазифаларында, шулай ук аларның структур бүлекчәләре житәкчеләренә вазифаларында кимендә биш ел идарә итү тәҗрибәсе. Идарә эшчәнлегендә астында оешма житәкчесе, житәкче урынбасары, дәүләт органы, Муниципаль орган, шулай ук аларның структур бүлекчәләре житәкчеләре вазифаларында эшләү аңлашыла.
    - Район Советы карары белән билгеләнгән Башкарма комитет житәкчесенә вазифаи бурычларын үтәү өчен кирәкле күләмдә эшлекле сыйфатлар һәм күнекмәләр.
4. Район Башкарма комитеты житәкчесе вазифасын биләүгә конкурс әлегә Устав һәм Район Советы карары белән билгеләнгән тәртиптә уздырыла.
5. Конкурс шартлары, аны уздыру датасы, вакыты һәм урыны турында белешмәләр, контракт проекты конкурс уздыру көненә кадәр 20 көннән дә соңга калмыйча массакуләм мәгълүмат чараларында бастырып чыгарылырга тиеш.
6. Конкурс үткәрү өчен конкурс комиссиясе төзелә.
  7. Конкурс комиссиясе әгъзаларының гомуми саны Район Советы тарафыннан билгеләнә. Конкурс комиссиясе төзелгәндә конкурс комиссиясенә дүртенче әгъзаларының берсе - Район Советы, дүртенчесе – Зеленодольск шәһәре Советы, ә яртысы Татарстан Республикасы Президенты тарафыннан билгеләнә.
  8. Башкарма комитет житәкчесе вазифасына конкурс нәтиҗәләре буенча конкурс комиссиясе тәкъдим иткән кандидатлар арасынан Район Советы тарафыннан билгеләнә.
  9. Район Башкарма комитеты житәкчесе белән килешү Район Башлыгы белән бәйлә.

55 статья. Районның Башкарма комитеты житәкчесе вәкаләтләре чоры

1. Район Башкарма комитеты житәкчесе белән килешү 2 елга төзелә.
2. Район Советы вәкаләтләре чоры тәмамлангач, Район Башкарма комитеты житәкчесе үз вәкаләтләрән гамәлгә ашыруны билгеләнгән тәртиптә Район Башкарма комитетының яңа житәкчесе билгеләнгәнчегә кадәр дәвам итә.

56 статья. Башкарма комитет Житәкчесе вәкаләтләре

Башкарма комитет житәкчесе:

1) Башкарма комитет эшчәнлегендә бер генә кеше тарафыннан идарә ителә торган принципларда житәкчелек итә һәм Районның Башкарма комитеты үз компетенциясенә керә торган вәкаләтләрне үтәгәнә өчен шәхси җаваплылык тотат;

2) Районның Башкарма комитетын Район Советы, Район Башлыгы, Районның башка жирле үзидарә органнары һәм башка муниципаль берәмлекләр, дәүләт хакимияте органнары, гражданныр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә тәкъдим итә;

3) Район Советы каравына Район бюджеты проектларын һәм аның үтәләше турындагы хисапларны тәкъдим итә;

4) шәһәр жирлеге Советы каравына шәһәр жирлеге бюджеты проектларын һәм аның үтәләше турындагы хисапларны тәкъдим итә;

5) Район Советы каравына Районның социаль-икътисадый үсеш стратегиясе проектларын һәм аларның үтәләше турындагы хисапларны тәкъдим итә;

6) шәһәр жирлеге Советы каравына шәһәр жирлегенә социаль-икътисадый үсеш стратегиясе проектларын һәм аларның үтәләше турындагы хисапларны тәкъдим итә;

7) Район Советы раславына Башкарма комитет структурасы проектын кертә, Район Башлыгы белән килештереп, хезмәткәрләренә иң чик саны һәм хезмәткә түләү фонды билгеләгән структура нигезендә Район Башкарма комитетының штаттагы расписаниесен раслый;

8) Район Башлыгы белән язмача килештереп, Башкарма комитет житәкчесе урынбасарларын билгеләп куят һәм вазыйфаларыннан азат итә, алар арасындагы вазыйфаларны бүлә, муниципаль хезмәткәрләренә һәм Район Башкарма комитетының башка хезмәткәрләрен вазыйфасыннан азат итә, аларның эшчәнлеген тикшереп тора, аларга карата бүлөлкәү һәм дисциплинар җаваплылык чараларын куллана;

9) үз вәкаләтләре чикләрендә расланган бюджет нигезендә Район чаралары белән эш итә, муниципаль берәмлек исеменнән судта муниципаль берәмлеккә карата дөгъвалар буенча җаваплы вәкил буларак чыгыш ясыт:

дәүләт органнарының, жирле үзидарә органнарының яисә әлеге органнарының вазыйфаи затларының законсыз гамәлләре (гамәл кылмавы) нәтижәсендә, шул исәптән дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары актларын, законга яисә башка норматив хокукый актка туры килми торган басма нәтижәсендә физик яисә юридик затка китерелгән зыянны каплау турында;

финанс органы турындагы Нигезләмә нигезендә ведомство буйсынуындагы бюджет учреждениеләренә акчалата йөлкәмәләре буенча субсидиар җаваплылык тәртибендә күрсәтелә торган дәүләт йөлкәмәләренә (статья 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә);

10) муниципаль кыйммәтлә кәгазьләр чыгару, кредитлар алу, муниципаль мөлкәтне залогка тапшыру һәм муниципаль гарантияләр бирү юлы белән Район Советы карарлары нигезендә муниципаль алынмаларны гамәлгә ашырат;

11) Районның Башкарма комитеты федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән Районның жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашырат һәм (яисә) гамәлгә ашыруны тәэмин итә, аларны үтәү өчен шәхсэн җаваплы; тиешле законнар нигезендә һәм үтәгәндә тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча хокукый актлар чыгарат;

12) Район Башкарма комитеты компетенциясенә кертелгән жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча хокукый актлар, шулай ук Район Башкарма комитеты эшен оештыру мәсьәләләре буенча хокукый актлар чыгарат;

13) Район Советының елга бер тапкырдан да сирәгрәк яисә Район Башлыгы таләбе буенча Район Советына үз эшчәнлеге һәм эшчәнлеге турында хисап тапшырат;

14) шәһәр жирлеге мэрының, шәһәр жирлеге Советының елга кимендә бер тапкыр яисә таләбе буенча шәһәр жирлеге Башкарма комитетының үз эшчәнлеге һәм эшчәнлеге турында шәһәр жирлеге Башкарма комитетының Башкарма-боеру органының Районның Башкарма комитетына йөкләнгән вәкаләтләрен үтәү өлешендә хисап бирә;

15) халыкка Район Башкарма комитеты эшчәнлеге турында даими мәгълүмат бирә, Район Башкарма комитеты хезмәткәрләре тарафыннан гражданның кабул итүне оештыра, айга кимендә бер мәртәбә гражданның шәхси кабул итүне гамәлгә ашыра, гражданның тәкъдимнәрен, гаризаларын һәм шикаятләрен карый, алар буенча карарлар кабул итә;

16) дәүләт һәм башка органнарда Районның, шәһәр жирлегенә мәнфәгатьләрен тәмин итү һәм яклау чараларын күрә, Башкарма комитет исемнән судка гариза бирә, ышанычнамәләр тапшыра;

17) Район Советы раславында Районның Башкарма комитеты органнары турындагы нигезләмәләр проектларын тәкъдим итә;

18) үз вазыйфасына билгеләп куя һәм Район Советы билгеләгән тәртиптә Районның Башкарма комитеты органнары житәкчеләрен вазыйфаларыннан азат итә;

19) законнар, әлеге Устав, Район Советы карарлары, башка муниципаль хокукый актлар һәм контракт нигезендә башка вәкаләтләргә гамәлгә ашыра.

57 статья. Район Башкарма комитеты житәкчесе вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылу

1. Башкарма комитет житәкчесе вәкаләтләре түбәндәге очракларда вакытыннан алда туктатыла:

- 1) үлем;
- 2) үз теләге белән отставка;
- 3) әлеге статьяның 2 пункты нигезендә контрактны өзү;
  - 4) 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74 статьясы нигезендә вазыйфадан читләшкәндә;
  - 5) суд тарафыннан хокуктан файдалануга сәләтсез яисә хокуктан файдалану сәләте чикләнгән дип танылганда;
  - 6) хәбәрсез югалган дип танылганда йә ул закон көченә кергән суд карары нигезендә вафат булган дип игълан ителгәндә;
- 7) ана карата судның гаепләү карары закон көченә керүе;
- 8) Россия Федерациясеннән читкә даими яшәү урынына күчкәндә;
  - 9) Россия Федерациясе гражданның туктатылганда, чит ил гражданына жирле үзидарә органнарына сайлану хокукы бирә торган Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнаша торган чит дәүләт гражданның туктатылганда, дәүләт гражданның алганда яки чит дәүләт гражданның ия Россия Федерациясе гражданына жирле үзидарә органнарына сайлану хокукы бирә торган Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашмый торган чит дәүләт территориясендә Россия Федерациясе гражданның яшәүгә рөхсәт яисә даими яшәү хокукын раслый торган башка документ алганда;
  - 10) хәрби хезмәткә чакырылу яки аны алыштыручы альтернатив граждан хезмәтенә жибергәндә;
  - 11) 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясындагы 4,6 өлешләре нигезендә, районны үзгәртеп корганда;

12) Район чикләрен үзгәртү нәтижәсендә муниципаль Районы сайлаучылары санының 25 проценттан артып киткәндә;

13) Район Башкарма комитеты житәкчесе вәкаләтләрен башкаручы Район Башлығы вазифасына керешкәндә.

2. Башкарма комитет житәкчесе белән килешү якларның килешүе буенча яки суд тәртибендә түбәндәгеләрнең гариза нигезендә өзелергә мөмкин:

1) Район Советы яисә Район Башлығы контракт шартларын жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә хәл итүгә кагылышлы өлешендә бозуга бәйле рәвештә, шулай ук законнарда билгеләнгән чикләүләргә үтәмәүгә бәйле рәвештә;

2) Татарстан Республикасы Президенты - жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга кагылышлы өлештә контракт шартлары бозылуга бәйле рәвештә, шулай ук «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принципнары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләргә үтәмәүгә бәйле рәвештә;

3) Башкарма комитет житәкчесе - Районның жирле үзидарә органнары һәм (яисә) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары контракт шартлары бозылуга бәйле рәвештә.

3. Район Башкарма комитеты житәкчесе белән килешү «Коррупциягә каршы көрәш турында» 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы Федераль законда, «Дәүләт Вазыйфаларын биләүче затлар һәм башка затлар чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп торы турында» 2012 елның 3 декабрәндәге 230-ФЗ номерлы Федераль законда, «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр) ачуны һәм счетлар (кертемнәр) булуны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментнарына ия булуны, чит ил керемнәре һәм мөлкәтләре турында белешмәләргә дәрәжә булуын тыю турында» 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләргә, тыюларны, йөкләмәләргә үтәмәүгә бәйле рәвештә Татарстан Республикасы Президенты белдерүе нигезендә суд тәртибендә өзелергә мөмкин.

4. Башкарма комитет житәкчесе вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган яисә суд карары буенча аны сак астына алу яки вазыйфасыннан вакытлыча читләштерү рәвешендә процессуаль мәжбүр итү чаралары кулланылган очракта, аның вәкаләтләре Башкарма комитет житәкчесенә урынбасарларының берсе башкара.

VII БҮЛЕК. РАЙОН СОВЕТЫ, РАЙОН БАШЛЫГЫ ҺӘМ РАЙОН БАШКАРМА КОМИТЕТЫ АРАСЫНДАГЫ МӨНӘСӘБӘТЛӘР

58 статья Район Советы, район Башлығы һәм район Башкарма комитетының үзара хезмәттәшлеге нигезләре

1. Әлеге Устав, Район Советы, Район Башлығы һәм Башкарма комитеты вәкаләтләргә үзләренчә башкаралар.

2. Район Советы һәм Районның Башкарма комитеты законнарда, әлеге Устав формаларында Районның икътисади һәм социаль үсеше процесснары белән нәтижәле идарә итү максатларында һәм аның халкы мәнфәгатьләрендә хезмәттәшлек итәргә тиеш.

3. Район Советы һәм Районның Башкарма комитеты кабул ителгән хокукый актларны имза салынганнан соң жиде көн эчендә бер-берсенә юллай.

4. Район Советы, Район Башлыгы Башкарма комитет житәкчесенә Район Башкарма комитеты житәкчесенә хокукый актларны кабул итү, гамәлдән чыгару, үзгәртү яки тулыландыру турындагы тәкъдиме белән мөрәжәгать итәргә, шулай ук аларга суд тәртибдә шикаять бирергә хокуклы.

5. Район Башкарма комитеты житәкчесе Район Советы, Район Башлыгына Район Советының хокукый актларын кабул итү, бетерү, үзгәртү яисә тулыландыру турындагы тәкъдим белән мөрәжәгать итәргә хокуклы, шулай ук аларга суд тәртибдә шикаять бирергә хокуклы.

6. Район Башлыгы Район Башкарма комитеты житәкчесенә Район Советының эш планнарын һәм Район Советы карарын Район Советы Регламентында билгеләнгән тәртиптә жибәрә.

7. Район Советы һәм аның органнары сессияләрендә, Район Башлыгы уздырган утырышларда киңеш бирү тавышы хокукына ия Район Башкарма комитеты житәкчесе, аның урынбасарлары яисә аларның вәкаләтле затлары катнашырга хокуклы. Район Башкарма комитетының вазыйфаи затлары, язма чакыру булганда, Район Советы сессияләрендә катнашырга тиеш.

8. Район Башкарма комитеты житәкчесе үткәргән утырышларда Район Башлыгы, Район Советы депутатлары катнашырга хокуклы.

59 статья. Районның жирле үзидарә органнары арасында бәхәсләрне хәл итү

Районның жирле үзидарә органнары арасында аларның вәкаләтләрен гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча бәхәсләр килештерү процедураларын уздыру юлы белән йә суд тәртибдә хәл ителә.

VIII БҮЛЕК. РАЙОННЫҢ БАШКА ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ҺӘМ МУНИЦИПАЛЬ ОРГАННАРЫ

60 статья. Районның контроль-хисап палатасы

1. Районның контроль-хисап палатасы тышкы муниципаль финанс контроленә даими эшләрүче органы булып тора һәм Район Советы тарафыннан төзелә.
2. Районның контроль-хисап палатасы рәис һәм аудиторлардан тора.

Районның контроль-хисап палатасын оештыру һәм эшчәнлек тәртибе, аның вәкаләтләре Россия Федерациясе Бюджет кодексында «Россия Федерациясе субъектларының һәм муниципаль берәмлекләренә контроль-хисап органнарын оештыруның һәм аларның эшчәнлегенә гомуми принциплары турында» 2011 елның 7 февралендәге 6-ФЗ номерлы, «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы, башка федераль законнар һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актлары, Район Советы раслаган контроль-хисап палатасы турындагы нигезләмә, башка муниципаль норматив хокукый актлар белән билгеләнә.

Федераль законнарда билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә Районның контроль-хисап палатасы эшчәнлеген хокукый жайга салу шулай ук Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

61 статья. Районның финанс органы

1. Районның финанс-бюджет палатасы жирле үзидарәненә даими эшләрүче финанс органы булып тора, ул түбәндәгеләрне гамәлгә ашыра:

- Район бюджеты проектының төзү (бюджет проекты һәм уртача сроклы финанс планы);

- Район Советы раславына кертү өчен кирәкле документлары һәм материаллары белән Район бюджеты проектын (бюджет проекты һәм уртача сроклы финанс планы) тәкъдим итү;
- Район бюджетының үтәлешен оештыруны;
- бюджет хисаплылыгын төзү тәртибен билгеләү;
  - бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга сала торган Районның Россия Федерациясе Бюджет кодексында һәм (яисә) аның нигезендә кабул ителә торган муниципаль норматив хокукый актларында билгеләнгән жирле үзидарә финанс органының бюджет вәкаләтләре.
- 2. Жирле үзидарәнең финанс органы вәкаләтләрен гамәлгә ашырганда Районның финанс-бюджет палатасы Район Советына һәм Башкарма комитетына хисап бирә.
- 3. Районның финанс-бюджет палатасы үз эшчәнлеген әлеге законнар, әлеге Устав һәм Район Советы раслаган Финанс-бюджет палатасы турындагы нигезләмә нигезендә гамәлгә ашыра.

Финанс-бюджет палатасы житәкчесе Район Советы тарафыннан Район Башлыгы тәкъдиме буенча билгеләнә. Районның Финанс-бюджет палатасы житәкчесе Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан вәкаләт бирелгән федераль Башкарма хакимият органы билгеләгән квалификация таләпләренә җавап бирүче затлар арасыннан вазыйфага билгеләнә.
- 4. Районның финанс-бюджет палатасы житәкчесе Район жирле үзидарәсенә вазыйфаи заты булып тора, Районның финанс органы эшчәнлегенә житәкчелек итә һәм аның эшен оештыра.
- 5. Районның финанс-бюджет палатасында мөһер, Район гербы сурәтләнгән бланклар һәм үз атамалары бар.
- 6. Районның финанс-бюджет палатасы эшчәнлеген тәэмин итү чыгымнары Район бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

62 статья. Районның мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре органы (органнары).

1. Районның мөлкәти һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы үз вәкаләтләре чикләрендә муниципаль милек белән идарә итүне гамәлгә ашыручы Районның даими эшләүче жирле үзидарә органы булып тора, шул исәптән Район милкендәге жир кишәрлекләре, акцияләр, хужалык җәмгыятьләренә устав капиталларындагы өлешләр (кертмнәрен) тәшкил итә.

Район мөлкәти һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы Районның муниципаль мөлкәте реестрын Россия Федерациясе Хөкүмәте вәкаләт биргән Башкарма хакимиятнең федераль органы билгеләгән тәртиптә алып бара.
- Районның милек һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы үз вәкаләтләрен гамәлгә ашырганда Районның Башкарма комитетына һәм Советына хисап бирәчәк.
2. Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы үз эшчәнлеген законнар, әлеге Устав һәм Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы турында Район Советы раслый торган нигезләмә нигезендә гамәлгә ашыра.
3. Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы житәкчесе Район Башлыгы тәкъдиме белән Район Советы тарафыннан билгеләнә.
4. Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы житәкчесе Район жирле үзидарәсенә вазыйфаи заты булып тора, мөлкәти һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы эшчәнлегенә житәкчелек итә һәм аның эшен оештыра.
5. Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасының мөһере, Район гербы сурәтләнгән бланклары һәм үз исеме бар.

6. Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары Район бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

IX БҮЛЕК. САЙЛАУ КОМИССИЯСЕ

63 статья. Районның сайлау комиссиясе

1. Район сайлау комиссиясе муниципаль сайлауларны, жирле референдумны, чакыртып алу буенча тавыш бирүне депутатны, жирле үзидарәнең сайланулы органы эгъзасын, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай затын эзерләүне һәм уздыруны, Район чикләрен үзгәртү, Районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне оештыра.

2. Районның сайлау комиссиясе жирле үзидарә органнары структурасына керми торган муниципаль орган булып тора.

3. Районның сайлау комиссиясе федераль законнарда, Татарстан Республикасы Сайлау кодексында билгеләнгән тәртиптә төзелә.

4. Районның сайлау комиссиясе вәкаләтләре срогы биш ел тәшкил итә.

5. Районның сайлау комиссиясе хәлиткеч тавыш хокукына ия 8 эгъзадан төзелә.

6. Район сайлау комиссиясе эшчәнлеген финанс белән тәмин итү Район бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

7. Район сайлау комиссиясе вәкаләтләре, аның эшчәнлеге тәртибе һәм гарантияләре федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге Устав белән жайга салына. Район Советы мөрәжәгәте нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе карары буенча муниципаль берәмлек сайлау комиссиясе вәкаләтләре законнар нигезендә территория сайлау комиссиясенә йөкләнергә мөмкин.

X БҮЛЕК. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ҺӘМ МУНИЦИПАЛЬ ОРГАННАР ЭШЧӘНЛЕГЕНЕҢ ГРАЖДАНЛЫК-ХОКУКЫЙ ҺӘМ ФИНАНС НИГЕЗЛӘРЕ

64 статья. Жирле үзидарә органнары һәм Районның юридик зат хокукларына ия муниципаль органнары

1. Федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә юридик зат хокуклары белән Район Советы һәм Районның Башкарма комитеты, Районның финанс-бюджет палатасы, Районның милек һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы бирелә.

2. Район Советы карары белән юридик зат хокуклары белән Районның контроль-хисап палатасы, башка муниципаль органнар, шулай ук Район Башкарма комитеты структурасы нигезендә аның аерым органнары бирелергә мөмкин.

3. Юридик зат хокукларына ия Районның жирле үзидарә органнары идарә функцияләре өчен төзелә торган муниципаль казна учреждениеләре булып тора.

65 статья. Юридик зат хокукларына ия районның жирле үзидарә органнары һәм муниципаль органнары

1. Район Башкарма комитеты Житәкчесе район исеменнән мөлкәти һәм башка хокукларны һәм бурычларны сатып алырга һәм гамәлгә ашырырга, судта ышанычнамәдән башка чыгыш ясый ала.

2. Район Башлығы мөлкәти һәм башка хокукларны һәм бурычларны ала һәм гамәлгә ашыра, Район Советы, Район Башлығы депутатларының эшчәнлеген тәмин итүгә, шулай ук Район Советына беркетелгән муниципаль мөлкәт карары белән жибәрелгән Район бюджеты акчалары белән бәйле рәвештә судта ышанычнамәсез чыгыш ясый.

3. Юридик зат хокукларына ия Районның жирле үзидарә органнары идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыру өчен төзелә торган муниципаль учреждениеләр булып тора һәм федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә юридик затлар буларак дәүләт теркәлүе узарга тиеш.

66 статья. Жирле үзидарә органнарын һәм муниципаль органнары финанслау

1. Районның жирле үзидарә органнарын тоту чыгымнары Район бюджетының үз керемнәре исәбеннән финанслана.

2. Законда, әлеге Уставта, Район Советы карарларында каралган очракларда Районның жирле үзидарә органнары эшчәнлеген тәмин итүгә чыгымнар Район бюджетында Россия Федерациясе бюджеты чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

XI бүлек РАЙОН БАШЛЫГЫНА ҺӘМ БАШКА ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРГА БИРЕЛӘ ТОРГАН СОЦИАЛЬ ҺӘМ БАШКА ГАРАНТИЯЛӘР

67 статья. Район Башлығына, аның даими нигездә эшләүче урынбасарларына бирелә торган социаль һәм башка гарантияләр

1. Район Башлығына, аның даими нигездә эшләүче урынбасарларына әлеге Устав нигезендә айлык акчалата бүләкләү түләнә.

2. Район Башлығының, аның даими нигездә эшләүче урынбасарларының хезмәт өчен түләү күләме гамәлдәге законнар нигезендә Район Советы карары белән билгеләнә.

3. Район Башлығына, аның даими нигездә эшләүче урынбасарларына 30 календарь көн эчендә еллык түләүле отпуск бирелә, командировка чыгымнары түләнә, законнар нигезендә башка түләүләр башкарыла.

4. Район Башлығының, аның даими нигездә эшләүче урынбасарларының вәкаләтләре чоры аларга гомуми һәм өзлексез хезмәт стажына яисә хезмәт срогына, законнар нигезендә белгечлек буенча эш стажына кертелә.

5. Район Башлығы, аның даими нигездә эшләүче урынбасарлары муниципаль хезмәткәрләргә законнар һәм әлеге Устав нигезендә пенсия белән тәмин итү өчен билгеләнгән шартларда һәм тәртиптә тиешле еллар эшлэгән өчен пенсия белән тәмин итүгә хокуклы.

6. Район Башлығына, аның даими нигездә эшләүче урынбасарларына пенсиягә чыгу белән бәйле рәвештә бер мәртәбә бүләкләү гарантияләнә. Бер тапкыр бирелә торган бүләкләү шартлары, күләме һәм түләү тәртибе Район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

7. Элеге пунктның беренче абзацында каралган гарантия Район Башлыгының, аның даими нигездә эшләүче урынбасарларының вәкаләтләре туктатылган очракта, 2003 елның 6 октябрендәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 131 - ФЗ номерлы Федераль законның 35 статьясындагы 16 өлешнең жиденче абзацында, 6 өлешнең 2.1, 3, 6 - 8 пунктларында, 36 статьясындагы 6.1 өлешенең 1 пунктында, 40 статьясының 7.1 өлеше, 5-7 пунктлары, 40 статьясының 10.1 өлеше, 73 статьясының 1 һәм 2 өлешләрендә каралган нигезләр буенча кулланылмый

8. Район Башлыгына, аның даими нигездә эшләүче урынбасарларына үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен жиһазлар, элемент чаралары, автотранспорт белән жиһазландырылган хезмәт бинасы бирелә, шулай ук аларның эшчәнлегенә Район Советы карары белән билгеләнә торган башка гарантияләр бирелә.

68 статья. Район Советы депутатына, башка вазыйфай затларга бирелә торган социаль һәм башка гарантияләр

1. Азат ителмәгән нигездә эшләүче район Советы депутатына район Советы һәм аның органнары утырышларында катнашкан, район Советы йөкләмәләрен үтәгән өчен район Советы билгеләгән күләмдә акчалата компенсация түләнә. Компенсация районда уртача хезмәт хакы күләменнән исәпләнгән сәгәтлек түләүне, шулай ук закон нигезендә командировка чыгымнарын түләүне үз эченә ала.

2. Район Башлыгы вазифаларын башкарганда, элеге Уставта каралган очракларда үз вәкаләтләрен башкарганда Район Башлыгының айлык акчалата бүләкләвенә 90 %ы күләмендә бүләкләнә.

3. Районның контроль-хисап палатасы аудиторларына һәм Район сайлау комиссиясе әгъзаларына элеге органнар эшендә катнашу вакытына Район Советы карарлары һәм законнары нигезендә акчалата компенсация түләнә.

69 статья. Район Башлыгы, Район Советы депутатлары кагылгысызлыгына гарантияләре

1. Район Советы депутатларының, шул исәптән район Башлыгының хокук гарантияләре, аларны жинаять яки административ жаваплылыкка тартканда, кулга алганда, тентегәндә, сорау алганда, аларга карата башка жинаять-процессуаль һәм административ-процессуаль гамәлләр кылганда, шулай ук депутатларга, алар биләгән торак һәм (яки) хезмәт урынына, багажларына, шәхси һәм хезмәт транспорт чараларына, узара язышкан хатларына, алар куллана торган элемент чараларына, документларына карата оператив-эзләү чаралары үткәрелгәндә хокук гарантияләре федераль законнар белән билгеләнә.

Федераль закон нигезендә, Район Советы депутаты әйтелгән фикер, тавыш биргәндә белдерелгән позициясе һәм аның район Башлыгы статусына туры килә торган башка гамәлләр өчен, шул исәптән аның вәкаләтләре вакыты чыкканнан соң да, жинаять яисә административ жаваплылыкка тартыла алмый. Элеге нигезләмә район Советы депутаты тарафыннан халык алдында мыскыллау, яла ягу яисә башка хокук бозуларга юл куелган очракларга кагылмый, алар өчен жаваплылык федераль закон белән каралган.

ХII бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫНЫҢ ҺӘМ ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНЫҢ ЖАВАПЛЫЛЫГЫ

70 статья. Жирле үзидарэ органнарының һәм вазыйфаи затларының жаваплылыгы

Районның жирле үзидарэ органнары һәм вазыйфаи затлары Район халкы, дәүләт, физик һәм юридик затлар алдында федераль законнар нигезендә жаваплы булалар.

71 статья. Район Советы депутатларының Район халкы алдында жаваплылыгы

1. Район Советы депутатларының, шул исәптән Район Башлыгының, халык алдында жаваплылыгы Район халкының ышанычын югалту нәтижәсендә барлыкка килә.

2. Район Советы депутаты ышанычын югалткан, шул исәптән жирлекнең вәкиллеке органы депутаты буларак, Район Башлыгы федераль законнарда билгеләнгән очрақларда һәм тәртиптә чакыртып алынырга мөмкин.

72 статья. Районның дәүләт алдындагы жирле үзидарэ органнарының һәм вазыйфаи затларының жаваплылыгы

Федераль закон нигезендә Район Советының, Район Башлыгының, Район Башкарма комитеты житәкчесенә дәүләт алдында жаваплылыгы алар тарафыннан Россия Федерациясе Конституциясен, федераль конституциячел законнары, федераль законнары, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасы законнарын һәм әлеге Уставны бозган очрақта, шулай ук Район жирле үзидарэ органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен тиешенчә гамәлгә ашырмау очрагында тиешле суд карары нигезендә башлана.

73 статья. Физик һәм юридик затлар алдында Районның жирле үзидарэ органнары һәм вазыйфаи затларының жаваплылыгы

Районның жирле үзидарэ органнарының һәм вазыйфаи затларының физик һәм юридик затлар алдында жаваплылыгы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә башлана.

ХIII бүлек. РАЙОННЫҢ МУНИЦИПАЛЬ ХОКУКЫЙ АКТЛАРЫ

74 статья. Районның муниципаль хокукый актлары системасы

1. Районның муниципаль хокукый актлары системасына түбәндәгеләр керә:

1) Район Уставы, жирле референдумда кабул ителгән хокукый актлар;

2) Район Советының норматив һәм башка хокукый актлары;

3) Әлеге Уставта каралган Район Башлыгының, Район Башкарма комитетының, жирле үзидарәнең башка органнарының һәм вазыйфаи затларының хокукый актлары.

2. Район Уставы һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукый актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар муниципаль хокукый актлар системасында югары юридик көч актлары булып тора, турыдан-туры гамәлдә була һәм Районның бөтен территориясендә кулланыла.

Башка муниципаль хокукый актлар әлеге Уставка һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукый актларга каршы килмәскә тиеш.

3. Әлеге Уставка, Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарда һәм алар нигезендә кабул ителә торган Татарстан Республикасы законнарына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кергү турында район Уставына, муниципаль хокукый актка каршы килү рөхсәт ителми.

4. Жирле үзидарәнең органнары һәм вазыйфаи затлары кабул иткән муниципаль хокукый актлар Районның бөтен территориясендә һичшиксез үтәләргә тиеш.

5. Муниципаль хокукый актларны үтәмәгән өчен гражданның, оешмалар житәкчеләре, дәүләт хакимияте органнарының һәм жирле үзидарэ органнарының

вазыйфаи затлары федераль законнар һәм Административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә жаваплы булалар.

6. Районның муниципаль хокукый актлары Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль конституциячел законнарга, федераль законнарга һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актларына, шулай ук Татарстан Республикасы Конституциясенә, Татарстан Республикасы законнарына, Татарстан Республикасының башка норматив хокукый актларына каршы килмәскә тиеш.

7. Муниципаль хокукый актлар юкка чыгарылырга яисә аларның гамәлдә булуы тиешле муниципаль хокукый актны кабул иткән (чыгарган) жирле үзидарә органнары яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары тарафыннан, мондый органнар яисә тиешле вазыйфалар бетерелгән очракта йә күрсәтелгән органнарның яисә вазыйфаи затларның - жирле үзидарә органнары яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи затларының вәкаләтләре исемлеге үзгәргән очракта, муниципаль хокукый актның гамәлдә булуын туктатып тору вакытына тиешле муниципаль хокукый актны кабул итү (бастырып чыгару), шулай ук суд тарафыннан, ә жирле үзидарә органнары тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны жайга сала торган өлешендә - тиешенчә Россия Федерациясе дәүләт хакимиятенә вәкаләтле органы йә Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенә вәкаләтле органы тарафыннан кертелергә мөмкин.

Норматив характерга ия булмаган муниципаль хокукый актның гамәлдә булуы, Эшқуарлар хокукларын яклау буенча Россия Федерациясе Президенты каршындагы вәкаләтле вәкилнең Эшқуарлар хокукларын яклау буенча Россия Федерациясе законнары нигезендә бирелгән тиешле күрсәтмәне алган очракта, жирле үзидарә органы яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи заты тарафыннан кичекмәстән туктатыла. Бирелгән күрсәтмәнең үтәлеше турында жирле үзидарәнең Башкарма-боюеру органнары яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары Россия Федерациясе Президенты каршындагы Эшқуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкилгә - өч көн, ә жирле үзидарәнең вәкиллекле органнарына алар карар кабул иткән көннән өч көннән дә соңга калмыйча хәбәр итәргә тиеш.

8. Эшқуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыру мәсьәләләренә кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар эшқуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыруны нигезсез кыенлаштыра торган нигезләмәләренә ачыклау максатларында Татарстан Республикасы законы нигезендә муниципаль норматив хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә жирле үзидарә органнары уздыра торган экспертиза үткәрелергә тиеш.

75 статья. Гражданнарның турыдан-туры ихтыярын белдерү юлы белән кабул ителгән карарлар

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә турыдан-туры Район гражданнары тарафыннан хәл итү жирле референдумда чагылган муниципаль берәмлек халкының турыдан-туры ихтыяр белдерүе юлы белән гамәлгә ашырыла.

2. Әгәр Район халкын турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен муниципаль хокукый акт кабул итү (басма) таләп ителсә,

үз компетенциясенә күрсәтелгән актны кабул итү (бастырып чыгару) керә торган жирле үзидарә органы яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи заты референдумда кабул ителгән карар үз көченә кергән көннән 15 көн эчендә тиешле муниципаль хокукый актны эзерләү һәм (яисә) кабул итү вакытын билгеләргә тиеш. Күрсәтелгән срок өч айдан да артмаска тиеш.

3. Халыкны турыдан-туры ихтыяр итү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципаль хокукый актны бастырып чыгару срогын бозу Район Башлыгын чакыртып алу, контракт нигезендә гамәлгә ашырыла торган Район Башкарма комитеты житәкчесенең вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату яисә Район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез булып тора.

76 статья. Район жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары кабул итә торган муниципаль хокукый актларның төрләре

1. Районның жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары үзләренә йөкләнгән вәкаләтләренә үтәү йөзеннән түбәндәге муниципаль хокукый актлар чыгара:

- 1) Район Советы - Район Советы, Район Советы Президиумы карары - Район Советы Президиумы карары
- 2) Район Башлыгы - Район Башлыгының карарлары һәм күрсәтмәләре;
- 3) Район Башкарма комитеты житәкчесе - Район Башкарма комитеты карарлары һәм күрсәтмәләре.

2. Жирле үзидарәнең башка вазыйфаи затлары Районның элге Уставында, аларның статусын билгеләүче башка муниципаль хокукый актларда билгеләнгән үз вәкаләтләре чикләрендә күрсәтмәләр һәм боерыклар чыгара.

77 статья. Муниципаль хокукый актларны эзерләү

1. Муниципаль хокукый актлар проектлары Район Башлыгы, Район Советы депутатлары, Район Башкарма комитеты житәкчесе, шулай ук Районның контроль-хисап палатасы, Районның мөлкәти һәм жир мөнәсәбәтләре Орган (Органа) тарафыннан кертеләргә мөмкин.

2. Муниципаль хокукый актлар проектларын кертү тәртибе, аларга теркәлә торган документларның исемлеге һәм формасы тиешле дәрәжәдә Район Советы Регламенты, Район Башлыгы, Башкарма комитет житәкчесе тарафыннан билгеләнә, алар каравына күрсәтелгән проектлар кертелә.

3. Зеленодольск шәһәр прокуроры, гамәлдәге норматив хокукый актларны камилләштерү кирәклеген үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыру барышында билгеләгәндә, закон чыгару инициативасы хокукына ия Районның жирле үзидарә органнарына муниципаль норматив хокукый актларны үзгәртү, өстәү, гамәлдән чыгару яки кабул итү турында тәкъдимнәр кертәргә хокуклы.

4. Эшкуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыру мәсьәләләренә кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар проектлары Татарстан Республикасы законы нигезендә муниципаль норматив хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә жирле үзидарә органнары тарафыннан уздырыла торган жайга салу йогынтысын бәяләнергә тиеш.

Эшкуарлык һәм инвестиция эшчәнлегенә субъектлары өчен яңа бурычлар билгели торган яисә муниципаль норматив хокукый актларда элек каралган бурычларны үзгәртә торган муниципаль хокукый актлар проектларының жайга салу йогынтысын бәяләү эшкуарлык һәм инвестиция эшчәнлегенә субъектлары өчен артык вазыйфалар, тыюлар һәм чикләүләр кертә торган яисә аларны кертүгә этәрә торган нигезләмәләренә, шулай ук нигезләмәләренә ачыклау максатларында үткәрелә,

Эшкуарлык һәм инвестиция эшчәнлегә субъектларының һәм жирле бюджетларның нигезләнмәгән чыгымнары барлыкка килүгә ярдәм итә.

5. Эшкуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыру мәсьәләләренә кагылышлы муниципаль норматив хокукый актларга Экспертиза эшкуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыруны нигезсез кыенлаштыра торган нигезләмәләренә ачыклау максатларында үткәрелә.

6. Муниципаль норматив хокукый актлар экспертизасы «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә муниципаль норматив хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә жирле үзидарәнең тиешле органнарында раслана торган планнар нигезендә жирле үзидарә органнары (жирле үзидарә органнарының вазыйфай затлары) тарафыннан үткәрелә.

78 статья. Район Советының һәм Район Советы Президиумының хокукый актлары

1. Район Советы, Район Советы үз компетенцияләренә кертелгән мәсьәләләр буенча Район Советы Президиумы Район территориясендә үтәү өчен мәжбүри булган кагыйдәләренә, шулай ук Район Советы Регламентын, Район Башлыгын отставкага чыгару турында һәм Район Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча башка карарлар, шулай ук федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, Район Уставы тарафыннан үз компетенцияләренә кертелгән башка мәсьәләләр буенча карарлар кабул итә.

2. Район Советы, Район Советы Президиумы карарлары, законнарда, әлеге Уставта билгеләнгән очраклардан тыш, Район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән кабул ителә.

3. Советның жирле салымнар һәм җыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм гамәлдән чыгару, Район бюджеты акчаларыннан чыгымнарны гамәлгә ашыру турындагы карарлары Район Советы каравына бары тик Район Башкарма комитеты җитәкчесе инициативасы белән генә яисә аның бәяләмәсе булганда гына кертелгән мөмкин. Күрсәтелгән бәяләмә Районның Башкарма комитетына карар проекты тәкъдим ителгән көннән утыз көн эчендә Район Советына тапшырыла.

4. Район Советы, Район Советы Президиумы карарларына Район Башлыгы тарафыннан алар кабул ителгән көннән алып өч көн эчендә кул куела һәм әлеге Устав белән билгеләнгән тәртиптә халыкка җиткерелә.

79 статья. Район Башлыгының хокукый актлары

Район Башлыгы үз вәкаләтләре чикләрендә, законнарда, әлеге Уставта, Совет, район Советы Президиумы карарлары нигезендә, жирле эһәмияттәге мәсьәләләр һәм район Советы эшчәнлеген оештыру буенча хокукый актлар чыгара. Район Башлыгы «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, башка федераль законнар нигезендә аның компетенциясенә кертелгән башка мәсьәләләр буенча карарлар һәм күрсәтмәләр чыгара.

80 статья. Район Башкарма комитеты җитәкчесенә хокукый актлары

Башкарма комитет җитәкчесе Район Башкарма комитетының законнарда, әлеге Уставта һәм Район Советы карарларында билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә Район Башкарма комитетының жирле эһәмияттәге мәсьәләләр буенча һәм жирле үзидарә органнарына федераль законнарда тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча карарларын чыгара.

Татарстан Республикасы законнары, шулай ук Район Башкарма комитетының эшен оештыру мәсьәләләре буенча күрсәтмәләре.

81 статья. Муниципаль хокукый актларны бастырып чыгару (халыкка житкерү) һәм аларның үз көченә керүе тәртибе

1. Район Советы, Район Советы Президиумы карарлары, әгәр әлеге карар белән башкасы билгеләнмәгән булса, Район Башлыгы кул куйган көннән соң 10 көн узгач үз көченә керә.

Район Советының салымнар һәм жыемнар турындагы хокукый актлары Россия Федерациясе Салым кодексы нигезендә үз көченә керә.

Район Советының Район Уставын кабул итү яки әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карарлары федераль законда, әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә үз көченә керә.

2. Район Башлыгының, Район Башкарма комитеты житәкчесенең, жирле үзидарәнең башка вазыйфай затларының хокукый актлары, әгәр актлар үзләре тарафыннан билгеләнмәгән булса, аларга кул куйган көннән үз көченә керә.

3. Муниципаль берәмлек гамәлгә куйган оешмаларның хокукый статусын билгели торган кеше һәм граждан хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагылышлы муниципаль хокукый актлар, шулай ук жирле үзидарә органнары арасында төзелә торган килешүләр рәсми басылып чыкканнан (халыкка житкерелгәннән) соң үз көченә керә.

4. Һәр муниципаль хокукый актта түбәндәге реквизитлар булырга тиеш: исеме, аны имзалау датасы (Район Советы кабул иткән хокукый актлар өчен), теркәү номеры, хокукый актка кул куйган вазыйфай зат исеме, матбугат.

5. Район бюджеты турында, аның үтәләше турында хисап, жирле салымнар һәм жыемнар билгеләү, Район Советы Регламенты, Район Советы, Район Советы Президиумы, Район Башлыгы, Район Башкарма комитеты житәкчесе кабул иткән башка норматив хокукый актлар имзаланган көннән алып жиде көн эчендә рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш, моңа федераль закон белән чикләнгән белешмәләр булган муниципаль хокукый актлар яисә аларның аерым нигезләмәләре керми.

6. Шулай ук жирле референдумны билгеләү турында, чикләргә үзгәртү, Районны үзгәртеп кору, Район Башлыгын һәм аның урынбасарларын сайлау, Район Башкарма комитеты житәкчесен һәм аның урынбасарларын билгеләп кую мәсьәләләре буенча норматив булмаган хокукый актлар законнар нигезендә рәсми бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

7. Законнар яисә әлеге Устав нигезендә рәсми басылып чыккан (халыкка житкерелмәгән) норматив булмаган муниципаль хокукый актлар аларны чыгарган органнар яисә жирле үзидарәнең вазыйфай затлары карары буенча бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) мөмкин.

8. Басып чыгарганда (халыкка житкергәндә) муниципаль хокукый акт реквизитлары күрсәтелә.

9. Муниципаль хокукый актларны рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) түбәндәге юллар белән гамәлгә ашырыла:

- хокукый акт текстын «Зеленодольская правда» газеталарында бастырып чыгару;
- «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә «Татарстан Республикасының <http://pravo.tatarstan.ru> хокукый мәгълүматының рәсми порталы»;
- - Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләре порталы составындагы Зеленодольск муниципаль районы сайтында (<http://zelenodolsk.tatarstan.ru>)

10. Муниципаль хокукый актны бастырып чыгарганда (халыкка житкергэндә) массакуләм мәгълүмат чарасы чыгу датасы күрсәтелергә тиеш.

11. Барлык муниципаль норматив хокукый актлар жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары кабул иткән көннән алып ун эш көне эчендә муниципаль Район Башлыгы тарафыннан муниципаль норматив хокукый актлар регистрына керту өчен Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгына жиберелә.

XIV бүлек. МУНИЦИПАЛЬ ХЕЗМӘТ

82 статья. Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу

Муниципаль хезмәт вазыйфаларына таләпләрне кертеп, муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу, муниципаль хезмәткәрнең статусын билгеләү, муниципаль хезмәтне үтү шартлары һәм тәртибе федераль закон, шулай ук аның нигезендә кабул ителә торган Татарстан Республикасы законы, әлеге Устав һәм Районның башка муниципаль хокукый актлары белән гамәлгә ашырыла.

83 статья. Муниципаль хезмәт вазыйфалары

1. Муниципаль хезмәт вазыйфасы - Район сайлау комиссиясенәң жирле үзидарә органындагы вазыйфасы, әлеге Устав нигезендә төзелә торган сайлау комиссиясе аппаратындагы вазыйфасы, ул жирле үзидарә органының, Районның сайлау комиссиясенәң яисә муниципаль вазыйфаны биләүче затның вәкаләтләрән үтәүне тәмин итү буенча билгеләнгән бурычлар даирәсе белән билгеләнгән.

2. Муниципаль хезмәт вазыйфалары Татарстан Республикасы Законы белән раслана торган Татарстан Республикасында муниципаль хезмәт вазыйфалары реестры нигезендә муниципаль хокукый актлар белән билгеләнә.

3. Жирле үзидарә органының, Район сайлау комиссиясе аппаратының штат расписаниесен төзегәндә һәм раслаганда, Татарстан Республикасында муниципаль хезмәт вазыйфалары реестрында каралган муниципаль хезмәт вазыйфалары исемнәре кулланыла.

84 статья. Муниципаль хезмәт

1. Райондагы муниципаль хезмәт - хезмәт шартнамәсе (контракты) төзү юлы белән биләнә торган муниципаль хезмәт вазыйфаларында даими нигездә гамәлгә ашырыла торган гражданның һөнәри эшчәнлеге.

2. Эшкә алуының вәкаләтләрән аның исемнән Район Башлыгы, жирле үзидарә органы житәкчесе, Районның сайлау комиссиясе рәисе яисә яллаучы вәкиленәң вазыйфаларын башкарырга вәкаләтле башка зат башкара торган Район муниципаль хезмәткәр өчен компетенция иясе булып тора.

3. Муниципаль хезмәт районда Россия Федерациясе Конституциясе, 2007 елның 2 мартындагы «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында» 25-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар, Россия Федерациясенәң башка норматив хокукый актлары, Татарстан Республикасы Конституциясе, Татарстан Республикасы Законнары, Татарстан Республикасының башка норматив хокукый актлары, әлеге Устав, район Советы карары белән расланган Муниципаль хезмәт турындагы нигезләмә һәм Районның башка муниципаль хокукый актлары нигезендә гамәлгә ашырыла. Муниципаль хезмәткәрләргә 2007 елның 2 мартындагы «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында» 25-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләре белән хезмәткә кагылышлы законнарның гамәлдә булуы кагыла.

4. Районда муниципаль хезмәтне финанслау Район бюджеты акчалары исәбәннән башкарыла.

85 статья. Муниципаль хезмәткәр

1. Муниципаль хезмәткәргә-18 яшькә житкән, район бюджет акчалары исәбеннән түләнгән торган акчалата тулаем хезмәт хакы алып, федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә, әлегә Уставта билгеләнгән тәртиптә муниципаль хезмәт вазыйфасы бурычларын башкаручы граждандан.

2. Жирле үзидарә органнары, Районның сайлау комиссиясе эшчәнлеген техник яктан тәмин итү вазыйфаларын башкаручы затлар муниципаль хезмәт вазыйфаларын башкармыйлар һәм муниципаль хезмәткәрләр булып тормыйлар.

86 статья. Муниципаль хезмәткә урнашу

1. Муниципаль хезмәткә Россия Федерациясе дәүләт телен белгән 18 яшькә житкән һәм «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында» 2007 елның 2 мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә муниципаль хезмәт Вазыйфаларын биләү өчен билгеләнгән квалификация таләпләренә туры килә торган, әлегә статьяның 2, 3 пунктларында муниципаль хезмәткә бәйле чикләүләр буларак күрсәтелгән хәлләр булмаганда, граждандан керергә хокуклы.

Муниципаль хезмәткә кергәндә, шулай ук аны узганда женесе, расасы, милләте, чыгышы, мөлкәте һәм вазыйфаи хәле, яшәү урыны, дингә карата мөнәсәбәт, инанулар, жәмәгать берләшмәләренә карау, шулай ук муниципаль хезмәткәрнең һөнәри һәм эшлекле сыйфатларына бәйле булмаган башка шартларга бәйле рәвештә нинди дә булса туры яки турыдан-туры чикләүләр яки өстенлекләр билгеләү рөхсәт ителми.

2. Граждандан муниципаль хезмәткә алына алмый, ә муниципаль хезмәткәр түбәндәге очракларда муниципаль хезмәттә була алмый:

1) үз көченә кергән суд карары белән эшкә яраксыз яки чикле рәвештә яраклы дип танылса;

2) үз көченә кергән суд хөкеме белән муниципаль хезмәт вазыйфасының вазыйфаи бурычларын үтәү мөмкинлеген калдырмый торган жәзага тартылса;

3) муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүгә дөгъвачы гражданның вазыйфаи бурычлары яисә муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүче муниципаль хезмәткәрнең вазыйфаи бурычлары дәүләт серен һәм федераль законнар белән саклана торган башка серне тәшкил итүче белешмәләр белән бәйле булса, әлегә белешмәләр белән эшләүгә рөхсәт алуны рәсмиләштерү процедурасын үтүдән баш тартса;

4) муниципаль хезмәткә керүгә яки аны узуга комачаулаучы һәм медицина оешмасы бәяләмәсе белән расланган авыруы булса. Диспансерлаштыруны узуга тәртибе, мондый авырулар исемлегенә һәм медицина оешмасын төзү рәвешенә Россия Федерациясе Хөкүмәте вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы тарафыннан билгеләнә;

5) жирле администрацияне житәкләүче муниципаль берәмлек Башлыгы белән якын кардәшлектә яки үги туганлыкта (ата-анасы, ире (хатыны), балалары, абыйлары, апалары, шулай ук ир белән хатынның абыйлары, апалары, ата-аналары, балалары һәм балаларының ире (хатыны) булса, әгәр муниципаль хезмәт вазыйфасын биләү әлегә вазыйфаи затка турыдан-туры буйсыну яисә аның контрольлегендә булу белән бәйле булганда, яисә муниципаль хезмәткәр белән, әгәр муниципаль хезмәт вазыйфасын биләү әлегә муниципаль хезмәткәрләрнең бер-берсенә турыдан-туры буйсыну яисә бер-берсенә контрольлегендә булу белән бәйле булганда;

б) Россия Федерациясе гражданлыгы туктатылса, чит дәүләт гражданына муниципаль хезмәттә булу хокукы бирә торган Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнаша торган чит дәүләт гражданлыгы туктатылса, чит дәүләт гражданлыгын алса яки чит дәүләт гражданлыгына ия Россия Федерациясе гражданына муниципаль хезмәттә булу хокукы бирә торган Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашмый торган чит дәүләт территориясендә Россия Федерациясе гражданының яшәүгә рөхсәт яисә даими яшәү хокукын раслый торган башка документ алса;

7) чит дәүләт (чит дәүләтләрнең) гражданлыгы булса, муниципаль хезмәткәр чит дәүләт гражданына муниципаль хезмәттә булу хокукы бирә торган Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы чит дәүләт гражданы булып торган очраклардан тыш;

8) муниципаль хезмәткә урнашканда ялган документлар яисә күрәләтә ялган белешмәләр тапшырса;

9) муниципаль хезмәткә урнашканда «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында» Федераль законда, «Коррупциягә каршылык турында» 2008 елның 25 декабрендәге 273-ФЗ номерлы Федераль законда (алга таба – «Коррупциягә каршылык турында» Федераль закон) һәм башка федераль законнарда каралган белешмәләрне тапшырмаса яисә белә торып дәрәс булмаган яисә тулы булмаган белешмәләр тапшырса;

10) әлегә Уставның 91 статьясында каралган белешмәләрне тапшырмаса;

3. законлы нигезләр булмыйча торып, ул чакыру комиссиясе бәяләмәсе нигезендә чакырылыш буенча хәрби хезмәт узмаган дип танылса (контракт буенча хәрби хезмәт узган гражданның тыш), – Татарстан Республикасының чакыру комиссиясенә күрсәтелгән бәяләмәгә шикәят бирү өчен билгеләнгән вакыт тәмамланган көннән алып 10 ел дәвамында, әгәр Татарстан Республикасы чакыру комиссиясенә әлегә бәяләмәсе һәм (яисә) карары гражданның шушы бәяләмәгә шикәят буенча судка бирелгән булса, – Татарстан Республикасының чакыру комиссиясе бәяләмәсе һәм (яисә) карары чыгарылганда гражданның күрсәтелгән бәяләмәгә шикәят бирү хокуклары бозылмаган дип тану турындагы суд карары үз көченә кергән көннән алып 10 ел дәвамында.

4. Гражданин Районның Башкарма комитеты житәкчесе вазыйфасына контракт буенча билгеләнә алмый, ә муниципаль хезмәткәр Район Башкарма комитеты житәкчесе вазыйфасын якин туганлык яисә үзлек булган очракта (ата-аналар, ир белән хатын, балалар, бертуганнар, апа-сәңелләр, бертуганнар, апа-сәңелләр, ата-аналар, балаларының балалары) башкара алмый.

5. Гражданин муниципаль хезмәт вазыйфасын биләү өчен билгеләнгән иң чик яшькә - 65 яшь тулганнан соң муниципаль хезмәткә кабул ителә алмый.

6. Муниципаль хезмәткә урнашканда гражданин түбәндәгеләрне тапшыра:

1) муниципаль хезмәткә керү һәм муниципаль хезмәт вазыйфасын биләү турында үтенеч белән гариза;

2) Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән форма буенча үз кулы белән тутырылган һәм имзаланган анкетаны;

3) паспорт;

4) хезмәт кенәгәсен, хезмәт шартнамәсе (контракт) беренче тапкыр төзелгән очраклардан тыш;

5) белем алу турында документ;

6) хезмәт шартнамәсе (контракт) беренче тапкыр төзелгән очраклардан тыш, мәжбүри пенсия иминләштерүенең иминият таныклыгы;

7) Россия Федерациясе территориясендә яшәү урыны буенча салым органында физик затны исәпкә кую турында танымлык;

8) хәрби исәпкә алу документлары - запаста торучы гражданнар һәм хәрби хезмәткә чакырылырга тиешле затлар өчен;

9) муниципаль хезмәткә керүгә каршы килә торган авыру булмау турында медицина оешмасы бәяләмәсе;

10) муниципаль хезмәткә кергән елдан алдагы елда керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында белешмәләр;

11) федераль законнарда, Россия Федерациясе Президенты указларында һәм Россия Федерациясе Хөкүмәте карарларында каралган башка документлар.

12) әлеге Уставның 91 статьясында каралган белешмәләр;

7. Гражданин муниципаль хезмәткә билгесез срокка яисә биш елдан да артык булмаган срокка төзелә торган хезмәт шартнамәсе шартларында керә.

8. Федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында, шулай ук әлеге Устав һәм Районның муниципаль хезмәте турындагы Нигезләмәдә каралган очракларда муниципаль хезмәтнең вакантлы вазыйфаларын биләү конкурс нигезендә башкарыла.

9. Гражданның муниципаль хезмәткә килүе яллаучы вәкиленең муниципаль хезмәт вазыйфасына билгеләп куелуы турында муниципаль хокукый акт белән рәсмиләштерелә.

10. Муниципаль хезмәт вазыйфасына билгеләнгәндә муниципаль хезмәткәргә хезмәт танымлыгы бирелә, аны бирү рәвешендә һәм тәртибе Райондагы муниципаль хезмәт турындагы Нигезләмә белән билгеләнә.

11. Муниципаль хезмәтне узу муниципаль хезмәткәрнең шәхси эшендә чагыла.

12. «Россия Федерациясе муниципаль хезмәте турында» 2007 елның 2 мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә муниципаль хезмәткә кергәндә гражданин тарафыннан тапшырылган белешмәләр «Коррупциягә каршы көрәш турында» 2008 елның 25 декабрендәге 273-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән тәртиптә тикшерелергә мөмкин. Аерым муниципаль берәмлекләрдә федераль законнар белән гражданин тарафыннан муниципаль хезмәткә кергәндә бирелә торган белешмәләргә өстәмә таләпләр билгеләнергә мөмкин.

13. Тикшерү процессында «Россия Федерациясе муниципаль хезмәте турында» 2007 елның 2 мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль законның 4 өлешендә каралган очракта, гражданның муниципаль хезмәткә керүенә комачаулаучы хәлләр күрсәтелгән гражданин муниципаль хезмәткә керүдән баш тарту сәбәпләре турында язма рәвештә хәбәр ителә.

14. Район Башкарма комитеты житәкчесе вазыйфасына әлеге вазыйфаны биләүгә конкурс нәтижәләре буенча керә торган гражданин контракт төзи. Районның Башкарма комитеты житәкчесенә контракт буенча вазыйфасын биләү тәртибе һәм контракт буенча күрсәтелгән вазыйфага билгеләнүче зат белән контрактны төзү һәм өзү тәртибе «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнә. Район Башкарма комитеты житәкчесе вазыйфасына контракт буенча билгеләнгән зат белән контрактның типик рәвешендә «Муниципаль хезмәт турында» 2013 елның 25 июнендәге 50-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы кодексы белән раслана.

87 статья. Муниципаль хезмәткәрнең хокуклары һәм бурычлары

1. Муниципаль хезмәткәр түбәндәгеләргә хокуклы:

- 1) муниципаль хезмәтнең үзе били торган вазыйфасы буенча хокукларын һәм бурычларын билгели торган документлар белән, вазыйфай бурычларын үтәү сыйфатын бәяләү критерийлары һәм хезмәт буенча үсү шартлары белән танышырга;
  - 2) вазыйфай бурычларны башкару өчен кирәкле оештыру-техник шартларны тәмин ителергә;
  - 3) хезмәт өчен түләүгә һәм хезмәт законнары, муниципаль хезмәт турындагы законнар һәм хезмәт шартнамәсе (контракты) нигезендә башка түләүләргә;
  - 4) эш (хезмәт) вакытының нормаль дөвамлылыгын билгеләүне, ял көннәре һәм эш көннәре булмаган бәйрәм көннәре, шулай ук ел саен түләүле отпусklar бирүне тәмин итә торган ялга;
  - 5) билгеләнгән тәртиптә вазыйфай бурычларны башкару өчен кирәкле мәгълүматны һәм материалларны алырга, шулай ук жирле үзидарә органы, Районның сайлау комиссиясе эшчәнлеген камилләштерү турында тәкъдимнәр кертергә;
  - 6) муниципаль хезмәтнең вакантлы вазыйфасын биләүгә конкурста үз инициативасы белән катнашырга;
  - 7) Районда муниципаль хезмәт турындагы Нигезләмә нигезендә жирле бюджет акчалары исәбәннән өстәмә һөнәри белем алырга;
- 8) үзенең персонал бөлешмәләрен саклауга;
- 9) үзенең шәхси эшнамәсендәге барлык материаллар, һөнәри эшчәнлеге турындагы бәялүүләр һәм башка документлар белән аларны шәхси эшнамәсенә керткәнче танышырга, шулай ук шәхси эшнамәсенә үзенең язма аңлатмаларын кушып бирергә;
  - 10) профсоюз булдыру хокукын да кертеп, үз хокукларын, социаль-икътисадый һәм һөнәри мәнфәгатьләрен яклау өчен берләшергә;
  - 11) хезмәт законнары нигезендә индивидуаль хезмәт бәхәсләрен каратуына, муниципаль хезмәттәге үз хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен, аларның бозылуы турында судка шикаять белдерүне дә кертеп, яклатуына;
  - 12) Россия Федерациясе законнары нигезендә пенсия белән тәмин итүгә.
2. Муниципаль хезмәткәр, контракт буенча Районның Башкарма комитеты житәкчесе вазыйфасын биләүче муниципаль хезмәткәрдән тыш, яллаучы вәкиленә (эш бирүче) алдан язма рәвештә башка түләүле эшне башкарырга хокуклы, әгәр дә бу мәнфәгатьләр конфликтына китермәсә һәм «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында» 2007 елның 2 мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль законда башкасы каралмаса.
3. Муниципаль хезмәткәр түбәндәгеләргә бурычлы:
- 1) Россия Федерациясе Конституциясен, федераль конституциячел законнарны, федераль законнарны, Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актларын, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасының законнарын һәм башка норматив хокукый актларын, әлеге Уставны һәм башка муниципаль хокукый актларны үтәргә һәм аларның үтәлешен тәмин итәргә;
  - 2) вазыйфай инструкция нигезендә вазыйфай бурычларны башкарырга;
  - 3) вазыйфай бурычларын үтәгәндә расага, милләтенә, теленә, дингә һәм башка шартларга бәйсез рәвештә кеше һәм гражданның хокукларын, ирекләрен һәм законлы мәнфәгатьләрен, шулай ук оешмаларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен үтәргә;
  - 4) Районның жирле үзидарә органында, сайлау комиссиясе аппаратында билгеләнгән эчке хезмәт тәртибе, вазыйфай инструкция кагыйдәләрен, хезмәт мәгълүматы белән эшләү тәртибен үтәргә;
  - 5) вазыйфай бурычларны тиешенчә үтәү өчен кирәкле квалификация дәрәжәсен сакларга;
  - 6) дәүләт серен һәм федераль законнар белән саклана торган башка серне тәшкит итүче бөлешмәләрен, шулай ук вазыйфай бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә үзенең мәгълүм булган бөлешмәләрен, шул исәптән гражданның шәхси тормышына һәм сәламәтлегенә, намусына һәм абруена кагылышлы бөлешмәләрен фаш итмәскә;

7) дәүләт һәм муниципаль мөлкәтне, шул исәптән аңа вазыйфаи бурычларны башкару өчен бирелгән мөлкәтне сакларга;

8) үзе һәм гаиләсенә эгзалары турында Россия Федерациясе законнарында каралган белешмәләрне билгеләнгән тәртиптә тапшырырга;

9) Россия Федерациясе гражданлыгыннан чыгу турында Россия Федерациясе гражданлыгыннан чыккан көнне яисә чит ил гражданлыгын алу хакында чит ил гражданлыгын алган көнне яллаучы вәкиленә (эш бирүчегә) хәбәр итәргә;

10) 2007 елның 2 мартындагы «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында» 25-ФЗ номерлы Федераль законда һәм башка федераль законнарда билгеләнгән чикләүләрне үтәргә, йөкләмәләрне башкарырга, тыюларны бозмаска;

11) вазыйфаи бурычларын үтәгәндә мәнфәгатьләр конфликтна китергә мөмкин булган шәхси кызыксыну турында яллаучы (эш бирүче) вәкиленә язма рәвештә хәбәр итәргә һәм мондый конфликтны булдырмау чараларын күрергә.

4. Муниципаль хезмәткәр үзенә бирелгән хокуксыз йөкләмәне үтәргә хокуксыз. Тиешле житәкчедән муниципаль хезмәткәр фикеренчә, хокуксыз булган йөкләмәне алганда, муниципаль хезмәткәр, йөкләмә биргән житәкчегә, Россия Федерациясенә федераль законнары һәм башка норматив хокукый актлары, Россия Федерациясе субъекты законнары һәм башка норматив хокукый актлары нигезләмәләре күрсәтелеп, әлегә йөкләмәне үтәгәндә бозылырга мөмкин булган муниципаль хокукый актлар нигезләмәләрен күрсәтеп, әлегә йөкләмәнең хокуксызлыгын нигезләүне язма рәвештә тапшырырга тиеш. Әлегә йөкләмәнең житәкчесе тарафыннан язма рәвештә расланган очракта, муниципаль хезмәткәр аны үтәүдән баш тартырга тиеш. Законсыз йөкләмәне үтәгән очракта, муниципаль хезмәткәр һәм бу йөкләмәне биргән житәкче Россия Федерациясе законнары нигезендә җаваплы.

88 статья. Муниципаль хезмәт белән бәйлә тыюлар

1. Муниципаль хезмәт узуга бәйлә рәвештә муниципаль хезмәткәргә түбәндәгеләр тыела:

1) муниципаль хезмәт вазыйфасын түбәндәге очракларда биләргә:

а) Россия Федерациясе дәүләт вазыйфасына йә Россия Федерациясе субъекты дәүләт вазыйфасына сайлану яисә билгеләү, шулай ук дәүләт хезмәте вазыйфасына билгеләнгән очракта;

б) муниципаль вазыйфага сайлау яисә билгеләү;

в) профсоюз органында, шул исәптән җирле үзидарә органында, муниципаль берәмлекнең сайлау комиссиясе аппаратында төзелгән башлангыч профсоюз оешмасының сайланулы органында түләүле сайланулы вазыйфага сайланса;

2) шәхсэн яисә ышанычлы затлар аша эшқуарлык эшчәнлегә белән шөгьльләнәргә, коммерция оешмасы идарәсендә яисә коммерциягә карамаган оешма идарәсендә (сәяси партия белән идарә итүдә катнашудан тыш); башка иҗтимагый оешманың, торак, торак-төзелеш, гараж кооперативларының, бакчачылык, яшелчәчелек, дача кулланучылар кооперативларының, күчәмсез мөлкәт милекчеләре ширкәтләренә съездда (конференциясендә) яисә гомуми җыелышында катнашу; күрсәтелгән коммерциягә карамаган оешмалар (сәяси партиядән тыш) белән идарә итүдә бер кеше кулындагы Башкарма орган сыйфатында яисә аларның коллегиаль идарә органнары составына керүе, яллаучы (эш бирүче) рәхсәте белән муниципаль билгеләнгән тәртиптә

акт белән), федераль законнарда каралган очрактардан һәм оешма идарәсендә катнашу жирле үзидарә органы исеменнән Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашырыла торган очрактардан тыш;

3) жирле үзидарә органында, Районның муниципаль хезмәт вазыйфасын биләгән йә федераль законнарда башкасы каралмаган булса, турыдан-туры аңа буйсынган яисә контрольдә булган сайлау комиссиясендә ышанычлы яисә өченче зат эшләре буенча вәкил булырга;

4) вазыйфаи торышына бәйлә рәвештә яисә вазыйфаи бурычларын үтәүгә бәйлә рәвештә физик һәм юридик затлардан бүләкләү (бүләкләр, акчалата бүләкләү, ссудалар, хезмәтләр, күнел ачу, ял итү, транспорт чыгымнары өчен түләү һәм башка бүләкләү) алырга. Беркетмә чараларына, хезмәт командировкаларына һәм башка рәсми чараларга бәйлә рәвештә муниципаль хезмәткәргә алынган бүләкләр муниципаль милек дип таныла һәм муниципаль хезмәткәrlәргә акт буенча жирле үзидарә органына, Районның сайлау комиссиясенә тапшырыла, анда ул муниципаль хезмәт вазыйфасын биләп тора, моңа Россия Федерациясе Граждан кодексында билгеләнгән очрактар керми. Беркетмә чарасына, хезмәт командировкасына яки башка рәсми чарага бәйлә рәвештә үзе алган бүләкне тапшырган муниципаль хезмәткәр аны Россия Федерациясе норматив хокукый актлары белән билгеләнгән тәртиптә сатып алырга мөмкин;

5) физик һәм юридик затлар акчалары исәбеннән командировкаларга чыгарга, моңа жирле үзидарә органы, Районның сайлау комиссиясе белән жирле үзидарә органнары, башка муниципаль берәмлекләрнең сайлау комиссияләре, шулай ук чит дәүләтләрнең дәүләт хакимияте органнары һәм жирле үзидарә органнары, халыкара һәм чит ил коммерциягә карамаган оешмалары белән килешүләр буенча үзара нигездә башкарыла торган командировкаларга керми;

6) вазыйфаи бурычларын үтәүгә бәйлә булмаган максатларда матди-техник, финанс һәм башка тәмин итү чараларын, башка муниципаль мөлкәтне файдалану;

7) муниципаль хезмәт белән бәйлә булмаган максатларда конфиденциаль характердагы мәгълүматларга яисә вазыйфаи бурычларын үтәүгә бәйлә рәвештә аңа мәгълүм булган хезмәт мәгълүматына федераль законнар нигезендә кертелгән белешмәләрне фаш итәргә яисә кулланырга;

8) жирле үзидарә органы, Районның сайлау комиссиясе һәм аларның житәкчеләре эшчәнлегенә карата, әгәр бу аның вазыйфаи бурычларына кермәсә, гавами фикерләр, фикер алышулар һәм бәяләүләр, шул исәптән массакуләм мәгълүмат чараларында, жибәрергә;

9) әгәр аның вазыйфаи бурычларына күрсәтелгән оешмалар һәм берләшмәләр белән хезмәттәшлек керсә, чит дәүләтләрнең, халыкара оешмаларның, шулай ук сәяси партияләрнең, башка ижтимагый берләшмәләрнең һәм дини берләшмәләрнең мактаулы һәм махсус исеменнән (фәнни берләшмәләрден тыш) Район Башлыгының язма рөхсәтеннән башка кабул итәргә;

10) сайлау алды агитациясе өчен, шулай ук референдум мәсьәләләре буенча агитация алып бару өчен вазыйфаи нигезләмәнең өстенлекләреннән файдалану;

11) сәяси партияләр, дини һәм башка ижтимагый берләшмәләр мәнфәгатьләрендә үз вазыйфаи хәленнән файдаланырга, шулай ук күрсәтелгән берләшмәләргә муниципаль хезмәткәр буларак гавами рәвештә мөнәсәбәт белдерергә;

12) жирле үзидарә органнарында, башка муниципаль органнарда сәяси партияләрнең, дини һәм башка ижтимагый берләшмәләрнең (һөнәри берлекләрдән, шулай ук ижтимагый үзешчән эшчәнлекнең ветераннар һәм башка органнарыннан тыш) структураларын төзәргә яисә күрсәтелгән структуралар төзәргә ярдәм итәргә;

13) хезмэт бэхэсен жайга салу максатларында вазыйфай бурычларны үтэүне туктатырга;

14) Россия Федерациясенең халыкара шартнамәсендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, попечительләр яисә күзәтү советлары, коммерциячел булмаган хөкүмәтнеке булмаган чит ил оешмалары һәм Россия Федерациясе территориясендә аларның структур бүлекчәләре составына керергә;

15) Россия Федерациясенең халыкара шартнамәсендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, бары тик чит дәүләтләр, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданны һәм гражданлыгы булмаган затлар акчалары исәбәнән финанслана торган түләүле эшчәнлек яллаучы (эш бирүче) вәкиленең язма рөхсәтәнән башка шөгыльләнәргә.

2. Граждан муниципаль хезмәттән эштән чыгарылганнан соң, вазыйфай бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә аңа мәгълүм булган конфиденциаль характердагы белешмәләренә яисә хезмәт мәгълүматын оешма яисә физик затлар мәнфәгәтләрендә фаш итәргә яисә кулланырга хокуклы түгел.

3. Муниципаль хезмәт вазыйфасын Россия Федерациясе норматив хокукый актларында билгеләнгән вазыйфалар исемлегенә кертелгән муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүче граждан муниципаль хезмәттән азат ителгәннән соң ике ел дәвамында хезмәт шартнамәсе шартларында федераль законнарда каралган очрактарда оешманың гражданлык-хокукый шартнамәсе шартларында эшне биләргә һәм (яисә) үтәргә хокуксыз, әгәр муниципаль (административ) идарәнең аерым функцияләре муниципаль хезмәткәрнең вазыйфай (хезмәт) бурычларына кергән булса, муниципаль хезмәткәрләрнең хезмәт тәртибе таләпләрен үтәү һәм Россия Федерациясе норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә мәнфәгәтләр конфликтын жайга салу буенча тиешле комиссия ризалыгыннан башка, әлеге оешмада гражданлык-хокукый шартнамә шартларында эш башкарырга хокуклы түгел.

89 статья. Муниципаль хезмәткәрнең хезмәт тәртибенә карата таләпләр

1. Муниципаль хезмәткәр түбәндәгеләргә бурычлы:

1) вазыйфай бурычларны намус белән, югары һөнәри дәрәжәдә башкарырга;

2) барлык физик һәм юридик затларга һәм оешмаларга тигез, өзлексез мөнәсәбәт тәмин итәргә, нинди дә булса ижтимагый яисә дини берләшмәләргә, һөнәри яисә социаль төркемнәргә, гражданнырга һәм оешмаларга өстенлек бирмәскә һәм мондый берләшмәләргә, төркемнәргә, оешмаларга һәм гражданнырга карата ялгышлык эшләмәскә;

3) вазыйфай бурычларны намус белән үтәүгә тоткарлык ясыя торган нинди дә булса шәхси, мөлкәти (финанс) һәм башка мәнфәгәтләр йогынтысына бәйле гамәлләр кылмаска;

4) сәяси партияләр, башка ижтимагый һәм дини берләшмәләр һәм башка оешмалар карарларының һөнәри хезмәт эшчәнлегенә йогынты ясау мөмкинлеген юкка чыгара торган нейтральлекне сакларга;

5) гражданныр белән эш итүдә төзәтмәләр күрсәтергә;

6) Россия Федерациясе халыкларының әхлакый гореф-гадәтләренә һәм традицияләренә хөрмәт күрсәтергә;

7) төрле этник һәм социаль төркемнәрнең, шулай ук конфессияләренә мәдәни һәм башка үзенчәлекләрен исәпкә алырга;

8) милләтара һәм конфессияара татулыкка ярдәм итәргә;

9) аның абруена яисә муниципаль орган абруена зыян китерергә сәләтле конфликтлы хәлләргә юл куймаска.

2. Житәкче булган муниципаль хезмәткәр муниципаль хезмәткәрләрне сәси партияләр, башка иҗтимагый һәм дини берләшмәләр эшчәнлегендә катнашуга мәҗбүр итү очрақларына юл куймаска тиеш.

90 статья. Керемнәр, чыгымнар, милек һәм милек характерындагы йөкләмәләр турында мәгълүмат тапшыру

1. Тиешле исемлеккә кертелгән муниципаль хезмәт вазыйфаларын биләүгә дөгъва итүче гражданныр, әлеге вазифаларны биләүче муниципаль хезмәткәрләр яллаучы (эш бирүче) вәкиленә үзләренең керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында белешмәләр, шулай ук хатынының (иренең) һәм балигъ булмаган балаларының керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында белешмәләр бирергә тиеш. Күрсәтелгән белешмәләр Татарстан Республикасы дәүләт гражданны хезмәткәрләренең керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында мәгълүмат бирү өчен билгеләнгән тәртиптә, сроқлары һәм формасы буенча тапшырыла.

2. Тиешле исемлеккә кертелгән муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүче муниципаль хезмәткәр үзенең чыгымнары, шулай ук хатынының (иренең) һәм балигъ булмаган балаларының чыгымнары турында белешмәләрне Россия Федерациясе субъектлары дәүләт гражданны хезмәткәрләре керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында белешмәләр тапшыру өчен билгеләнгән тәртиптә һәм формада тапшырырга тиеш.

3. Муниципаль хезмәткәрнең, аның хатынының (иренең) һәм балигъ булмаган балаларының чыгымнары керемнәренә туры килүен контрольдә тоту «Коррупциягә каршы көрәш турында» Федераль законда һәм «Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнары керемнәренә туры килүен контрольдә тоту турында» 2012 елның 3 декабрәндәгә 230-ФЗ номерлы Федераль законда, Россия Федерациясе Президентының норматив хоқуқый актларында, әлеге Кодекста, Татарстан Республикасы Президентының норматив хоқуқый актларында, муниципаль хоқуқый актларда каралган тәртиптә башкарыла.

4. Муниципаль хезмәткәрләргә үз керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында, шулай ук хатынының (иренең) һәм балигъ булмаган балаларының керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында, мондый белешмәләрне мәҗбүри тапшыру йә белә торып дәрәс булмаган яисә тулы булмаган белешмәләр тапшыру муниципаль хезмәткәрне муниципаль хезмәттән азат итүгә китерә торган хоқуқ бозу булып тора.

5. Контракт буенча Башкарма комитет житәкчесе вазыйфасын биләүгә дөгъва кылучы гражданныр һәм күрсәтелгән вазыйфаны биләүче зат үз керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында белешмәләр, шулай ук хатынының (иренең) һәм балигъ булмаган балаларының керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында Татарстан Республикасы законында билгеләнгән тәртиптә Татарстан Республикасы Президентына белешмәләр тапшыра.

6. Контракт буенча Башкарма комитет Житәкчесе вазыйфасын биләүче зат тарафыннан керемнәр, чыгымнар, милек һәм милек характерындагы йөкләмәләр турында тапшырылган белешмәләр «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрәндәгә Зеленодольск муниципаль районының мәгълүмат сайтында урнаштырыла һәм (яки) муниципаль хоқуқый актларда билгеләнгән тәртиптә бастырып чыгару өчен массакүләм мәгълүмат чараларына жиберелә.

7. Керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында әлеге статьяның 5 өлеше нигезендә тапшырыла торган белешмәләрнең дәрәсләген һәм тулылығын тикшерү Татарстан Республикасы законында билгеләнгән тәртиптә Татарстан Республикасы Президенты карары белән гамәлгә ашырыла.

8. Әлеге статьяның 7 өлеше нигезендә башкарылган тикшерү нәтижәсендә «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында» 2007 елның 2 мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль законда, 2012 елның 3 декабрәндәгә «Дәүләт вазыйфаларын биләүче затлар һәм башка затлар чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында» 230-ФЗ номерлы Федераль законда, 2013 елның 7 маендагы «Аерым категориядәгә затларга Россия

Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр) ачуны һәм булдыруны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тью турында» 79-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләрне, тьюларны, йөкләмәләрне үтәмәве ачыкланганда, Татарстан Республикасы Президенты контракт буенча жирле администрация башлыгы вазыйфасын биләүче затның вәкаләтләрне вакытыннан алда туктату турында яисә аңа карата башка дисциплинар чара күрү турында тиешле карар кабул итәргә вәкаләтле жирле үзидарә органына яисә судка мөрәжәгать итә.

91 статья «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрәндә мәгълүмат урнаштыру турында мәгълүмат тапшыру

1. «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрәндә муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүне дөгьвалаучы граждан, муниципаль хезмәткәр һәркем файдалана алырлык мәгълүматны, шулай ук аларны идентификацияләү мөмкинлеген бирә торган мәгълүматларны урнаштырган сайтларның адреслары һәм (яисә) сайтларның битләре турында белешмәләрне яллаучы вәкиленә түбәндәгеләр тапшыралар:

1) муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүне дөгьвалаучы граждан - муниципаль хезмәткә бергән елдан алдагы өч календарь елда хезмәткә бергәндә;

2) муниципаль хезмәткәр - күрсәтелгән мәгълүматны тапшыру елыннан алдагы календарь ел өчен ел саен, муниципаль хезмәткәрнең вазыйфаи бурычларын үтәү кысаларында һәркем өчен мөмкин булган мәгълүматны урнаштыру очрактарыннан тыш.

2. Әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән белешмәләр муниципаль хезмәткә бергәндә муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүне дөгьвалаучы гражданның тарафыннан, ә муниципаль хезмәткәрләр тарафыннан - хисап елыннан соң килүче елның 1 апреленнән дә соңга калмыйча тапшырыла. Әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән белешмәләр Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнгән форма буенча тапшырыла.

3. Эшкә алучының вәкиле карары буенча, вәкаләтле муниципаль хезмәткәрләр муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүгә дөгьва кылучылар һәм муниципаль хезмәткәрләр тарафыннан «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрәндә урнаштырылган һәркем файдалана алырлык мәгълүматны эшкәртә, шулай ук әлеге статьяның 1 өлешендә каралган белешмәләрнең дөреслеген һәм тулылыгын тикшерә.

92 статья. Муниципаль хезмәткәрне бүләкләү

1. Муниципаль хезмәткәрләргә үз вазыйфаи бурычларын намуслы һәм нәтижәле үтәгән, намуслы хезмәт иткән, аеруча мөһим биремнәрне үтәгән һәм аңа карата булган кыенлыктар өчен түбәндәге төр бүләкләүләр кулланылырга мөмкин:

- 1) рәхмәт белдерү;
- 2) бер мәртәбә акчалата бүләкләү;
- 3) кыйммәтле бүләк белән бүләкләү;

- 4) мактау грамотасы яисә шәһәр жирлегендә билгеләнгән башка төр бүләкләр белән бүләкләү;
- 5) законнар нигезендә дәүләт бүләкләре белән бүләкләү;
- 6) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә Районның муниципаль хокукый актларында билгеләнгән бүләкләүләрнең башка төрләре.
2. Әлеге статьяның 1 өлешендә каралган бүләкләүләрне куллану тәртибе һәм шартлары Районның муниципаль хезмәте турында нигезләмә белән билгеләнә.

93 статья. Муниципаль хезмәткәрнең дисциплинар җаваплылыгы

1. Үзенә йөкләнгән хезмәт бурычларын үтәмәгән яисә тиешенчә үтәмәгән өчен - яллаучы вәкиле түбәндәге дисциплинар түләтүләр кулланырга хокуклы:
- кисәтү;
  - шелтә;
  - тиешле нигезләр буенча муниципаль хезмәттән азат итү.
2. Дисциплинар гаеп эшләгән муниципаль хезмәткәр вакытлыча (ләкин бер айдан да артык түгел), аның дисциплинар җаваплылыгы турындагы мәсьәләне хәл итүгә кадәр, хезмәт бурычларын үтәүдән акчалата түләүне саклап калу белән читләштерелергә мөмкин. Муниципаль хезмәткәрне вазыйфай бурычларын үтәүдән читләштерү бу очракта тиешле муниципаль хокукый акт белән башкарыла.
3. Дисциплинар җәза бирүләрне куллану, шикаять бирү һәм юкка чыгару тәртибе хезмәт законнары белән билгеләнә.

94 статья. Муниципаль хезмәткәр өчен гарантияләр

1. Муниципаль хезмәткәргә түбәндәгеләр гарантияләнә:
- 1) вазыйфай инструкция нигезендә аның вазыйфай бурычларын үтәвен тәэмин итә торган эш шартлары;
  - 2) акчалата керемне үз вакытында һәм тулы күләмдә алуға хокук;
  - 3) эш (хезмәт) вакытының нормаль дэвамлылыгын билгеләү, ял көннәрен һәм эш көне булмаган бәйрәм көннәрен бирү, шулай ук еллык түләүле отпускны тәэмин итә торган ял;
  - 4) муниципаль хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына медицина хезмәте күрсәтү, шул исәптән муниципаль хезмәткәр пенсиягә чыкканнан соң;
  - 5) тиешле еллар эшләгән өчен һәм инвалидлык белән бәйле рәвештә пенсия белән тәэмин итү, шулай ук муниципаль хезмәткәрнең гаилә әгъзаларын вазыйфай бурычларын үтәүгә һәм аңа бәйле рәвештә килгән очракта пенсия белән тәэмин итү;
  - 6) вазыйфай бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә муниципаль хезмәткәрнең сәламәтлегенә һәм мөлкәтенә зыян китерү очрагына мәҗбүри дәүләт иминләштерүе;
  - 7) муниципаль хезмәткәр муниципаль хезмәт узган вакытта яисә аны туктатканнан соң авыру очрагында яисә хезмәткә сәләтне югалткан очракта, әмма ул вазыйфай бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә барлыкка килгән мәҗбүри дәүләт социаль иминиятләштерүе;
  - 8) федераль законнарда билгеләнгән очракларда, тәртиптә һәм шартларда, вазыйфай бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә муниципаль хезмәткәрне һәм аның гаилә әгъзаларын көчләүдән, янаулардан, башка хокук булмаган гамәлләрдән яклау;
  - 9) законнарда, Районның муниципаль хезмәте турында нигезләмәдә билгеләнгән очракларда акчалата түләүне саклап калган Район бюджеты акчалары исәбеннән өстәмә һөнәри белем алу;

10) Россия Федерациясе Хезмэт кодексында, муниципаль хезмэт турында Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарында, Районның муниципаль хокукый актларында каралган гарантияләрдән тыш, пенсиягә чыгуга бәйле рәвештә бер мәртәбә бүләкләү өстәмә гарантияләнгән. Күрсәтелгән гарантияне түләү шартлары, күләме һәм тәртибе Район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

2. Муниципаль хезмәткәргә Район муниципаль хезмәте турындагы законнар, Нигезләмә нигезендә чыгымнар түләү һәм хезмэт командировкалары, муниципаль хезмәткә кабул итүгә, муниципаль хезмәтнең башка вазыйфасына күчәлүгә, муниципаль хезмәткә башка жирлеккә юллануға бәйле башка компенсацияләр бирелә, шулай ук моның белән бәйле транспорт чыгымнары һәм торак өчен түләү чыгымнары кире кайтарыла.

3. Муниципаль хезмәткәргә муниципаль хезмәтне үтү шартларына карап хезмэт транспорты бирелә яисә хезмэт максатларында шәхси транспорттан файдалануға бәйле чыгымнар, Районның муниципаль хезмәте турында нигезләмәдә билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә кайтарыла.

4. Жирле үзидарә органы, муниципаль берәмлек сайлау комиссиясе бетерелүгә йә жирле үзидарә органы, муниципаль берәмлекнең сайлау комиссиясе хезмәткәрләре штаты кыскартылуға бәйле рәвештә муниципаль хезмәткәрләр белән хезмэт килешүе өзәлгәндә муниципаль хезмәткәргә, оешма бетерелүгә йә оешма хезмәткәрләре штаты кыскартылуға бәйле рәвештә хезмәткәрләр өчен хезмэт законнары белән билгеләнгән гарантияләр бирелә.

5. Муниципаль хезмәткәрләр өчен гарантияләр бирүгә бәйле чыгымнар, федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында башкасы каралмаган булса, Район бюджеты хисабына башкарыла.

95 статья. Муниципаль хезмәткәрнең акчалата хезмэт хакы

1. Муниципаль хезмәткәрнең акчалата эчтәлеге муниципаль хезмәтнең ул биләгән вазыйфасы (алга таба - вазыйфай оклад) нигезендә муниципаль хезмәткәрнең вазыйфай окладынан, шулай ук Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә торган айлык һәм башка өстәмә түләүләрдән гыйбарәт.

2. Вазыйфай окладның күләме, шулай ук айлык һәм башка өстәмә түләүләр күләме һәм аларны гамәлгә ашыру тәртибе Россия Федерациясе законнары һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә Район Советы карарлары белән билгеләнә.

XV бүлек. РАЙОННЫҢ ИКЪТИСАДИ НИГЕЗЕ

96 статья. Районның икътисадый нигезе

Районның икътисадый нигезен Районның муниципаль милкендәге мөлкәт, Район бюджеты акчалары, шулай ук Районның милек хокуклары тәшкил итә.

97 статья. Районның муниципаль мөлкәте

1. Район милкендә түбәндәгеләр булырга мөмкин:

1) әлеге Уставның 6 статьясында билгеләнгән мәсьәләләрне хәл итү өчен билгеләнгән мөлкәт;

2) жирле үзидарэ органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт, федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән очракларда, шулай ук жирле үзидарэ органнарының аерым вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясындагы 4 өлешендә каралган тәртиптә тапшырылган мөлкәт;

3) Район Советының норматив хокукый актлары нигезендә жирле үзидарэ органнары һәм Район вазыйфаи затлары, муниципаль хезмәткәрләр, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәткәrlәре эшчәнлеген тәэмин итү өчен билгеләнгән мөлкәт;

4) хәл итү хокукы Районның жирле үзидарэ органнарына федераль законнар белән бирелгән һәм жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итү өчен кирәкле мөлкәт (әлеге Уставның 7 статьясы);

5) әлеге Уставның 6 статьясындагы 3 өлешендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү өчен билгеләнгән мөлкәт, шулай ук 2003 елның 6 октябрәндәге 17 статьясындагы 1 һәм 1 өлешләре нигезендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт
«Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы

2. Районның әлеге статьяның 1 өлешендә таләпләренә туры килми торган мөлкәткә милек хокукы барлыкка килгән очракта, күрсәтелгән мөлкәт мөлкәтне үзгәртәргә (мөлкәтнең максатчан билгеләнешен үзгәртәргә) яисә читләштерәргә тиеш. Мондый мөлкәтне читләштерү тәртибе һәм сроклары федераль закон белән билгеләнә

98 статья. Районның муниципаль муниципаль мөлкәтенә ия булу, файдалану һәм эш итү

1. Районның жирле үзидарэ органнары, әлеге Устав белән билгеләнгән вәкаләтләр бүлешүне исәпкә алып, Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителә торган Район жирле үзидарэ органнарының норматив хокукый актлары нигезендә муниципаль мөлкәткә мөстәкыйль ия булалар, файдаланалар һәм алар белән эш итәләр.

2. Районның жирле үзидарэ органнары муниципаль мөлкәтне физик һәм юридик затларга, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарына һәм башка муниципаль берәмлекләренә жирле үзидарэ органнарына вакытлыча яисә даими файдалануга тапшырырга, федераль законнар нигезендә башка килешүләр башкарырга, тартып алырга, башкарырга хокуклы.

99 статья . Муниципаль предприятиеләр, учреждениеләр һәм хужалык жәмгыятьләре

1. Район әлеге Устав билгеләгән вәкаләтләре чикләрендә муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзәргә, үзгәртеп корырга һәм бетерәргә, хужалык жәмгыятьләре төзүдә, шул исәптән жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү өчен кирәкле муниципальара оешмалар төзүдә катнашырга хокуклы. Муниципаль предприятиеләргә һәм учреждениеләргә карата гамәлгә куючы функцияләрен һәм вәкаләтләрен вәкаләтле жирле үзидарэ органнары гамәлгә ашыра.

2. Гамәлгә куючының функцияләрен һәм вәкаләтләрен гамәлгә ашыручы жирле үзидарэ органнары муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләренә максатларын, шартларын һәм эшчәнлек тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, үз вазыйфасына билгеләп куя һәм әлеге предприятиеләр һәм учреждениеләр житәкчеләрен вазыйфаларыннан азат итә, аларның эшчәнлегенә турында әлеге Устав һәм муниципаль хокукый актларда каралган тәртиптә хисапларны тыңлый.

3. Районның жирле үзидарә органнары Район исеменнән муниципаль бюджет учреждениеләре йөкләмәләре буенча субсидия белән җавап бирәләр һәм аларны үтәүне федераль законда билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә тәэмин итәләр.

4. Мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы Район Россия Федерациясе Хөкүмәте вәкаләт биргән Башкарма хакимиятнең федераль органы билгеләгән тәртиптә муниципаль мөлкәт реестрын алып бара.

100 статья. Районның жирле үзидарә органнарының муниципаль милектәге предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләре

Районның жирле үзидарә органнарының муниципаль милектәге предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар белән, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәтләре законнарда башкасы билгеләнмәгән булса, шартнамә нигезендә төзелә.

XVI бүлек. РАЙОННЫҢ ФИНАНС НИГЕЗЕ

101 статья. Район бюджеты

1. Районның үз бюджеты (Район бюджеты) бар, алга таба текст буенча Районның бюджеты.

2. Район бюджеты Район Советының муниципаль хокукый акты формасында эшләнә һәм раслана.

3. Район бюджетында жирле әһәмияткә мөһимләренә хәл итү буенча жирле үзидарә органнары вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга җибәрелә торган керемнәр һәм Районның жирле үзидарә органнары тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәэмин итү өчен бирелгән субвенцияләр, шулай ук күрсәтелгән керемнәр һәм субвенцияләр исәбеннән Район бюджетының тиешле чыгымнары аерым карала.

4. Районның жирле үзидарә органнары федераль законнарда һәм Россия Федерациясенә алар нигезендә кабул ителә торган башка норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә федераль дәүләт хакимияте органнарына һәм (яисә) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына Район бюджетының үтәлеше турындагы хисапларны тапшыра.

102 статья. Районда бюджет процессы

1. Район бюджетын формалаштыру, раслау, үтәү һәм аның үтәлешен тикшерү Районның жирле үзидарә органнары тарафыннан мөстәкыйль рәвештә гамәлгә ашырыла. Район бюджетын формалаштыру, раслау һәм үтәү тәртибе Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар белән билгеләнә.

2. Районның бюджет проекты, Районның бюджетын раслау турындагы карары, аның үтәлеше турындагы еллык хисап, Район бюджетын үтәү барышы һәм жирле үзидарә органнарының, муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләренә саны турында квартал саен бирелә торган белешмәләр, аларның хезмәте өчен түләүгә факттагы чыгымнарны күрсәтеп, рәсми басылып чыгарга (халыкка җиткерелергә) тиеш.

3. Район Советының жирле салымнар турында муниципаль хокукый актларына үзгәрешләр кертү хакында муниципаль хокукый актлары, Район Советының чираттагы финанс елында һәм план чорына үз көченә керә торган бюджет хокук мөнәсәбәтләрен үзгәртүгә китерә торган бюджет хокук мөнәсәбәтләрен җайга салучы муниципаль хокукый актлары чираттагы финанс елына һәм план чорына Район Советына кертелгән көнгә кадәр 10 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

4. Район бюджеты проекты өч елга төзелә һәм раслана (чираттагы финанс елы һәм план чоры).

5. Районның чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджеты проекты Районның чыгым йөкләмэләрен финанс белән тәмин итү максатларында Районның социаль-икътисадый үсеш фаразы нигезендә төзелә.

6. Районның чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджеты проекты Россия Федерациясе Бюджет кодексы, әлеге Устав һәм Россия Федерациясе Бюджет кодексы таләпләрен үтәгән килеш Районның муниципаль хокукый актлары белән билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда төзелә.

7. Район бюджеты проектын чираттагы финанс елына һәм план чорына түзү түбәндәгеләргә нигезләнә:

1) Россия Федерациясендә бюджет сәясәтен (бюджет сәясәтенә таләпләр) билгели торган Россия Федерациясе Федераль Собраниеенә Россия Федерациясе Президенты юлламасы нигезләнә;

2) Татарстан Республикасы Президентының Татарстан Республикасы Дәүләт Советына юлламасы;

3) Район бюджет сәясәтенең төп юнәлешләре һәм Район салым сәясәтенең төп юнәлешләре;

4) Районның социаль-икътисадый үсешен фаразлау;

5) озак сроклы чорга Районның бюджет фаразында (бюджет фаразы проекты, бюджет фаразы проекты);

6) Районның муниципаль программаларында (муниципаль программалар проектларында, күрсәтелгән программалар проектларында).

Районның чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджеты турындагы карарда бюджет керемнәренең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет дефициты керә торган бюджетның төп характеристикалары булырга тиеш.

Район бюджеты турындагы карарда чираттагы финанс елына һәм план чорына Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетлары арасында керемнәр бүлү нормативлары, әгәр алар Россия Федерациясе бюджет законнары белән билгеләнмәгән булса, шулай ук Район бюджеты керемнәренең төркемнәр, подгруппалар һәм керем төренең маддәләре буенча фаразлана торган күләмнәре булырга тиеш.

10. Район бюджеты турындагы карар белән түбәндәгеләр билгеләнә:

Район бюджеты керемнәренең баш администраторлары исемлегә;

Район бюджеты кытлыгын финанслау чыганакларының баш администраторлары исемлегә;

Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарының ведомство структурасында бюджетлар чыгымнары классификациясенә бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары һәм чыгымнар төрләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү (статья исеме 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә);

гавами норматив йөкләмәләренә үтәүгә юнәлдерелә торган бюджет ассигнованиеләренә гомуми күләме (статья 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә);

Чираттагы финанс елында һәм план чорында Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларына башка бюджетлардан алына торган һәм (яисә) бирелә торган бюджетара трансфертлар күләме (статья 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә);

чираттагы финанс елына һәм план чорының беренче елына Район бюджеты чыгымнарының гомуми күләменә 2,5 проценты күләмендә шартлы расланган (расланган) чыгымнарның гомуми күләме Район бюджеты чыгымнарының гомуми күләменә 5 проценты күләмендә;

чираттагы финанс елына һәм план чорына Россия Федерациясе Бюджет кодексының 96 статьясында билгеләнгән Район бюджеты кытлыгын финанслау чыганаклары;

Чираттагы финанс елыннан һәм план чорының һәр елыннан соң килә торган елның 1 гыйнварына муниципаль эчке бурычның иң югары чиге (шул исәптән муниципаль гарантияләр буенча бурычның иң югары чиген күрсәтеп);

Район бюджетының тиешенчә Россия Федерациясе Бюджет кодексында билгеләнгән һәм аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Законы һәм Район Советының муниципаль хокукый актлары белән билгеләнгән башка күрсәткечләре.

11. Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет расланган очракта, бюджет турында карар проекты расланган бюджетның план чоры параметрларын үзгәртү һәм аларга бюджет проектының икенче ел план чоры параметрларын өстәү юлы белән раслана.

Район бюджеты чыгымнарының ведомство структурасы күрсәткечләрен үзгәртү расланган бюджет ассигнованиеләрен арттыру яисә кыскарту йә бюджет ассигнованиеләре чыгымнарының ведомство структурасына өстәмә максатчан маддәләр һәм (яисә) Район бюджеты чыгымнары төрләре буенча бюджет ассигнованиеләрен кертү юлы белән гамәлгә ашырыла.

12. Районның чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджеты турындагы карар проекты белән бер үк вакытта Район советына түбәндәгеләр тапшырыла:

Районның бюджет һәм салым сәясәтенең чираттагы финанс елына һәм план чорына төп юнәлешләре;

Агымдагы финанс елының узган чорында Районның социаль-икътисадый үсешенә башлангыч йомгаклар һәм агымдагы финанс елында Районның социаль-икътисадый үсеш нәтижеләре;

чираттагы финанс елына һәм план чорына Районның социаль-икътисадый үсеш фаразын йә урта сроклы финанс планы проектын;

чираттагы финанс елына һәм план чорына Районның берләштерелгән бюджетының төп характеристикаларын фаразлау (керемнәрнең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет дефициты);

Район бюджеты проектына аңлатма язуы;

бюджетара трансфертларны бүлү методикалары (методикалар проектлары) һәм исәпләре; муниципаль бурычның югары чиге чираттагы финанс елы ахырына һәм план чорының һәр елы ахыры;

Чираттагы финанс елына һәм план чорына муниципаль эчке бурыч алулар программасы проекты;

Чираттагы финанс елына һәм план чорына муниципаль гарантияләр программалары проектлары;

агымдагы финанс елына бюджетның көтелүче үтәлешен бәяләү;

Район Советы, Контроль-хисап палатасы тарафыннан тәкъдим ителгән күрсәтелгән органнарның бюджет сметалары проектлары, күрсәтелгән бюджет сметаларына карата Районның финанс органы белән каршылыклар барлыкка килгән очракта, күрсәтелә;

Россия Федерациясе Бюджет кодексында һәм аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм әлеге Уставта билгеләнгән башка документлар һәм материаллар.

13. Бюджетлар проектларын төзү - Башкарма комитетның аерым бер өстенлеге. Бюджетлар проектларын турыдан-туры төзүне Районның финанс органы гамәлгә ашыра.

14. Районның Башкарма комитеты Район Советы каравына чираттагы финанс елына һәм план чорына Район бюджеты турында карар проектын агымдагы елның 15 ноябрәннән дә соңга калмыйча кертә.

15. Район Советы муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән Район бюджеты турындагы карар проектын карау тәртибе чираттагы финанс елының 1 гыйнварыннан бюджет турындагы карар үз көченә керүне күздә тотарга тиеш.

күрсәтелгән карар белән Россия Федерациясе Бюджет кодексының 184.1 статьясы нигезендә күрсәткечләрне һәм характеристикаларны (кушымталарны) раслау.

16. Район бюджеты турындагы карар 1 гыйнвардан үз көченә керә һәм, әгәр Россия Федерациясе Бюджет кодексында һәм (яисә) Район бюджеты турындагы карарда башкасы каралмаган булса, финанс елның 31 декабренә кадәр гамәлдә була.

Район бюджеты турындагы карар билгеләнгән тәртиптә имзаланганнан соң ун көннән дә соңга калмыйча рәсми рәвештә басылып чыгарга тиеш.

17. Районның жирле үзидарә органнары Район бюджетының баланслылыгын һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салу, бюджет процессын гамәлгә ашыру, дефицит, муниципаль бурыч күләме һәм структурасы, Районның бюджет йөкләмәләрен үтәү буенча Татарстан Республикасының билгеләнгән федераль законнарын һәм законнарын үтәүне тәмин итә.

18. Зеленодольск муниципаль Районы, Район бюджетында Татарстан Республикасы бюджетыннан бюджетара трансфертлар өлеше (субвенцияләрдән тыш) һәм (яисә) салым керемнәре соңгы ике хисап финанс елында күчерелгән акчаларның өстәмә нормативлары буенча Район бюджетының үз керемнәре күләменә 70 процентыннан арткан очракта, Район бюджетының салым һәм салым булмаган керемнәре керемнәрен арттыру чаралары турында килешү төзи.

19. Район бюджеты керемнәре Россия Федерациясенә бюджет законнары, салымнар һәм җыемнар турындагы законнар һәм башка мәжбүри түләүләр турындагы законнар нигезендә төзелә.

20. Район бюджеты чыгымнары Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

21. Федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән очрактан тыш, Район бюджеты чыгымнарын дәүләт хакимиятенә федераль органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләрен финанслауга рөхсәт ителми.

22. Муниципаль милек объектларына бюджет инвестицияләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

Муниципаль милектәге капитал төзелеш объектларына бюджет инвестицияләрен гамәлгә ашыруга бюджет ассигнованиеләре Районның капитал керемнәре программасына кертелгән 10 миллион сумнан артык смета бәясе инвестиция проектлары нигезендә чыгымнарның ведомство структурасы составындагы Район бюджеты турындагы карарда һәр инвестиция проекты һәм аңа туры килә торган чыгымнар төре буенча аерым чагылыш таба.

Муниципаль милектәге капитал төзелеш объектларына бюджет инвестицияләрен гамәлгә ашыруга бюджет ассигнованиеләре Районның капитал керемнәре программасына кертелгән 1 миллион сумнан артык смета бәясе инвестиция проектлары нигезендә һәр инвестиция проекты һәм аңа туры килә торган чыгымнар төре буенча аерым чагылыш таба.

103 статья. Муниципальара характердагы жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итүгә чыгымнар

1. Район составына керүче жирлекләр Район бюджеты чыгымнарын гамәлгә ашыруга түбәндәге максатларда муниципальара характердагы жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итүгә субсидияләр күчерәләр:

гомуми файдаланудагы автомобиль юлларыннан, күперләрдән һәм башка инженерлык корылмаларыннан тыш, район чикләрендә торак пунктлар чикләреннән читтә урнашкан торак пунктлар арасында гомуми файдаланудагы автомобиль юлларын, күперләрен һәм башка транспорт инженерлык корылмаларын карап тоту һәм төзү (федераль һәм республика әһәмиятендәге башка транспорт инженерлык корылмаларыннан тыш

Район чикләрендә халыкка транспорт хезмәте күрсәтү өчен шартлар тудыру һәм халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыру;

Район территориясендә (аерым территорияләр халкын медик-санитар тээмин итү функцияләрен гамәлгә ашыручы федераль Башкарма хакимият органы буйсынуындагы медицина учреждениеләрендә медицина ярдәме белән тээмин ителә торган территорияләрнең Россия Федерациясе Хөкүмәте раслаган исемлегенә кертелгән территорияләрдән тыш) амбулатор-поликлиника, стационар-поликлиника һәм хастаханә учреждениеләрендә, ашыгыч медицина ярдәме (санитария-авиация учреждениеләреннән тыш), йөклелек чорында, бала тапканнан соң хатын-кызларга медицина ярдәме күрсәтү; көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын утильләштерү һәм эшкәртү оешмалары;

2. жирлекләрнең архив фондларын саклауны да кертеп, муниципаль архив төзү һәм аны карап тоту.

3. Жирлекнең жирле үзидарә органы Район бюджеты турында Район Советы карары үтәлмәгән очракта, Район бюджетына бюджетара субсидияләрне күчерү өлешендә бюджетара субсидияләр суммасы федераль салымнар һәм жыемнардан, махсус салым режимнарында, жирле бюджетка күчерелгә тиешле региональ һәм жирле салымнарда каралган салымнар хисабына, Россия Федерациясе Финанс министрлыгы билгеләгән гомуми таләпләрне үтәп, Районның финанс органы тарафыннан билгеләнә торган тәртиптә алына.

104 статья. Муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен сатып алулар

1. Муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алулар дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алулар өлкәсендә контракт системасы турындагы Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләр сатып алу Район бюджеты акчалары исәбеннән гамәлгә ашырыла.

105 статья. Район гражданның үзара салым акчалары

1. Гражданның үзара салым акчалары дигәндә гражданның жирле әһемияттәге конкрет мәсьәләләрне хәл итү өчен башкарыла торган түләүләре аңлашыла. Гражданның үзара салымы тәртибендә түләүләр күләме Район (Район чикләрендә авылара территориядә урнашкан) халкының гомуми санының 30 процентыннан артырга мөмкин булмаган һәм түләүләр күләме киметелгә мөмкин булган аерым категорияләреннән тыш, Районның барлык халкы өчен дә (Район чикләрендә авылара территориядә урнашкан) бертигез күләмдә билгеләнә.

2. Әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән бер тапкыр түләүләрне кертү һәм куллану мәсьәләләре жирле референдумда хәл ителә, ә 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Федераль законның 25.1 статьясындагы 1 өлешенә 4 һәм 4.1 пунктларында каралган очракларда гражданның жыенында хәл ителә.

3.

106 статья. Районның муниципаль бурыч алулары (муниципаль бурыч)

1. Район бюджеты кытлыгын финанслау һәм бурыч йөкләмәләрен каплау максатларында муниципаль эчке бурыч алуларны башкарырга хокуклы.

2. Район исемәннән муниципаль бурыч алуларны гамәлгә ашыру хокукы Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә Районның Башкарма комитетына карый.

3. Район бюджетының агымдагы финанс елы башына калган средстволары агымдагы финанс елында Район бюджеты кытлыгын финанслауның күрсәтелгән чыганагы буларак каралган чаралар күләменнән артыграк күләмдә касса өзеклекләрен каплауга жибәрелергә мөмкин.

107 статья. Бюджет хисабы. Район бюджеты үтәлеше турында еллык хисап

1. Районның бюджет хисабы еллык. Бюджет үтәлеше турындагы хисап квартал саен була.

2. Районның бюджет хисабы Районның финанс органы тарафыннан бюджет акчаларының тиешле баш администраторларының жыелма бюджет хисабы нигезендә төзелә һәм Районның финанс органы тарафыннан Районның Башкарма комитетына тапшырыла.

3. Район бюджетының үтәлеше турында еллык хисап Район Советы карары белән расланьрга тиеш.

4. Район бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисап, аны Район Советына тәкъдим иткәнче, бюджет акчалары баш администраторларының бюджет хисапларына тышкы тикшерүне һәм Район бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапка бәяләмә бирүне үз эченә ала торган тышкы тикшерү узарга тиеш.

Район бюджетының үтәлеше турында еллык хисапны тышкы тикшерү, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы таләпләрен үтәгән килеш, әлегә Устав белән билгеләнгән тәртиптә Районның контроль-хисап палатасы тарафыннан гамәлгә ашырыла.

5. Районның Башкарма комитеты агымдагы финанс елның 1 апреленнән дә соңга калмыйча Район бюджетының үтәлеше турында хисап тапшыра. Район бюджеты үтәлеше турында еллык хисапка бәяләмә әзерләү бюджет акчалары баш администраторларының еллык бюджет хисабының еллык бюджет тикшерүе күрсәткечләре нигезендә 1 айдан артмаган срокта уздырыла.

6. Район бюджетының үтәлеше турында еллык хисапка Бәяләмә Районның контроль-хисап палатасы тарафыннан бер үк вакытта Район Башкарма комитетына юллама белән тапшырыла.

7. Районның Башкарма комитеты агымдагы елның 1 маеннан да соңга калмыйча хисап финанс елына Район бюджетының үтәлеше турында еллык хисап хисабын Район Советы карары проектын, Район бюджетының үтәлеше турында хисап финанс елына, Район бюджетының үтәлеше турында башка бюджет хисабын, Районның берләштерелгән бюджетының үтәлеше турында бюджет хисаплылыгын һәм Россия Федерациясенәң бюджет законнарында каралган башка документлар проектын кушымта белән Район Советына тапшыра.

9. Район Советы Район бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны карау нәтижәләре буенча Район бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны раслау яки кире кагу турында карар кабул итә.

Район Советы тарафыннан Район бюджеты үтәлеше турында еллык хисап кире кагылган очракта, ул күрсәткечләргә дөрәс чагылдырмау яисә тулысынча чагылдырмау фактларын бетерү һәм 1 айдан артмаган срокта кабат тапшыру өчен кайта.

10. Район бюджетының үтәлеше турындагы карар белән Район бюджетының хисап финанс елында үтәлеше турында хисап раслана, аның керемнәренәң, чыгымнарының һәм бюджет кытлыгының гомуми суммасын күрсәтеп.

Хисап финанс елында Район бюджетының үтәлеше турында Район Советы карарына аерым кушымталар белән түбәндәге күрсәткечләр раслана:

бюджетлар керемнәре классификациясе кодлары буенча Район бюджеты керемнәре;

керемнәр төрләре, керемнәр төрләре кодлары, керемнәр төрләре, бюджет керемнәренә караган дәүләт идарәсе секторы операцияләре классификациясе буенча район бюджеты керемнәре;

район бюджеты чыгымнарының ведомство структурасы буенча район бюджеты чыгымнары;

бюджетлар чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча район бюджеты чыгымнары;

бюджетлар кытлыгын финанслау чыганакалары классификациясе кодлары буенча Район бюджеты кытлыгын финанслау чыганакалары;

бюджет кытлыгын финанслау чыганакалары төркемнәре, төркемчәләре, статьялары, финанслау чыганакалары кодлары буенча; бюджет кытлыгын финанслау чыганакаларына керә торган дәүләт идарәсе секторы операцияләрен классификацияләү.

108 статья. Районның жирле бюджетын үтәү

1. Районның жирле бюджетын үтәү Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Район бюджеты касса бердәмлеге һәм чыгымнарның бирелгәнлеге нигезендә башкарыла.

3. Район бюджеты үтәлешенә касса хезмәте күрсәтү, Район бюджеты акчаларын алучыларның шәхси счетларын ачу һәм алып бару Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

4. Район бюджетын үтәү Районның жыелма бюджет язмасы һәм Районның касса планы нигезендә оештырыла.

109 статья. Муниципаль финанс контроле

1. Муниципаль финанс контроле бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга сала торган Россия Федерациясе бюджет законнарын һәм башка норматив хокукый актларны үтәүне тәмин итү максатларында гамәлгә ашырыла.

Муниципаль финанс контроле тышкы һәм эчке, башлангыч һәм алга таба бүленә.

2. Бюджет хокук мөнәсәбәтләре өлкәсендә тышкы муниципаль финанс контроле Районның контроль-хисап палатасының контроль эшчәнлеге булып тора.

3. Бюджет хокук мөнәсәбәтләре өлкәсендә эчке муниципаль финанс контроле Район финанс-бюджет палатасының контроль эшчәнлеге булып тора.

4. Якынча контроль жирле бюджетны үтәү барышында бюджет хокук бозуларын кисәтү һәм кисәтү максатларында гамәлгә ашырыла.

5. Алдагы контроль аларны үтәүнең законлылыгын, исәпкә алуның һәм хисаплылыкның дөрөсләген билгеләү максатларында Район бюджетын үтәү нәтижәләре буенча гамәлгә ашырыла.

XVII бүлек. РАЙОН УСТАВЫН КАБУЛ ИТҮ. ӘЛЕГЕ УСТАВКА ҮЗГӘРЕШЛӘР ҺӘМ ӨСТӘМӘЛӘР КЕРТҮ

110 статья. Район Уставы проектын әзерләү, әлегә Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү тәртибе

1. Район Уставы проекты, Район Советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары проекты Район Башлыгы Район Советына, Район Советы депутатлары, Район Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан кертелә ала.

2. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проекты эзерләү өчен Район Советы карары белән махсус комиссия төзелергә мөмкин. Әлеге комиссия эшендә катнашу өчен Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре, экспертлар чакырылырга мөмкин.

3. Район Уставы проекты, Район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында Район Советы карары проекты Район Уставын кабул итү турындагы мәсьәләне, Район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы мәсьәләне карау көненә кадәр 30 көннән дә соңга калмыйча, Район Уставына бер үк вакытта күрсәтелгән Устав проекты, күрсәтелгән муниципаль хокукый акт проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибен, шулай ук гражданның аны тикшерүдә катнашу тәртибен рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) күздә тотыла. Район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында Район Советы карары проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибен, шулай ук, Район Уставына Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе нигезләмәләрен төгәл кабатлау рәвешендә үзгәрешләр кертелгәндә, гражданның әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында фикер алышуда катнашу тәртибен рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) таләп ителми.

4. Район Уставы проекты, Район Советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары буенча, аларны карау алдыннан Район Советы утырышында әлеге Уставның 18 статьясы нигезендә гавами тыңлаулар уздырыла.

5. Район Уставын федераль законга, Татарстан Республикасы законына туры китерү әлеге закон актларында билгеләнгән срокта гамәлгә ашырыла. Федераль законда, Татарстан Республикасы законында күрсәтелгән срок билгеләнмәгән очракта, Район уставын федераль законга, Татарстан Республикасы законына туры китерү чоры тиешле федераль закон, Татарстан Республикасы законы үз көченә керү датасын, муниципаль хокукый акт проекты рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) һәм гавами тыңлауларда Район уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт проекты рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) һәм аның буенча гражданны тәкъдимнәренә исәпкә алу, Район Советы утырышларының чиратлылыгы, мондый муниципаль хокукый акты дәүләт теркәве һәм рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) срокларын исәпкә алып билгеләнә һәм, кагыйдә буларак, алты айдан артмаска тиеш.

6. Район Уставын яңа редакциядә Район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт белән кую рөхсәт ителми. Бу очракта Районның яңа Уставы кабул ителә, ә моңа кадәр гамәлдә булган Район Уставы һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актлар яңа Уставы үз көчләрен югалткан дип таныла.

111 статья Район Уставын кабул итү, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү тәртибе

1. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проекты карау район Советы Регламенты нигезендә кимендә ике укылышта район Советы тарафыннан гамәлгә ашырыла.

2. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проекты беренче укылышта кабул иткәннән соң, әлеге проект район Башлыгы тарафыннан шушы Уставның 79 статьясындагы 1 өлешендә күрсәтелгән район Советы депутатларына, башка хокукый акт чыгару инициативасы хокукына ия башка субъектларга төзәтмәләр кертү өчен жибәрелә.

3. Район уставы, Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында Район Советы карары күпчелек тарафыннан Район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан өчтән ике өлешкә кабул ителә. Район Уставын кабул иткәндә Район Башлыгының тавышы, Район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар кабул иткәндә исәпкә алына.

112 статья. Район Уставының үз көченә керү тәртибе, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар

1. Район Уставы, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында Район Советы карары кабул ителгәннән соң Район Башлыгы тарафыннан федераль законда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәве өчен муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә вәкаләтле федераль Башкарма хакимият органының территориаль органына жиһәрелә.

Район Уставы, Район Советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары дәүләт теркәвенә алынганнан соң рәсми рәвештә бастырылып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш һәм «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә Татарстан Республикасы хокукый мәгълүматының рәсми порталында (<http://pravo.tatarstan.ru>), Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләре порталы составында Зеленодольск муниципаль районы сайтында (<http://zelenodolsk.tatarstan.ru>) , «Зеленодольская правда» газетасында хокукый акт текстын рәсми рәвештә бастырып чыгарылганнан (халыкка житкерелелгәннән) соң үз көченә керә. Район Уставын, Район Советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карарын дәүләт теркәвенә алганнан соң, «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә «Россия Федерациясендә норматив хокукый актлар» Россия Федерациясе Юстиция министрлыгы порталында (<http://pravo-minjust.ru>, <http://хокук-минюст.рф>) график сурәтләр рәвешендә муниципаль берәмлекләр уставларының дәүләт реестрына кертелергә тиеш.

Район Уставына кертелгән үзгәрешләр һәм өстәмәләр жирле үзидарә органнары арасында вәкаләтләр бүлешү (Район Уставын федераль законнарга туры китерү очракларыннан, шулай ук Район Башлыгын сайлау вәкаләтләре, вәкаләтләре, сроклары, тәртибе үзгәрү очракларыннан тыш) Район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт кабул иткән Район Советының вәкаләтләре чоры тәмамланганнан соң, ә Район Советы төзелгән очракта, “Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 елның 6 октябрәндә 131-ФЗ номерлы Федераль законның 35 статьясындагы 4 өлешенә 1 пункты һәм 1 өлешенә 1 пункты нигезендә Район Уставына өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт кабул иткән Район Советының вәкаләтләре чоры тәмамланганнан соң үз көченә керә.

2. Район Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр муниципаль хокукый акт белән кертелә, ул рәсмиләштерелергә мөмкин:

1) Район Советы карары белән (гражданныр жыены), аның рәисе һәм Район Башлыгы яисә Район Советы рәисе вәкаләтләрен (гражданныр жыенын) башкаручы бертавыштан Район Башлыгы тарафыннан имзаланган;

2) Район Советы (гражданныр жыены) кабул иткән һәм Район Башлыгы кул куйган аерым норматив хокукый акт белән. Бу очракта әлеге хокукый актта Район Советы карарының реквизитлары (гражданныр жыены) күрсәтелә. Район Уставына кертелә торган үзгәрешләрнең һәм өстәмәләрнең үз көченә керүе турында Район Советының (гражданныр жыенының) күчеш нигезләмәләрен һәм (яисә) нормаларын кертү рөхсәт ителми.